

TISZATAJ

GUY TURBET-DELOF, MADÁCSY LÁSZLÓ,
BORSI D. JÓZSEF, PÉTER LÁSZLÓ, GOMBKÖTŐ
LÁSZLÓ, VÁRADI LÁSZLÓ, PÁTI FERENC,
DOROGI IMRE, KÁLMÁN LÁSZLÓ
ÍRÁSAI

*

SOÓKY ANDRÁS, TÓTH SÁNDOR, NEMES NAGY
ÁGNES, KÖVESDI LÁSZLÓ, TAKÁTS ISTVÁN,
RÓNAY GYÖRGY, SERES JÓZSEF
VERSEI
ARAGON VERSEI MADÁCSY LÁSZLÓ
MŰFORDÍTÁSÁBAN

1947. JÚLIUS

5

I. ÉVFOLYAM

ÁRA 5 FORINT

TARTALOM

	Oldal
GUY TURBET-DELOF: A francia költészet jövője	1
MADÁCSY LÁSZLÓ: Aragon (Két műfordítással)	8
SOÓKY ANDRÁS: Tér (Vers)	13
TÓTH SÁNDOR: Visszairom, Színház után (Versek)	13
NEMES NAGY ÁGNES: A szó (Vers)	14
BORSI D. JÓZSEF: Az aluljáró (Novella)	15
KÖVESDI LÁSZLÓ: Átugrottad az árkot (Vers)	19
PÉTER LÁSZLÓ: Az első magyar néprajzi tankönyv	21
TAKÁTS ISTVÁN: Altató (Vers)	26
GOMBKÖTŐ LÁSZLÓ: Születésnap (Novella)	27
RÓNAY GYÖRGY: Tündér (Vers)	33
SERES JÓZSEF: Pöffeteg Hold (Vers)	34

ZENE

VÁRADI LÁSZLÓ: Új operai horizont (II.)	35
PÁTI FERENC: Bartók és Kodály	39
Éneklő ifjúság	41

KÉPZŐMŰVÉSZET

DOROGI IMRE: Kiállítás a Szegedi Ipari Vásáron	43
--	----

SZÍNHÁZ

KÁLMÁN LÁSZLÓ: Bevezetés a színháztudományba (II.)	45
KÁLMÁN LÁSZLÓ: A budapesti Nemzeti Színház vendégjátéka	51

KÖNYVEK

Magyar László, Vidor Miklós, Seres József, Darázs Endre, Márky Imre, Ószi Zoltán, Czibor János, Musztát István, Madácsy László, Kovács Mihály, Sziklay László és Bán Attila szemléi	52
---	----

T I S Z A T Á J

Megjelenik minden hónap elején

Szerkeszti: MADÁCSY LÁSZLÓ Felelős szerkesztő és kiadó: ERTSEY PÉTER

Szerkesztőbizottság:

ANTALFFY GYÖRGY, BÁLINT SÁNDOR, BIBÓ ISTVÁN, DARÁZS ENDRE,
DONÁSZY KÁLMÁN, LÖKÖS ZOLTÁN, MAGYAR LÁSZLÓ, SERES JÓZSEF

KIADJA A SZEGEDI SZABADMŰVELŐDÉSI TANÁCS

Szerkesztőség és kiadóhivatal:

SZEGED, KLEBELSBERG-TÉR 3 (Postafiók 205)

Postacsekkszámla: 40.397

Budapesti szerkesztőség és kiadóhivatal: VIII., Rákóczi-ut 29

Minden cikkért írója felel — Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza

Előfizetés díja egy évre 60 forint, félévre 30 forint, negyedévre 15 forint

Egy szám ára 5 forint

A francia költészet jövője

Nehéz lenne elbizakodottság nélkül olyan biztos következtetéseket megállapítani egy tanulmány keretében, amelynek szerénysége révén olyan kevés köze van a tárgyalandó probléma jelentőségéhez. Eppen ezért itt nem lehet végső következtetéseket várni, de jóslást sem azon egyszerű oknál fogva, mivel nem adatott meg senkinek az a tehetség, hogy a legszélesebb irodalom jövőjébe pillantson. Ezek inkább feltevések, valószínűségek, amelyekhez a mai idők francia költői elé meredő főkérdések néhányának gyors tanulmányozása vezethet el.

* * *

A költészet és a verstechnika közti kapcsolatok kérdése pusztán formainak tetszik, és ezt vesszük előbb fontolóra. Nem szükséges túlságosan tájékozottnak lennünk a költői teremtés feltételei felől, hogy megérthessük: a forma és az eszmei tartalom két elválaszthatatlan és igen nagy mértékben egyidejű elem. Az érthetőség tévedéshez, az egyszerűség korlátolt ökoskodáshoz vezet; ha ragaszkodunk ahhoz, hogy két különböző időpontban mutassuk be a költemény kidolgozását: az első időpont a tárgy megválasztása, az argumentum feltalálása, a második a kifejezés és a formábaöntés lenne. De éppen ebben törnének meg minden költői alkotás lényeges egységét. Mindenki tudja, hogy valóságban anyag és stílus ezen a módon elválaszthatatlanok. Fölösleges lenne továbbra is foglalkozni ezzel az elemi igazsággal.

Nem vagyunk tehát messzire a dolog bökkenőjétől, amikor azt kérdezzük: mi a francia vers mai állapota. Hugo összezúzta a klasszikus alexandrinus szabályosságát. Ennek ellenére megvalósításai nagyon messzire estek költői manifestumaiban tett proklamációtól.¹ Az anyag igazi lázadó Verlainé cezuranélküli alexandrinusaival és egyszerű énekeivel. Rimbaud, aki a *feuilles* szót a *volailles* szóval rímelteti, melyet jóval később Jules Romains és Georges Chennevière tanácsolnak és amelyet napjainkban Eluard is gyakran megenged magának.

Az 1885 körüli költői generáció, Gustave Kahnnal, egy határozott lépéssel jutott előbbre, megvédvén a szabadvers ügyét. A mindig udvarias Mallarmé szerencsekívánatait fejezte ki a szimbolizmus fiatal korifeusának, aki olyan szerencsés kifejezést talált saját belső ritmusa számára. De sírtett sajnálkozni is azon, hogy a szó a szabad versben mintha „kevésbé biztosan állna“ és „nagyon sokat veszített hiányzó faszettáinak komplikált tüzeiből, mivel nem préselődött bele sok évszázados melodikus formába“.² Verlainé pedig Epigrammáinak (1894) prológusában írta:

¹ Réponse à un Acte d'accusation. (Contemplations I. 7.)

² Lettre à Gustave Kahn. 8. jún, 1887.

J'admire l'ambition du vers libre...
(Csodálom a szabadvers igekezetét.)

és nem sokkal később

Il est vrai que je reste dans ce nombre
Et dans la rime, un abus que je sais
Combien il pèse et combien il encombre,
Mais indispensable à notre art français.³

Időben hozzánk még közelebb, az utóbbi esztendőök III. Köztársaságának hivatalos költője, a Collège de France poétikai tanszékének tanára írta:

„Az igen megszorított föltételek a művészt megszabadítják a formai anyagban való felelősségtől, sőt néha olyan invenciókra készítetik, melyekhez a teljes szabadság útján sohasem jutott volna el“.⁴

Ezekhez az alapvető kijelentésekhez elég néhány megállapítást fűzünk: a nagy költők közül, egyesek, mint Péguy vagy Patrice de la Tour du Pin minden nehézség nélkül alkalmazkodnak, szinte ösztönösen, a francia alexandrinus hagyományos ritmusához; mások idősebb korukban igyekeznek a klasszikus verseléshez közeledni, miután ifjúságukban azt megkövezték: ez Claudel esete, sőt Aragoné is, aki teljesen magáévá tette a klasszikus formát. Eluard legutóbbi versés kötetében a rímet a jóhangzás termékeny és finom rendszerével helyettesíti: de a szótagszámok szabályát a legteljesebb mértékben tiszteletben tartja. Joggal fogadhatjuk el tehát, hogy a francia költészet jövője prozódiajának hagyományos tisztelete iránti érzékben rajzolódik elénk.

* * *

Azonos fejlődést, ugyan- azt a törekvést látjuk ma a költőknél, amikor megint alávetik magukat a nyelv fegyelmező törvényeinek, ezt egyébként egy igen divatos problémával foglalkozó tanulmány is fejtegeti, a mágia és a költészettel foglalkozva.

Egy bevezető észrevételt kell tennünk: a francia irodalmat az jellemzi különösen, hogy a prózát és a verset mély szakadék választotta el egymástól. (Thierry Maulnier igen behatóan foglalkozott ezzel a kérdéssel.) Ebből következik a francia költészet számára az a magatartás, mely a tökéletességnek állandó megkövetelésében és a századok folyamán, a költészeti forradalmakon keresztül, annak állhatatos megvalósításában nyilvánult meg. A népi és nemzeti ihlettel való teljes szakítás nélkül a Pléiade költői, a francia nyelvnek mintaképül az antik formákat és szóképeket állítják. A XVII. század olyan költői nyelvet teremt, melyet a legnemesebb műfajoknak tart fenn, és féltékenyen óvja minden prózai fertőzéstől. Hugo kétségkívül dicsekedhetett azzal, hogy az öreg szótárra ő tette fel a „piros sapkát“. Ez a cselekedet miért dicséretre méltó? Egy szóárban (piros sapkával vagy a nélkül) nincsen semmi költőiség. A költőnek kétségkívül megvan az a tehetsége a priori, hogy költői intenzitással

³ Igaz, én már a mértéknél és a rímnél maradok, hiba, melyről tudom mennyit nyom és mennyi akadályt jelent, de a francia művészet nem nélkülözheti.

⁴ P. Valéry: Introduction à la Poétique.

⁵ Introduction à la Poésie Française. 33. l.

súlyosbítsa akármelyik szót. Még ha fáradságába is kerülne, Hugo ebben a törekvésében gyakran hibázott és műveinek igen nagy része a prózaiságban hibázik. De abban a pillanatban, mihelyt nem keveri össze a rethorikát a költészettel, a legmagasabb csúcsoakat éri el, és másik nagy érdeme pedig abban van, hogy követőinek kísérleteit és sikereit előkészítette.

Ezek a sikerek talán inkább csak kísérletek. Rimbaud-tól Mallarméig, Valéry-ig és a szürrealistákig egy rendkívül gazdag időszak nyílik meg, de joggal mondhatjuk, megdöbbentő is: a nagy közönség szemében úgy tetszik, mintha a francia költészet irányított nemtörődomséggel bolyongna a furcsaság és az értelmetlenség felé. De hiába méltatlankodunk: a francia költészet egésze úgy fejlődik, mintha tudná, melyik az az út, amelyen haladnia kell. Már elveszettnek hitték, és ime, ismert ösvényein visszatért szebben és gazdagabban, mint valaha. És mielőtt látnánk, hogyan történt ez a visszatérés, meg kell állpitanunk, hogy a vadonban (de termékeny vadonban) való hosszú útján a költők két igen különböző táborra oszlottak: az egyik Rimbaud-tól a szürrealistákig, a másik Mallarmé-tól Valéry-ig terjed. E két csoport tana lényeges különbséget tartalmaz.

Rimbaud szerint a költő feladata az, hogy az ismeretlenből — minden más ember előtt — ellopja a tüzet...

S ha annak, amit onnan felhoz, van formája, formát ad neki. Ha nincs formája, nem ad neki... A fordítást későbbre tartogatva.⁶ Ezek a kijelentések igen fontosak. Itt látjuk először, hogy a modern kritika zsongja, amikor egy költő üzenetéről beszél, egyáltalán nem csalódik, legalább is ami Rimbaud-t illeti. Ezek valóban szürrealis üzenetek, melyeket Rimbaud a valóság fölötti világból küld, de siffrirozott üzenetek.

Ebből következik egy második megjegyzésünk: Rimbaud maga is úgy látja, hogy művének érthetetlen részei csak átmeneti állomások. A költő nem elégedhetik meg azzal, hogy a többi ember számára hozzáférhetetlen könyvből felolvasson. Neki *fordítani* is kell, hogy magát megérttesse. Rimbaud-val az történt, hogy későbbre tartogatta ez a fordítást, ez a „később” azonban sohasem jött el.⁷ De jöttek más költők, néha csak azért, hogy folytassák a költészet ismeretlen területe felkutatásának művét, és hogy ők is későbbre tartogassák útinaplójuk fordítását: legtöbbször a szürrealistáirás apoétikus, de a francia költészet megújulásának föltétele.⁸

Ezzel a homályossággal, mely a forma teljes hiányából vagy elégtelenségéből következik — szemben áll a mallarmé-i homályosság, mely éppen ellenkezőleg, a túlhajszolt formagondnak, ha úgy tetszik a tökéle-

⁶ Raymond Clauzel idézi: Une Saison en Enfer et Arthur Rimbaud.

⁷ Furcsa hírek keringenek bizonyos francia irodalmi körökben. Állítólag Tripolitánia sivatagában egy beduin sátrában a Tchad-ból jövő Szabad Francia Haderők katonái megtalálták egy málhába csomagolva Rimbaud-nak számíztetésében írt műveit. A kiadók mindenesetre eddig hallgatnak róla.

⁸ Thierry Maulnier: Introduction à la Poésie Française. 20—21. l. A Saison en Enfer egy helyütt praktikus programot ajánl, amelyhez még a szürrealisták sem tudnának különösebbet hozzátenni: „Szerettem a buta festményeket, ajtóknál fölött szemfényvesztő képeket, díszleteket, jelvényeket, népi és metszeteket, a divatját mult irodalmat, a templomi latin nyelvet, a helyesírás nélküli erotikus könyveket, őseink regényeit, tündérmeséket, a gyermekkori kicsi könyveit, öreg operákat, együgyű refréneket, naiv könyveket.”

tességnek köszönhető. Valéry művészi gondja a verselésben ehhez a magatartáshoz csatlakozik. Mallarmé úgy határozza meg a követelményt, hogy az a szavankint legyőzött vakszerencse. „Ah, ez a költemény — Hérodiaséről írta — azt akarom, hogy gondolatom szentélyéből nagyszerű ékszerként lépjen elő; vagy omladékain meghalok. Csak az éjtszakák az enyéme, úgy töltöm el őket, hogy róluk minden szót átálmodok“.⁹

Akármit is van, de kénytelenek vagyunk megállapítani, hogy a túlságos formaművelés, vagy az ellenkezője, külön-külön, ugyan ahhoz az eredményhez vezetett: a költői mágiához. Nagyon siralmas dolog lenne, ha a francia költészet ennél nem jutott volna tovább: s mostmár azt kell megmutatnunk, hogy nem egy áthatolhatatlan valamibe, hanem olyan alagútba nyomult be, melynek végén a nap teljes ragyogásában tűnik elénk. Mallarmé utolsó versei, az ő szokásos kifejezési módjától eltérőleg — a tűzízig vitt kidolgozás és kristályosítás, az a törekvés, hogy a vers a gyémánt keménységéhez és ragyogásához hasonlítson — alkalmi versek, melyek a kedvesét, az üvegezt, a hagymakofát dicsőítik. Valéry úgy tartotta, hogy a legszebb versek, melyeket valaha is írt, a tökéletesen érthetőek:

Comme le fruit se fond en jouissance,
Comme en délice il change son absence
Dans une bouche où sa forme se meurt...¹⁰

Claudel legutolsó műveiben az egyszerűséget addig viszi, hogy a „hai-kai“ japán műfajra adja magát. Aragon írja: „On nous a dit ce soir que Paris s'est rendu (Ma este azt mondták, hogy Párizs megadta magát) és Eluard: „Decour a été mis à mort (Decourt kivégezték), mindketten a dadaista és a szürrealista kísérleten keresztül így találták meg a legmesztelenebb költői stílus erejét, az egyik a francia falvakról, a másik a gyümölcsökről és a virágokról írt balladájában, visszatérve annak a tisztá költészetnek a forrásaihoz, melyet Abbé Brémond fedezett fel egy panaszos népi énekben:

Oriéans, Beaugency,
Notre Dame de Cléry
Vendôme, Vendôme...¹¹

* * *

⁹ Lettre à Henri Cazalis, du 5. décembre, 1865. Ismert dolog, hogy a szürrealisták, milyen fontos szerepet tulajdonítottak a tudatlanság szerepének és hogy milyen költői értéket kapott az álom. Mallarménak egyik írása, melyben egy újságíró kérdésére válaszol, a mallarméi költészet és a szürrealizmus közötti lényeges különbséget világosítja meg: „Az álom mélyén ott vergődik a képzelet, mely nem tud kiröppenni: olyan büntetés, melyből nem lehet hasznot húzni sem az ébredésben való felejtkezéssel, sem a magunkhoz való téréssel. Ezért a költő, aki valóban ébren álmodik, az éj meglepetéseitől mit se vár. Ime, amiért anélkül, hogy bíznék az Ön véleményében, örülök, hogy válaszolok... (Lettre à P. Chabaneix, du 20. mai, 1896.)

¹⁰ *Le cimetière marin*

Mintahogy a gyümölcs élvezetté olvad
S gyönyörre cseréli magát, aki volt,
Egy szájban, amelyben alakja meghalt...

¹¹ Csaknem szószerinti mását találjuk meg ennek a refrénnek a Grévin-múzeumban, *Badar, dolog rímben írni*. Lásd. 95. l.

Hogy a nyelv mindennapi szabályaihoz és az érthetőség banális törvényeihez való visszatérés mennyire kölcsönös vonatkozásban álló egy párhuzamos fejlődéssel, mely a költészetet kiragadja elefáncsonttornyából és a körülményekkel való kapcsolatban sodorja, ezt bizonyítja Aragonnak Elsa-hoz írt egyik énekének alábbi versszaka:

Tu me dis Laisse un peu l'orchestre des tonnerres
Car par le temps qu' il fait il est de pauvres gens
Qui ne pouvant chercher dans les dictionnaires
Aimeraient des morts ordinaires
Qu'ils se puissent tout bas répéter en songeant.¹²

Minden költészet alkalmi költészet, mivel születését adott körülményeknek köszönheti. Itt egy álokoskodást kell elkerülnünk. Amit napjainkban az előbbi meghatározáson értünk, olyan költészet, mely a körülményekkel való szoros kapcsolatban jön létre nemes visszhangként; ami pedig a körülményeket illeti, természetesen nem lehet szó holmi szentimentális kaland kifejeleteiről, hanem a politikai és szociális élet eseményeiről. Ha úgy látszik, hogy a francia irodalomban ilyen költészet nem volt, akkor az csak azért van, mert lassankint feledésbe ment azokkal az eseményekkel együtt, melyekből táplálkozott. Milyen kevesen olvashatják ma már *Bal-lada a király felépüléséről*, de ugyanakkor *Andromaque*-nak még mindenki olvasója. Többet mondunk: az a költészet, mely még ma is élénk emlékezetű eseményekhez kapcsolódott, mint például a francia forradaloméhoz, feledésbe ment néhány katonadal kivételével, melyet csak a muzsikája mentett meg. Számtalan példát tudnánk még felhozni erre vonatkozólag.

Persze itt nem arról van szó, mintha a francia költészet összeférhetetlen lenne az alkalmi költészettel: Béranger óriási sikere ezt bizonyítja. De senki sem olvassa már Béranger-t. A Tragiques és a Châtiments, mégis jelentős művek, a francia költészetben inkább helyzetit, semmint jelenbeli előnyt élveznek. Történelmünk nagy eseményeihez távolit kell, hogy a legendának ideje legyen kialakulni, minek keretében a nagy események a költészet kedvező területévé válnak: Charlemagne végül is rátalálta Turoid-ra és első Napoleon Victor Hugo-ra.

A francia költészetnek nyilvánvaló bizonyos hallgatásaival szemben egészen természetes a mai költők támadása. Baudelaire és Mallarmé, hogy csak őket idézzük, annak a költészetnek társadalomellenes koncepciójához tartoztak, mely napjainkban már teljesen idejét múlta. Eluard írta 1936-ban:¹³ „Az idő eljött, mikor minden költőnek joga, sőt kötelessége kitarthatni amellet a nézet mellett, hogy mélyen behatoltak más emberek életébe, a közös életbe.“ Az ellenállás és felszabadulás egész francia költészete ez új magatartás mellett szól, s az ember kísértésbe esne, hogy mulandónak higgye, ha más műfajra is nem terjedt volna át, különösen a regényre, mely nagy vonalaiban az új idők esztétikájának feltételeit határozzák meg.

¹² Azt mondod Hagyjad a mennykők zenekarát
Az ilyen időkben sok itt a nyomorult
Akik szótárakban nem tudván kutatni nagyon
Szeretnének közönséges holtakat
Kiket idéznének halkán álmodozva...

¹³ Louis Payot: Paul Eluard. 61, 1.

De az alkalmi költészet egyesek szemében nem más, mint a poésie engagée-nak (elkötelezett költészetnek, pártköltészetnek) egyik formája. Poète engagé (elkötelezett költő, pártköltő) az, aki ragaszkodik ahhoz, hogy kinyilvánítsa költeményeiben hovatartozandóságát. Aragon ezt jól illusztrálja. Hát vajjon Péguy és Claudel nem az elkötelezett költők példáját nyújtják-e, a legmélyebben elkötelezettekét, ahogy azt csak elképzelhetjük? Bár költészetükről nem mondhatjuk el általában, hogy alkalmi költészet volna. La Tour du Pin esete hasonló.

Elég világosan látható e fejezetnek végső következtetése: úgy tesz, hogy az alkalmi költészet a maga kivirágzásához jelesen rendkívül kedvező körülményeket sorakóztat fel, de azt nem állíthatja, hogy csak hozzá lehet visszavezetni az egész francia lírát, mégha azt a „poésie engagée-nak” is nevezik.

* * *

Ha van alkalmi költemény (poème de circonstances) és pártköltemény (poème engagé) akkor az a Marseillaise. A tanítóknak rendkívüli fáradságukba kerül míg megtanítják növendékeikkel a francia nemzeti himnuszot. Nincs francia közönség, mely egyetlen strófáját helyesen tudná énekelni. Két vagy három versszakát énekelni — még inkább — igazán nagy teljesítmény. Belezavarodnak a nyelv szellemétől idegen inverziókba, a hibás és nehézkes szövegbe, melynek pontos jelentésével nincs mindenki tisztában. Egy kérdésünk van még hátra, a népköltészeté.

A görög katonák, kik fogságba estek Syracuse-ban, a szerencsétlen szicíliai expedíció után, kívülről tudták Euripides kórusainak egy részét; a magyar nép Petőfi dalait ma is éneklí anélkül, hogy tudná, ki a szerzője. Két főakadály emelkedik a francia költészet és a népköltészet közé: a kifejezés és az ihlet.

Ami a kifejezést illeti, a mágia problémáját, már tanulmányoztuk, és megállapítottuk, hogy a francia költészetben uralkodó állandó tökéletesség iránti műgondhoz kapcsolódik. De azt is hozzá kell tennünk, hogy a költők egyáltalán nem felelősek azért a szakadékért — a francia nyelv jellegzetes ténye, — mely a műnyelvet a népi nyelvtől elválasztja. Mistral, akit sokan az egyetlen nagy költőnek s ugyanakkor népi költőnek tekintenek, provençal nyelven írt. Ami pedig az ihletet illeti, igen fontos jelenség. Thierry Maulnier kimerítő alapossggal foglalkozott vele. „A költészet, amely más országokban a művészetek legelsőbbje, legősztőnebbike, Franciaországban, hogy így mondjuk, azok közös kezdete, a csúcs, a kulcs, a legraffináltabb és néha a legmegközelíthetlenebb siker. Nincs költő aki megénekelte volna Vercingétorix-ot, Geneviève-t, Jeanne-t, Saint-Louis-t vagy Bonaparte-t, legalább is a nép füle számára hallhatóan. Franciaország a reménytől és a türelmetlenségtől reszketett Graal fölfedezése miatt: de költői az Argonautákról énekeltek. Franciaország tengereken túlra küldte ifjúságát meghalni a Szentsír fölszabadításáért, de költői egy másik ifjúságról daloltak, mely tengeren túlra ment Heléna kiszabadításáért.”¹⁴

A nemzeti költészetnek ez a hiánya a népköltészet hiányának egy különleges esete. Bizonyos, hogy a folklor rajongói a falusi énekesek meghatározható és kedves dolgait megtalálhatják. De ezek mindig kívül maradtak az

¹⁴ L. m. 38—39. l.

irodalmon egy Nerval minden meghonosító erőfeszítése ellenére. Minden hivatalos támasztól megfosztva az igazi népköltészet átengedte területét a románcnak, a közönséges elmondásnak, a fűzfaköltők „műveinek“. Csodálkozhatnánk, hogy olyan sokára halt meg.

De mégsem halt meg egészen, és ez az, ami némi hitelt ad azoknak az újjáteremtési törekvéseknek, melyeknek szemlélői vagyunk. Nerval, Verlaine, Francis Jammes nem késlekedtek, hogy népi témákban keressenek, ihletet. Aragon la Rochelle ostromának énekét népi hagyományok ritmusában írta. A népdal mintegy tíz éve új virágzásba lendült: e tényt alátámasztják a fentiek is, a francia költészet érezhető fejlődése bölcsebb formában, világosabb kifejezésben mutatkozik, közelebb került a szociális élethez, és joggal várhatjuk azt a közeli jövőt, amikor kézzel fogható és kívánatos módon találkozik a két tábor, tudós és népi, melyek eddig oly kívánatos módon találkozik a két tábor, tudós és népi, melyek eddig oly messze estek egymástól.

* * *

Minden arra a megfontolásra vezet, hogy a francia költészet történelmének nagyon fontos fordulatahoz érkezett el. Főproblémáinak rövid tanulmányozása egy ígéretekkel teli jövőt sejtett. Itt megújhódásról van szó kétségkívül: s az a nap, amikor a francia költészet meg fogja valósítani hagyományos formáinak, legvakmerőbb fölfedezéseinek, emberi hivatásának, nemzeti ihletének tudós és népi hagyományainak szintézisét, az a nap lesz mindenek közt dicsőséges. Mindenesetre ennek a megújhódásnak elemei és föltételei mostantól kezdve már megvannak benne. Magában hordja már lappangó állapotban azokat az értékes csírákat, melyek egymást termékenyítve, az annyira óhajtott újjáalkotáshoz vezetne.

Befejezésül még csak azt a kívánságot hangoztatjuk, hogy a francia költészet bizonyos népek költészetével való szorosabb kapcsolat megteremtése révén — ez különösen a magyar költészettel volna kívánatos, melyben a francia költészetnek már nem egy égető problémája megoldásra talált — minél hamarabb érje el azt a szerencsés eredményt, melyet minden annyi jelentőséggel ígér.¹⁵

Guy Turbet-Delof

¹⁵ Guy Turbet — Delof az Eötvös Kollégium tanára, a budapesti egyetem mb. előadója, a magyarországi Francia Intézet vezetője. A fenti cikk a szerzőnek abból az előadásából született, melyet Szegeden 1947 május 24-én a Magyar-Francia Társaság ülésén mondott el.

Aragon

Aragonnal a francia összeomlás után találkoztam először a Poésie és a Fontaine című folyóiratokban, melyek a francia önértékelés első, csodálatos jelei voltak. Már nevében volt valami különös, vonzó, a középkori trubadurokéra emlékeztető, mely egy egész világot — minden furcsaságával, titokzatosságával, boszorkányságával, földöntúli örömeivel és nyomorúságával — hordoz magában. Verseiből úgy lépett elélem, mint a szavak rengetegének mágusa, akinek intésére a francia nyelv, az emberi lélek nagy orgonája soha nem hallott, igézetes hangon szólalt meg. Mintha a Bertrand de Born ott kiáltottak volna át a messzi századokból, akik merték vállalni a harcot az elnyomó ellen, akik mertek férfiak lenni. Költészetének alkimiájából a szabadság szellemét szabadította fel, mely ott lebegett már 1940-ben az „üres szemű, agyongyötrött városok felett“ és megreszkettette a minden emberi jog lábbaltipróját. A Crève-Coeur című kötetének minden verse a francia sorsba itatódott, és a bennük rejlő hit, reménytelen remény, a zsarnoksággal soha meg nem alkuvó magatartás irányította ez után már útját. Miért volt számomra Aragon-költészete az első pillanatban annyira megnyerő és vonzó? Mert a nemes emberi feszítésnek és magatartásnak olyan elemeit fedeztem fel benne, amely minden idők igazi emberéé a megpróbáltatások idején. Mert a Bach-korszak allegoriáinak örök fájdalomával és lázadásával rokonhangját éreztem meg a szürrealista irány e nagyszerű képviselőjének mélyhangú hegedűjén. Mert zenéjében az elnyomottak, a kiszolgáltatottak elemi erővel feltörő jaja a miénk is volt azokban a rettenetes időkben, amikor soha teljesebben és véresebben nem éreztük emberek, nemzetek levélsorsát. Mert szava az elnyomott, a letiprott nép szava volt.

A Yeux d'Élsa kötetében a gyűlölet és a szerelem egyetlen, megfoghatatlan csodálatos reménnyé olvad: „Szerelmemnek csak egy neve van: a remény.“ És a remény valóraváltása sokáig váratott magára, de megtörtént és a szív éjszakájára, amelyről azt énekelte, hogy nincsen reggele, mégis elkövetkezett a hajnal. A középkori trubadurok bűvészi formakezelése, Hugo tért és időt átröppenő képzelete, költői muzsikájának megigéző ereje, egy-egy régi vagy új szavának édes varázsa lepi meg és ejti meg léptenyomon az olvasót. Aragon, a tudós, a bűvész, a művész, a költő és az Ember egy személyben.

* * *

Másodszor Budapesten találkoztam vele. Nagyon féltem, hogy az emberben nem azt látom majd, amit a költőben láttam. Maga-

tartásom igazságtalan volt, kétségtelen, de természetes. És miközben vártam rá, sorokat kergettem: „Reverrons-nous jamais le paradis lointin“. Viszontlátjuk-e még a távoli édent. „Ma patrie est la faim la misère et l’amour“. Hazám az éhség, a nyomor s a szerelem és a sorok mögött hat év minden fekete emléke reszketett. Idegemben egy átélt embervihar messzi rezdüléseivel vártam reá, aki megtanított a reményre. És amikor megláttam, úgy éreztem, az emberben sem csalódtam. Arcán hordja a nagy magánosok tiszteletet követelő szomorúságát és idegenségét. Szavaiban pedig a rajongók fojtott büvöletét. Amikor verseit szavalta, a nyitott ablakokon át betolakodott a poraiból feléledt Budapest zaja, de a vers szállt a mindennapi élet lármáján túl, hogy megtanítsa a világot arra az igazságra, hogy

„a háború csak úgy ér véget,
Ha belőle az Ember jut ki győztesen.“

Madácsy László

Elza — Keringő

Aragon

*Hová futsz gondolat hová futsz te árva
Az izzó homokban térden marad a Sziinx
Talán a győzelem mozdulatlansága
Nem oly szép ha hideg kőbe van is zárva
S a vén hajóról elröpülni szárnya sincs*

*Mi ez a varázskeringő mely elragad
Mint egy örült eszme büvöletes karma
Lenn suhan a véres idő lábam alatt
Többé nem ez a száj mondja a szavakat
Miféle megejtő müzsika ez Elza*

*Saumuri bor ez a babonás keringő
Karodban aléltan ittam e tűzitalt.
Aranyszín hajad most büvölet legyintő
Járjuk e nevedzenditő
Varázskeringőt Elza járja s járja majd*

*Hol öröm kergette perceink Montmartre-ra
Feledni hej hányszor vittük a bút s a jajt
Csillagos szép szemét az éj már lezárta
De a szív dobbant szavára
Maga kárára Elza járja s járja majd*

*Aztán álomsarkán megfordult az élet
Hány barát a múlté Kártyát kevert egyik
Spongyák szerelméről tartott nagy beszédet
A másik s most árnyak férgék
Rájják a rémület hercegőit*

Emlékezz egy éjen hogy mondta hogy bígta
 Egy néger lányka azt a drága furcsa dalt
 S reggel mint köszöntött ismerős száz ucca
 Hány éjt nyelt az öröm kútja
 Így el ki tudja Elza járja s járja majd

Vettünk mi biz irógépet is hitelbe
 Akkor megismertük a gondot és a bajt
 Filiérünk se volt de drága volt szívembe
 Minden gond csak a szád nevetne
 Rám örökre Elza járja s járja majd

Azután az élet üvegsarkán fordult
 A sors cigánya új baljós vonót cserélt
 Kegyetlen világba léptünk hol feldult
 Lelek hordozták a nagy bűt
 És tüttel fizették a könnyet és a vért

Hús gyöngyöt kőöntyüt villogó nyakéket
 Mit kényes asszony csak óhajtott és akart
 Kezecske semmiből teremtett tündérek
 Ujjával Hozd el oh igézet
 Azt az inséget Elza járja s járja majd

Newyorkból Berlinből Rióból keresték
 Mit ujjad esténként virágos sorba varrt
 Csillogó villogó vakító kövecské
 Szép szemed fényét ellesték
 S visszaverdesték Elza járja s járja majd

Azután az élet fordult a düh sarkán
 Villámok cikkáztak a neoncsovön át
 Vad felhő-paripák zúgtak el az orkán
 Lángvető kocsiját ragadván
 Dob'a cserélte a dzsessz a harmonikát

Kin a tánc-mester hol a dölyfös úr Cézár
 Sok éhes vad sakált ártatlan vérre tart
 De Lázár sirján im mi szél dühöngve száll
 Hallozd mily furcsán muzsikál
 Dala szinte fáj Elza járja s járja majd

Át meg át vergődtünk bús sorson ciklonon
 Pokol szállt a földre az ég is jajt akart
 De minden borzalom elmegy egy hajlalon
 Szerelmen nincs hatal hatalom
 Nincs halál hatalom Elza járja s járja majd

Szalmasarkán fordult azután az élet
 Gyermekszemmel nézett ártatlan kedvesen
 A föld megijodik s elcsitul a végzet
 De a háború csak úgy ér véget
 Ha belőle az Ember jut ki győztesen

Szerelmeknek csak egy neve van a remény,
 Benne fogan az új varázs szimfónia
 S te ki hallod e dalt a meggyötrődött szegény
 Francia föld fia fel a szívvvel fejjel
 Aki dalol csak ezt lehet dalolnia

Fordította MADÁCSY LÁSZLÓ

Bolyongó tavasz

Aragon

Mint a kifutó fiú ki koszorút cipel
 A Holtaknak egész napon át
 Virágaid ezrivel
 Bolyongsz május én piros májusom
 Kiért annyi ifjú áldozta fel magát

A vörös tetőket eső ölelgeti
 Dühödtt kedvvel
 A külváros lyukas fellegei
 Ócska sátorlapként libegnek fel
 S a város a vén szekér nyekergeti
 Korhadt kerekét
 Sikolt a nyomor elég elég
 A zápor törölgeti a festéket a házról
 S elgereblyézi a füstöt a határról
 Rozsdás szelek nyitogatják a zárat
 Hej ez a tavasz nagyon várat
 Magára s nem tudom hol rekedt
 Csukd be szemed csukd be Nézzed
 Tán Spire vagy Karlsruhe felett

Itt ifjúság ott friss víz madarak zöld lombja
 Naprendszerű önzés tunyák félős jussa
 A nagy újság az élet hol minden oly furcsa
 A véletlent is megvérzi a nádasok csonkja.

Emitt az álmodás tilos tündetündér
 Ott a bakó ugrál mint a kerge bak
 A hajnal vért hint el fák alatt
 Erdős ég köszönti a márványos eget
 Lovak ügetése tűnő titok neked
 Mely nem hagy mást mint
 Márgás krétás görbe vonalat
 A horizont megett.

Pacsirta

Itt vajudó világ gügyög
 Pacsirta pacsirta
 De szép a mezők palástja
 Búza bükköny bürök
 Pacsirta pacsirta pacsirta
 Édes barátomat a Májust lovaggá üti most az ég
 Miközben a csönd neszezi dárdás erdejét
 A torony delet üt pacsirta pacsirta
 Pacsirta pacsirta pacsirta pacsirta
 Ugyanannyit üt az idő zengő pajzsán
 Trombiták zengjétek a gyürköző májust harsány
 Szóval S az új lovag mosolya Napé a tón
 Hol az angolna légy felé vág villanón
 Mire vársz bolyongó hősöm mire mond
 Hogy szabaddá tedd te álmodó bolond
 A földet az alvó hercegasszonyt
 Kinek kék szeme könnyek fürge
 Patakja titkok sötét tükre

Hidegüző kedves május
 Itt e földön bárhová juss
 Varázsszóval mézes szádon
 Nárciszszinű paripádon
 Messzi dobja mankóját a
 Bús koldús ki jöttöd várta
 És merre jársz felfordul a
 Világ mint a bábuk sora
 Melybe golyó vágott bele
 Mondd lovagom mi lehet-e
 Bűvölet mely tűzként támad
 Ametre csak lovad vágtat
 Pásztor és rab király s vitéz
 Bomlott szívvel messzire néz

Pacsirta

Egy órát elütötte rég
 S eszedbe se jutott az ebéd
 Rég
 S eszedbe se jutott az ebéd

Pacsirta

A bakter vánszorogva nyit kaput
 Aludt
 A rabszolgák hada munkába megy
 Nagy itt a kegy

Pacsirta

S a hárangok össze-vissza ütnek

Pacsirta

*Mi van veled üresszemű agyongyötrött város
Kinek iskoláin ott táncol a tűz a legjobb táncos
S ki hosszú dermedt tekintettel nézed
Az idegen madáréket a szélben.*

Fordította MADÁCSY LÁSZLÓ

Tér

*Egy átló alélt a létre keresztbe; s kivégzést várnak a katonák
a semmi van képzelt keretbe s málló nagy falon át
haránt egy büszke irat harsogja, épp a minap
rőfös nyitott a közelben, nem messze csaknem helyben
s úgy lehet ebben van mindent igazság!
rossz skatulyák csak a házak, őrizni vélik a teret,
ám ha százszor is kulcsra zárnak, ablakon, résen elcsepeg
zárt kicsi tér ki a nagyba, s elfolyik mikéért a tej,
világtengelyre fölaggatva feszül a föld, mint a labda
tornateremben, hol a mester öklével durván pofozza,
néhány elektron sajátmagát üzi, mint hátsó lábát a kutya,
s a lófej az Orionban (talán testére vár a tunya)
álló csillagok között, a szorosban pont háromszáz
hős adta éltét, hogy a perzsák útját feltartsák,
csak egy trappolt poros Marathonnál, kivel üzenték, hogy a hon áll
s a hívívő lelkét kiadta,
meteor zúg és ijedten néz szét e szörnyű kietlen
emberi tájon s már menne tovább,
de nagyívű röptét sebes futását megbéklyózzák,
a tapadás meg a nehézkedés, hülyék hülyéknek bölintnek: bizony
csak a diákok ösztöne éber, mert rombdodekaéder, a gula meg a kúp
jó nassolások a térből, papírból enyvezik s mélyről
buzog bennük a hit s a forma kegyesen jelzi tereit
különben nem volna csak pusztá ür
s köztudomású, hogy egyedül, még a semmi is semmi,
mert csupán elképzelni, valahoi ott kell lenni.*

SOÓKY ANDRÁS

Visszairom . . .

Valami elsuhant.

*Az este mozdulatlan fekete szobor.
A fákon nyári patina: a por,
mely villog, mint egy bús reflexió.*

Valami elsuhant.

*Komor szívemben pár zizegő szólam,
rossz kedvemét egy elkopott írónnal
visszairom a suhanó időbe.*

TÓTH SÁNDOR

Színház után

A város tántorgott a ködben,
mint a részeg.
Kísérték bársonyhúrú villanyok:
lányarcú zenészek.
A színház ivelt szája nyitva volt;
mosolygott megbomolva
és mintha egy zilált, modern
verset dünnögött volna.
Kiléptünk. Én és a barátom,
rajta fehér esőkabát
ó színház bíborló öléből
kibújt ezüstös figurák.
És rögtön furcsa, villanó
szavakra gyúltunk, mint a lányok,
sercegve égett a köd körül —
táncoltak mind a lángok.
Előttünk tántorog a város
fényekkel lobogózva,
s utánunk nyúltak kékes vágyaink,
úgy, mint egy hosszú próza.

TÓTH SÁNDOR

A szó

Bizony, hazugság. Így igaz.
Szó, dobd el a szavaimat.

Sohasem tudtad magamat,
magam helyett csak magadat.

Sohasem tudtál testeket
a testről testet festegetsz.

Nem vagy se szép, se kék, se lány,
se szeretőm, se paripám.

Hiánybót hordott hegyeden
ülök, se holt, se eleven,

éppen mert vágyom az egészet:
kövülten, mint ki visszanézett.

NEMES NAGY ÁGNES

Az aluljáró

Néném megigazította nyakkendőmet, majd megcsókolt és könnyű kis táskámat lóbáztatva, elindultam. Girigári mester által remekelt, kérkedőre kiharcsúsított, kétsoros ruhámban páváskodva lépegettem. Kérkeztem az állomásra. A főnök úr megcsodálta hatytyúfehér bokrétámat. Közben berobogott a vegyes. Néhányan leszálltak, föl egyedül én. Egy füttyentés. A mozdony meglódult és már a mezők közt vágattunk. Megyek a városba. Miért? Elmondom:

Gyerekkoromban sokat ögyelegtem az Alszezen, ahol olyan szép, nagy kertek vannak. Kertünk nekünk is volt, de abban legfeljebb pitypang nyílt, meg néhány szál zöldség éktelenkedett. Nem úgy az alszeg-utcai kertekben. Azokban úri házak rejtőztek és kék, piros, meg aranszínű virágok nyíltak. Naphosszat bámultam ezeket a kerteket. Néha már hajnalban ott ténferegtem. Ilyenkor cselédek söpörgették. Gereblyézték az útjait. Nagykötényű kertészeimber nyeste, kötözte a bokrait, rózsáit. Délelőttönként nagy komondórok ugattak ki belőle, az arramenőkre. Délután kisasszonyok, úrifiúk ténferegtek benne. Alkonyatkor úrfélék zsongó szava hallatszott ki. Közéjük vágytam. Arra gondoltam, hogy egyszer nékem is lesz ilyen kertem.

Aztán ahogy nőtt a vágyam, úgy növekedtem én is és bejutottam a kertbe; hatodmagammal az utat separtuk. A szomszédban úrifiúk karikát kergettek. Elbáméskodtam. Jöttek az uraságék. Én ott állottam egy éktelen seprűvel. Nem szólott senki. Később a kertész elzavart és többé sohasem láttam bévül a kertet. Urat is csak vadászatkor.

A bolond ispán tán griffmadarat akart kinevelni. Vadlibatojásokat keltetett a géppel. A kislibákat bízták rám. Darabideig nem volt baj. Elkószálhattam velük, a nádig, érig, a dőmbig. Itt szerettem legjobban elidőzni. A dombról elláttam a faluig s ha lehunytam a szememet — emlékezetemben — felcsillantak a vágyott kertek. Mint a bolongomba nőttek a madarak. Egy délelőtt megint az érig kószáltunk el. Úsztak benne. Le-lebuktak. Eleinte kedvtelve néztem a játékkukat, később félelemmel lestem. Hívogattam, könyörögtem:

Buri, buri!

Rám sem hederítettek. Elmúlt dél, el a délután. Este lett. A mélyvíz körül kerengtem. Hiába. Lassan végkép eltűnedeztek mind. Elfáradtam. Fáztam. Hazamenni nem mertem. Kimentem az állomásra. Váróteremben virradt rám.

Reggel, amikor bezuhogott a római gyors, gyerekek szaladtak oda és kiabáltak:

„Friss vizet tessék!”

Úrforma népek itták. Fizettek. Némelyik még a visszajárópénzt is a gyerekeknek adta. Délutánra már nékem is volt üvegem,

poharam. Addig ögyelegantem a bazár körül, szereztem. Az estéli vonatnál már én is kiabáltam;

„Friss vizet!”

Hüvös szél fújt. A víz nem fogyott.

Következő reggel is a váróteremben virradt rám. Fájt a gyomrom. Éhes voltam. A resti terasszán úrfélék reggeliztek. Nézem, nézem őket. Összehirapom a számat. Már odébb állnék, mikor egy kisasszonyforma lány kezembe nyomott vagy két kiilit. A kisasszony ösmerősnek tűnt. Igen, a főerdészék Tibijének volt fábólvésett mintázójátéka. Ha a fiatalúrnak jókedve támadt, engedte, hogy én pepecseljek vele. Gittből angyalokat préselt. Ez az angyalarc mosolygott most elevenen. Jókedvüen futottam a beérkező pesti gyorshoz;

„Friss vizet tessék!”

Most sem fogyott a víz. Később elkészáltam a Balatonig. Elmenőben, a borbélyreklám tükriben megláttam, hogy csupa maszat a képem. Megmosdottam a tóban. Az üngömet is kilötykölttem. Sütött a Nap. Hamar megszáradt. A kanizsai személyniél — este fele — már fogyott a víz. Este a kocsmában pörköltet ettem. A vízarusítással mégis felhagytam. Csomagokat cipeltem. Ezzel jobban lehetett keresni. Egyszer Keszthelyre vittem pakkot. Városban még sohasem voltam. Ott jól ment volna. Elcsíptek a csendőrök. Kísértek az utcán. Szembe jött a bérmaapám. Híres csizmadiamester volt. Elkért tőlük. Ismerték. Én nála ragadtam. Inasa lettem. Előbb még megjöttek a szüleim. Anyám sírt. Apám megsímogatta fejemet és elmentek. Este tudtam meg, hogy a bolondispán apámon is kiadott az eltűnt libákért.

Keresztapámnak szép boltja volt. Radírtalpú cipő is volt benne. Ezekkel lótottam-futottam. Láttam, hogy urak, akik ezt viselik, azok hálókerítés mögött labdákat ütögetnek. Az elröppent labda nem kellett nekik. Gyerekek fölszedték. Nem, még sohasem volt labdám. Beszaladtam. Szedni kezdtem én is. Mikor a korcom már megtelt. Volt vagy öt benne. Elakartam menni. Odajött az angyalarcú. Elvette a labdákat és pénzt adott. Másnap is elvetődtem arra. Most nem játszottak. Az angyalarcú állt ott egy fiúval. Megálltam tőlük nem messze. Intettek. Elindultunk a tó felé.

A Balaton partján egy erdőnagyságú kert közepin, hálóval kerített pirosföldes tisztás volt. Odamentünk. Sokáig verték a labdákat, aztán elúnták. A fiú pénzt akart adni. Nem fogadtam el. Szabódtam. Pont ekkor jött a plébános úr. Makacskodásomért megrótt, de ha találkoztam vele, mindig beszélgetett eztán velem. Szerette ha meséltem neki. Legtöbbet az elveszett kertekről beszéltem neki. Egyszer a gimnáziumig elkísértem. Beengedett. Rengeteg könyvet láttam ott. Kértem. Adott. Olvastam menetközben, az utcai lámpák fényinél. Egyszer szolgadiák lettem.

◦ Sokára-sokára. Ötödikes koromban. Fák ünnepe volt az intézetben. Külsőrőljöttek is voltak azon. Szülők, nagyságák, kisasszonyok, urak. Az angyalarcú testvére — Rév. András — e verset szavalta:

KÉK DAL.

Ketten hajolunk a kéklő tóra;
 A hegy öröktől, én percek óta
 És nézzük, hogy' tűnik a habba hab;
 Nyomtalan' mint percre perc, napra nap.

Később szilvakék fellegek jönnek,
 Hallani a fán neszező csöndet
 s lassan szétszélednek a fák alatt
 katángsziromból szőni szárnyakat

s kék árnya nőtt a halomnak, fának.
 Kék alkonyat tereget kék fátylat.
 Kék az éj, a csillagok, az álom.
 Kék madarak zengenek az ágon;

őszi éjjel tavaszról dalolnak,
 mert nem tudják — én úgy lehet maholnap
 örökre eltűnök a fák alól
 s a tóra egyedül a hegy hajol...

Andrást megtapsolták. Dörömböltek. Ordítóztak:
 Szerző, szerző!

Az Igazgató úr csitította őket. Hiába. Most már mindenki követelt. Kisomfordáltam a középre. Nadrágom bokán felül ért. A cugoscipőmből kilátszott meztelen lábszárom. Kinőtt kabátujjamból kilógott a csuklóm. Néhányan megrökönyödve néztek. Sokan mosolyogtak. Valaki belebömböit a dermedt csöndbe:

„Cuggos Petőfi!”

Kuncogás. Hahóta. Egyedül a tanár urak maradtak komolyak és az angyalarcú.

Elszaladtam.

A helikoni kertben bolyongtam. Legszívesebben a földalá sülyyedtem volna. Diák urak jöttek. Elrejtöztem. Észrevettek. Nem jól bújtam el. Kórusba üvöltöttek:

„Cuggos, cuggos Petőfi!! Cuggos Petőfi!!”

Forrt bennem az indulat. Egyik kiabálót megütöttem. Nekem estek. Felökleltek. Rúgtak. Pofoztak. Gyökér a mellemre ült. Mindenféle ocsmányságot mondott, hogy én mondjam utána. Hallgattam. Pofonvágott. Tehetetlenül vergődtem, mozdulni sem tudtam. Valaki szétfeszítette a számat és Gyökér beleköpött. Az utálat megkétszerezte erőmet. Levetettem magamról az undokot. Rúgtam. Karmoltam. Lebírtak. Orromon, számon ömlött a vér. Füleml zúgott. A halántékom kalapált. Valaki jött. Rév András volt. Az egyiket lelökte rólam, erre a többi elkullogott. Feltápaszkodtam. Porolni kezdte a ruhámat. Közben odaért leánypajtásaival az angyalarcú. Megállt. Zsebkendőjével megtörölte az arcomat. A könnyű kis kendő csupa vér és sár lett. Eszembe jutott Veronika kendője.

Másnap engem dobtak volna ki. Kaptam húsz koronát, egy levelet Debrecenbe és elmentem. A többi alig érdekes már. Érettségi után Kóspallagra mentem. Az Akadémia elvégzése után szatmári

faluba vállaltam állást. Anyám közben a keszthelyi temető lakója lett. Apám Vörsön élt özvegyi sorban. Érte jöttem Dunántúlra. Keszthelyre is elmentem anyámhoz. Akkor volt a georgikonisták sárgulása. Nem lehettem hálátlan, meglátogattam a piébános urat. Marasztott és este elmentünk a gazdászok báljára. Köszöntő, köszöntőre hangzott. Néhányan emlékeztek rám. Beszélnem kellett. Hárommillió koldusról példálózgattam. Még be sem fejeztem, valaki elordítja magát:

„Cuggos Petőii!“

Botrány. Pofon csattan. Rév adja, Gyöker kapja, összeröfent a fél város. Nagy baj nem lett belőle. Hírül hozták, hogy menni kell. Elmentünk. Sokan közülünk soha sem tértek vissza. Negyvennégy volt. Március volt. Éreztük, bolondra fordult a világ. Pestre szöktünk. Elvesztünk a nagy városban. Egyedül az angyalarcú tudta hol vagyunk. Aztán félig rombadólt a város, de kibujhattunk a napfényre...

Most újra tavasz van. Béke. Indulok egy másik város felé.

Megérkezem. Senki sem vár. Indulok kifelé. Egy aluljárón át megyek. A téren nincs senki sem. Csalódottan ballagok. Andrásékhoz érkezem. A kapu zárva. Dörömbölök. Teréz nyit kaput. Fúr csálkodva néz. Éppen kérdezni akarom. Az udvarra befordul egy kocsi. Mara száll ki belőle. Mara, az angyalarcú. Üdvözl. Meg nem csókol. A délután kínosan telik. Andris idegesen jár-ke. Nagysokára Marával a városba indulunk. Cukrászdába megyünk. Ott kikapok. Ügyetlennek nevez. Mért mentem az aluljáróba? Összekapunk; a gyűrűm pengve csendül a márványon.

Az angyalarcút még hazakísérem. Elköszönök. Kis táskám most mázsás súlyú. Indulok az állomás felé. Andris valamit mordul, ő sem jön velem. Nem kísér senki sem.

Ballagtomban még vissza-vissza nézek.

Az utcán egy lélek sincs kívülem.

Az állomáshoz érkezem.

Bedübörög a vonat.

Rohannom kell. Eltűnök az aluljáróban, mintha örökre tűnék el. Ahogy a felszínre érek. A lenyugvó Nap fényében, a szemben lévő aluljáróból, ismerős kis, fehérszalagos kalap tűnik elő, utána egy kedves arc. Mosolyog. Mara áll előttem, csak nevet, kacag, hahótáz.

Megcsókol. Belémkarol. Visszacsókolom, lehunyom a szemem. Emlékezetemben feltűnedeznek a régi-régi kertek; az alszeg-utcai kertek. Megindulnak. Körülvesznek. Osztódnak. Itt is, ott is lemarad belőlük s hozzátapad egy-egy kis parasztházhoz és növekednek, sokasodnak. Lassan-lassan kert lesz az egész határ, a megye, az ország és sok kis kertben gyerekek hancúroznak, nevetve, boldogan, szabadon.

Felnyitom a szemem. Mara mosolyog. Indulunk, talán éppen egy ilyen kis kert felé. Lassan kiemelkedünk az aluljáróból. Emberekkel találkozunk. Egy gereblyével a vállán, más kapával a kezében. Vizsgálják az eget. Felhőzik. A teleholdat udvar övezi. Eső lesz. Kutyák ugatnak. Tücsök ciripel és jószagút lélegzik a föld.

Borsi D. József

Átugrottad az árkot

I.

Már nem éltél, mikor még nem éltél,
 óh elmosódó határok,
 óh természet szent dadogása!

Felszínre kerültél, s bölcső helyett koporsó
 várt, de visszafelé néző szemeidben
 az élet előtti titka mosolygott,

Volt-e már lelked? Vagy csak a sejtek
 vetésének holt aratása voltál?
 Mert minden élet-akarás gyümölcse halál . . .

Százszor boldog lény, ki csupán fél lábad
 tetted e tájra; a végtelenség
 ki akart közösitni, ám idejében visszavett.

A Végzet már feléd nyujtotta izmos
 karját, hogy elragadjon
 s a karámba zárjon, hol ő az úr.

Isten, régi gazdád nem adott ki.
 Hiányzott volna tán a darabja,
 mi lelked volt?

Kívül maradtál így az aklon
 — lehellet-élted végzettelen volt —
 messziről hadonászhatott a pásztor utánad . . .

II.

Néha azért könnyesen idézlek, bátyám,
 holt édesanyám régholt gyümölcse —
 ezért kellett a nagy felhevülés, a kilenc hó
 s a fájdalmas percek, mikor a kéj
 útja a fájdalom útja lesz . . .

Mi volnál, ha élnél? Látlak, mint tanárt, ki jövődő
 családra gondol és dolgozatot javít —
 látlak, szemüveges pátikust, émelegős
 szagok közt, fojtott vágyait imában

kiélő papot, idegen gennyel
 bemocskolt orvost, unottan perelő
 ügyvédet, kényelmes bőrfotelek közt . . .
 Látlak, idegen célért vérző katonát,
 irigyelt igazgatót szivarozva,
 ki messzire bámul s ezerszer inkább
 lenne zsellérgyermek a réten . . .
 Látlak, kishivatalnokot, elgörbült tollal
 bibelődni kopott íróasztal felett . . .
 boltost piszkos pult mögött, kaptafánál
 megöszült csizmadiát, elfonnyadt szabót.
 Látlak lázadó munkást, aki ócska
 gúnyája alatt görög izmokat hord
 s az elnyomókra öklöt emel sötéten,
 vagy hallgatag parasztot, ki a százados
 igából már nem akar kitörni:
 betörték, mint ő az ökreit . . .
 Ki tudja, ki tudja? Annyit tudok, olykor
 nagyon, nagyon egymagam vagyok,
 s nagyon hiányzol, érzem, hatalmas
 védelmezőm maradt el tebenned,
 ki élni elfeledtél
 s ingyen kaptad meg, amiért mi
 egy életen át szenvedünk.
 Elképzellek néha nagy dűhatban:
 sötét szemed lágy fényben villog, bérces homlokod izzik,
 és kezed hajam simítja bátorítólag:
 szótlan kisöcsédét.

III.

Boldog búvópatak, mely a harsogó hegyek
 rejtett völgyeiben bukkansz ki olykor-olykor a szemnek
 ritka látványként, rejtelmes sziklafolyosóból
 s még mielőtt por, sárga levél, holt rovar
 hullhatna beléd, eltűnsz más barlang áldott hűvösében.

Napfény kergetődzik hajjaiddal, mint a gyermek
 keze tükörrel a falra vetített sugárral,
 mert mire elérne s csobbanva beléd szívódna,
 kisiklasz karjaiból, mint fürge vakondot, elnyel a föld
 s visszafogadja a hőtől megóvott szűz hidegét.

A mélységek kongó titkai így ömöltek
 benned egymásba, világtól érintetlenül,
 a lét előtti üzent veled a léten túlinak,
 benned ölelkeztek, s te a két part között,
 melyben mi nyüzsgünk, éthetetlen férgék,
 átugrottad az árkot.

KÖVESDI LÁSZLÓ

Az első magyar néprajzi tankönyv

„Ez a régi paraszti műveltség egyszerre volt a legmélyebben nemzeti, öntudatlan makacssággal magyar, hiszen népi multunknak sok-sok századát az ő emlékező makacssága, szívóssága mentette meg, de ugyanakkor lényegében nemzetközi is a szónak tiszta és nemes értelmében: az egész európai multat megszólaltatta. Egyszerre volt hű Európához és a maga magyarságához.“

(Ortutay Gyula)

Mióta a magyar népismeret nemcsak szaktudósok tudományos studiuma, hanem *a magyar lényeg és magyar sors megismerésének minden magyarrá kötelező lelki szükséglete*, a magyar népismeret úttörői mindig azon fáradoztak: hogy válhatna a népi kultúra egy magasabbrendű emberi és magyar kultúra alapjává és szerves részévé; hogyan lehetne a néptudomány értékeinek magatartásformáló erejét a közművelődés és a nevelés munkájába bekapcsolni; hogyan lehetne a XVI. század óta kettészakadt hazai kultúrát a magyarnak maradt népi kultúra harnatával fölfrissítve egységes, sajátosan magyar magaskultúrává építeni. *Kodály Zoltán* a népzene területén látta meg először egy új (valójában ősi) nemzeti kultúra lehetőségét: „*Zenei köztudatunk akkor lesz, — írja (Magyarság Néprajza, IV. 74. lap.) — mikor a nyolcadik millió is magáévá teszi hétmillió magyar zenei érzését, amire ma még idegenkedve néz. Ha nem áll erre az alapra, gyökértelenül hanyódik az egyetemes kultúrában, vagy a nemzetközi félműveltségben. Hogy nemzetté lehessünk, előbb újra meg újra néppé kell lennünk. A hagyomány formái változhatnak, de lényege ugyanaz marad, míg él a nép, amelynek lelkét kifejezi. S eljön az idő, mikor a művelt réteg a néptől átvett hagyományt új művészi formába öntve újra átadhatja a nemzeti közösségnek, a nemzetté vált népnek.*“

Kodály és *Bartók* művészi inspirációja és csodálatos tehetsége a magyar népzene-t a világ leghíresebb műzenéjévé virágoztatta ki, példát mutatva, hogy a műveltség többi területén is a közös hagyományból, a népkultúrából táplálkozó, a néplelekkel azonosult művészek, írók *egyéni* inspirációja teremthet új magyar kultúrát. Ahhoz azonban, hogy ilyen népi szellemben nevelődhessék egy újabb nemzedék, amelynek művészei nem parancsra, hanem *lelkük spontán kifejeződéseként* megteremtik ezt az új nemzeti klasszicizmust, szükséges, hogy a *köznevelés*, s elsősorban az iskolai nevelés műveltségi élményanyag és legfőképpen *szelleme* a néphagyomány eddig megmentett értékeiből táplálkozzék. *Bálint Sándor* mutatott rá egy nagyobblelkű tanulmányában (Néprajz és nevelés. Szeged, 1934.) a *népi humanitás* nevelő értékeire és az iskolai nevelésben való hasznosítására. Hangsúlyozza, hogy a *klasszikus* humanitás túlzott érvényesülése he-

lyett iskoláink nevelő és tanító munkájában számunkra, magyarok számára, akik nem vagyunk az antik népek leszármazottai, sokkal inkább a *népi humanitás* kínálkozik alapvető principium gyanánt s koncentrációs elvül a népi kultúra harmonikus egysége ajánlkozik. Ezért vallja, hogy nem annyira a néprajznak, mint új tantárgynak tanítására (ez nem lenne elég szerves szerinte, i. m. 26. l.), hanem a népi élmény, a kulturális miliő átélésének *minden tárgyban* való következetesen érvényesülő népi elvére, „*népkultúránk irracionális sajátságainak átmentésére*“ (24. l.) van szükség.

Történt kísérlet egy népiségtől áthatott alföldi mezőváros középiskolájában a népi *élményanyag* tanítására is. *Tálas* István mutatott rá (Néprajz és középiskola. A hódmezővásárhelyi református Bethlen Gábor gimnázium 1937/38. tanévi értesítője. Hódmezővásárhely, 1938: 32—50. ll.) a népkultúrának az egyes tantárgyak anyagában való fölhasználására, míg *Bálint* Sándor ismételtén fölívta a figyelmet a tanítóképzésben hasznosítható folklorisztikai és etnográfiai ismereteinkre (A néprajz és a tanítóképzés. Magyar Tanítóképzés, 1936: 234—241. ll. Tanítóképzésünk reformja és a néprajz. Ethnographia, 1937: 107—114. ll.).

A magyar műveltség népi alapokra építésének legnagyobb szabású tervét 1939-ben, emlékiratában s szinte végrendeletében *Györfly* István, a nagy magyar néprajztudós készítette el (A néphagyomány és a nemzeti művelődés.³ Bp. 1941.). Sorra vette a művelődés minden szektorát és rendre kimutatta, hogyan válhatna a néphagyomány egy új nemzeti műveltség alapjává.

Györfly István végrendelete máig sem teljesült. Különös véletlen azonban, hogy az első lépés e művelődéspolitikai programmal megvalósulása felé, akkor történt, az első néprajzi tankönyv akkor hagyta el a nyomdát, amikor szellemének egyik örököse és művének ismertetője (Néprajz és közműveltség. Magyar Szemle. 1940. XXXVIII: 206—211. ll.), *Ortutay* Gyula lett a magyar művelődés legfőbb öre és irányítója. Igaz, nem ő készítette e könyvet, de nem is elődje: furcsa tréfája eddigi kultúrpolitikánknak, hogy a kultuszminiszter helyett a földművelésügyi miniszter rendelte el a mezőgazdasági középiskolák III. osztályában a magyar néprajz új tantárgyként való tanítását s e rendelet hozta létre az első néprajzi tankönyvet. Ennek az úttörő tennék a jelentőségéről akarunk alább szólni, de még mielőtt tennők, itt fejezzük ki azt a reményünket: *bár az ország első folklorista kultuszminisztere végrehajtana Györfly István elfelejtett művelődéspolitikai munkatervét!*

*

A fölszabadulás után kevéssel részletes tervezetet nyújtottak be illetékes helyen a magyar népismeret tudósai és pártolói a néprajz iskolai tanítása ügyében. A tervezet szerint az iskolai nevelés alsóbb fokán a gyermek közvetlen környezetére, családjára, a községre s a tájra utalnának néprajzi ismeretek (vö.: Tájékozódás és nevelés. Köznevelés. 1947. jan. 15. III: 8—9. ll.),

felsőfokon pedig már az egész magyarság népélete kerülne sorra, sőt lehetővé válna a szomszédos népek megismerése is. (*Manga János: Népi műveltségünk útjain. Köznevelés. (1946. ápr. 1. II. évf. 7. sz. 15. l.) E tervezet Györfly emlékiratának sorsára jutott: válasz máig sem érkezett rá.*

Annál örvedetesebb, hogy a földművelésügyi minisztérium belátta a néprajz tanításának szükségességét és lehetőséget adott arra, hogy az első magyar néprajzi tankönyv az Egyetemi Nyomda ízléses kiállításában ebben az esztendőben már a magyar ifjúság kezébe kerülhetett. A minisztérium a tankönyv megírásával dr. *Balassa* Ivánt, a Nemzeti Múzeum örét s a Magyar Néprajzi Társaság fiatal titkárát bízta meg. *Balassa* — számos néprajzi és néprajzi munka szerzője — könyvével legyőzte az úttöréssel együttjáró akadályokat.

A könyv szerzője bevezetőjében természetesen megokolja a néprajz tanításának szükségét. A néprajz szerény tárgy, „nem kér helyet mástól, nem akar kiszorítani semmit“, arra azonban igényt tart, hogy a történelem és a kultúra igazi hordozóját, a *népet*, heti néhány órában bemutassa. A magyar parasztság pedig (hiszen ez a könyv elsősorban parasztfiatalok számára készült) „megtudja a néprajz segítségével, hogy azok a munkamódok és eszközök, amelyek a korszerű gazdálkodásban nem megfelelőek, egy valamikor virágzó gazdasági rendszernek a maradványai s ezekhez tudat alatt azért ragaszkodik a nép, volt. Ha ezt tudja a tanult gazda, nem utasít el mindent, ami népi, hanem hasznosítja mindazt a tudást, mely a talaj, időjárás, és munkamódok évszázados helyi ismeretéből szűrődött le. Mindaz pedig, ami a mai gazdasági rendszerben idejét múlta, úgyszólván bekerül tárgyak alakjában a múzeumba, mert az idő kerékét nem szabad, de nem is lehet megállítani.“ A nép szellemi tudását, a folklórt is öntudatosítani kell a magyar parasztságban: *„érezzék és tudják meg, hogy azon a műveltségen kívül, amelynek elemeit az iskolában sajátítják el, van másik műveltségük is, amely apáról-fiúra szállva, az élet minden megnyilatkozásására kiterjed; s hogy ez olyan érték, mellyel a városi lakosság nem rendelkezik. Ha ezt megérik, visszanyerik önértéküket és büszkéek lesznek arra, amit az utóbbi időben szégyelni kezdtek.“*

Balassa könyve — ezt bizonyára az iskolatípus követelte — nagyobb részt az ú. n. „*tárgyi néprajz*“ ismerteire terjeszkedik ki: a „*tárgyi*“ rész 136 lapjával szemben a „*szellemi néprajzra*“ csak alig 53 lap jut. Helyesen magyarítja azonban a szerző a néprajz fogalmának és fölosztásának tárgyalásakor, hogy *„a néprajznak tárgyi és szellemi részre való merev és éles szétválasztása nem szükséges, de nem is lehetséges.“* Mégis, a tudományos kutatómódszer és az előadás rendszere megköveteli azt a régi fölosztást. *Balassa*, aki különben a földművelés néprajzi vonatkozásainak kitűnő ismerője (vö.: *A debreceni civis földművelésének munkamenete és műszókincse. Debrecen. 1940.*), elsősorban a népi mezőgazdasági

ismeretekben jártas. Az általános néprajz-elméleti bevezetés és a magyarság néprajzi csoportjainak ismertetése után eredeti csoportosításban tárgyalja a népi gazdaságtudományt: „*az anyag megszerzése a növényvilágból*” főcím alatt a gyűjtögetést, a földművelést (eke, szántás, vetés, aratás, takarás, nyomtatás, cséplés, a termény elraktározása), a kapásművelést (kukorica, krumpli) és a kertművelést (szőlő, gyümölcs) ismerteti; az *állatvilágból származó anyaggal* a halászat, vadászat, méhészet, állattartás (magyar fajták, nyájak, pásztorszervezet, az állat számontartása, legeltetés, itatás, pásztorépítkezés, pásztorművészet) fejezetei foglalkoznak. „*Az anyag átalakítása*” című fejezetet az *élelmezés* és az *emberi test védelme* szempontjai szerint két részben tárgyalja: az edények készítését, a malmok munkáját, a növényi ételeket, tejfeldolgozást, húsételeket, illetve a ruházkodást (kender, gyapjú, bőr feldolgozása, népviselet, haj- és fejviselet, alsó- és felsőruha, lábbeli) és a lakást (telek, kerítés, kapu, település, ház, a ház belseje, gazdasági épületek). Az *anyag szállításával* kapcsolatban a vízi és szárazföldi szállítást ismerteti.

A rövidebbre fogott szellemi részben vázlatosan ismerteti a népnyelvre, népzeneire, népi táncra, népdalra, népballadára, mondára, mesére, drámai hagyományokra, a népszokásokra (születés, keresztelés, gyermekkor, ifjúkor, házasság, temetkezés) és a népi hitvilágra vonatkozó tudományos kutatások eddigi eredményeit. Befejezésül igen alapos irodalmi tájékoztatót nyújt.

Balassa úttörő munkája forrásmunkáira (elsősorban a Magyarság Néprajzi négy hatalmas kötetére) csak anyagi tekintetben támaszkodhatott: a lényeges kiemelése és közérthető, egyszerű szavakkal, egyszerű mondatokkal való újrafogalmazása egyéni munkája. Úgyesen tette, hogy sok helyen és elég hosszasan idézett az illető szak kutatóinak (Györffy, Szücs Sándor, Madarassy, Szendrey, Solymossy stb.) műveiből: így legalább közvetlenül ezekből is megismer egyet s mást az érdeklődő parasztfiú. Ugy érezzük, stílusa is könnyű; szövegei megtanulásra is *de iskolán kívüli olvasgatásra is* alkalmasak. Néhol azonban, bizonyára a túlzott egyszerűsítés miatt, mondatai kezdetlegeseknek, sőt zavarosaknak tűnnek. Erre és egyéb hibáira Vargyas Lajos kissé erős bírálata (Válasz, 1947. július, II. kötet: 74–77. II.) már rámutatott; e sorok írója e — javítható — hibák helyett elsősorban azt értékeli, hogy az első néprajzi tankönyv megszületett. Hiszen a szerző maga is érzi, hogy könyve bizonyára „*magán viseli az első próbálkozás nehézségeinek bélyegét*” s ezért inti is gyakorlati alkalmazóit, hogy a gyakorlat néhány módosítást követel majd rajta (*mi legjobban szeretnők, ha a folklór-rész tágulna meg valami olyasfélévé, mint Ortutay: Kis magyar néprajza*), azonban a könyvecske alapvető jelentőségén ez nem változtat. Azt is hisszük, hogy a második kiadásban már *osztják* helyett *osztják*, *Ormányság* helyett *Ormányság* kerül; az etnikai csoportok közt *Temesköz*, az irodalomban pedig Temesköz nagy gyűjtőjének, a legnagyobb magyar folk-

loristának, *Kálmány Lajosnak* nevét és műveinek címét is olvassuk. *Csikós Tóth Andrásnak* egyébként kifogástalan rajzai közül csak a túl mesterkéltnek ható *látófa* rajzát véljük megváltoztatandónak. Még jobban kihangsúlyoznánk — *Zsolt Béla* egykori vádjával szemben (hogy t. i. a paraszt egész életében nem használ 500 szónál többet) — a népnyelv kifejezőképességének, a szókincsnek gazdagságát, amelyet — helyesen írja Balassa — *Csüry Bálint Szamosháti Szótárának* húszezer szava és épp a szerző földművelési monografiájának műszókincse bizonyít: Debrecenben a szeker különféle részeit 45 szóval jelölik meg, az ekének pedig 14 különféle részneve van. *A köznyelvet beszélő városi lakosság 4000 szónál nem használ többet, de a legegyszerűbb falusi embernek is ennek legalább a kétszeresére van szüksége!* Meg lehetne talán említeni, hogy a tánc régi magyar neve a *toborzék* volt (ezért volt *toborzó*); rá lehetne mutatni — a különbségek mellett — a népköltészet és műköltészet *lényegbeli* azonosságára (vö: Marót Károly: Népköltészet és műköltészet. Puszták Népe. 1947. évi 2. szám) is; a népdalról szólva néhány dallam (kottástól) is jó lenne, legalább az egyes stílusok illusztrálására; jó lenne azután egy rövid fejezet *a magyar népismeret történetéről* is, főként a magyar néptudomány nagy egyéniségeiről (Berzeviczytól Erdélyin. Krizán, Orbán Balázson, Kálmány Lajoson át Solymossy Sándorig s Viski Károlyig), rámutatva a népi gondolat állandó kettős jelentésére: *egyszerre volt nemzeti* (esztétikai) *s társadalmi* (politikus) *tartalma.* (Vö.: Ortutay: Kis magyar néprajz, 140—166. és 186—195. ll.) A bevezetőnél bővebb tájékoztatás lenne szükséges *a népi kultúra jelentőségéről és előrelátható jövő sorsáról.* Igaz, hogy ebben a kérdésben még nem egyértelmű a magyar néptudomány fölfogása.

*

Balassa úttörő könyvecskéjének ismertetésekor azt kívánjuk, hogy egyrészt e könyvecske egyre tökéletesebbé váló új kiadásai termékenyítsék meg a műveltebb emberré és magyarabb magyarrá lenni akaró magyar parasztfiúság életét, tanítsák őket harcos paraszti és magyar öntudatra, mutassák meg nekik a hagyományokat, amelyeknek gyökerein új kultúrát, új társadalmat, új magyar életet akarunk teremteni; másrészt *reméljük, hogy gimnáziumaink és más szakiskoláink is nemsokára kézhez kapják a maguk népismereti könyvét.* Addig más iskolák is forgathatják az esetleges rendkívüli tárgyként tanított néprajzi óráikon *Ortutay* Kis magyar néprajza mellett, főleg a tárgyi rész alapossága miatt, *Balassa* tan-könyvét; s a szabadművelődés is mint a magyarság néprajzának rövid, summáját, besorolhatja a népkönyvtárak beszerzendő művei közé.

Hiszem, hogy Balassának úttörő műve s főként, ami majd — remélem — utána következik, elősegíti a magyar nép szellemű s így közvetve társadalmi, tehát teljes emberi fölszabadulását, s hozzájárul a magyarság új, közösségi öntudatának kialakulásához.

Péter László

Altató

*Álmodj ma tiszta-álmot,
hancúrozz zsenge fűben,
patak csobogjon s benne
arcod tükrözzön hűsen,
méhek csókolják szádat,
gyűjtsék be ajkad mézét
s üzzék el csúnya álmok
picinyke tévedését.*

*Vigyázz rá széles erdő,
óvd álmat kósza fecske,
altasd el új mesékkal
te süttogő erecske,
öteld, ringasd te szellő,
simulj elébe pázsit,
bogyó: kínálj magadból
egy zsenge harapásnyit.*

*Álmodj ma tiszta álmat,
vigyázok: meg ne üsse
tested ringását durván
-a fogyó hold ezüstje.
Bogarak fénye villan,
hozzád sietnek ők is,
hő-pihe álmod vágyán
száz bogár félve őriz.*

*Csillagok fénye rajtad,
te vagy a holdleány ma,
sietve hozzád bújik
a cserje lány magánya,
Judit, álmod ma oly szép
akár magad, te keves,
fejed felett most álmod
hószín galambja repdes.*

*Most őrizem nyugalmad,
rádvigyáz hűs erecske,
a harmat arcod pirját
a holdfénynél megeste.
Vigyáz rád: zsenge fűszáll,
cserje, bogyófa zöldje.
Aludj ma tiszta álmat,
aludj Judit-örökre...*

Születésnap

I.

Húnyt szemmel beleásított a reggelbe. Szűk résnyire engedte csak kinyitni szemét.

Kint sütött a nap. Ujra összepréselte a szemhéját s könnyeset ásított.

A közeli konyhából edényzörgés zaja hallatszott, s a gáz halkan fujó hangja, ahogy erővel a kis résekben kiáramlott, lánggá.

Beledörzsölt öklével szemébe, lustán folytattat nyögött, megnyújtózott.

Az ágy fahangon recsent meg alatta. Erre jött be a künn szöszmőtől. Odalépett hozzá. Nem nyitotta ki a szemét. Őszintén érezte: unja látni azt, aki most fölé hajol.

— Duduska, Duduskám!... — szólongatta az. Érezte kezét arcán. Símogatta.

— Kicsikém, ma van a születésnapod — szólalt meg újra.

Felnyitotta a szemét. Anyja mosolyogva nézett rá; az ősz hajjal keretezett arc savós tekintete rajta pihent.

— Szervusz mama — mosoly igyekezett őrá is a szóval. — Igen, ma van?... — Fölült a fekhelyén. — Hányadik? Ötvenedik! Ugy-e, az ötvenedik?

Nézett a szavak után, kicsit rettenve, ijedten, mint a gyerek a gyűrűző mélyvizre, ha beleejt valamit... valamit, amire nagyon kellett volna vigyázni. Már nem is gyűrűzik, síma és érdektelen a felszín. De alatta van! Igen, ott alatta van!

Pillanat. Elveszejtő, tudatalatti és kíméletlen. Mered a szem rá és benne. Ezek a pillanatok azok, amikor lelkek megszöknek, vagy mélyvizekbe ugranak.

II.

Oszlopok, hosszú számoszlopok. Végeérhetetlenek. Reggel nyolctól este hatig, csak ezek. Semmi, soha semmi más és hétfőtől szombatig. Vasárnap? Otthon és anya, ebéd és karonfogott séta délután a körúton, a kis utcákon a Kapucinus-templomig, néha, deres öszökön, a temető.

Kemény keretek. Ki akarta?

Nem tett semmit. Nincs vád, mert biztos volt ez, mint a bölcső és puha. Veretlen leskődésre jó. De ma reggel kíméletlenül érezte: valami elcsusszant, valaminek nem volt részese.

— Nyolc, tíz, tizenhat, húsz... — mormogta a nagy árkuspapír fölé görnyedten. Megrekedt a számok felett suhanó irónja a negyedik szám felett. Nem ment tovább. Maga is nézett a hatjegyű szám utolsójára. — Húsz, húsz... — ejtette ki száján kétszer még s a többi nem tevődött hozzá, nem lett több.

Kinyitotta összefogott ujjait. Kiejtette kezéből a ceruzát s az koppanva esett le. Fölemelte fejét. Mi történt?

A négylábú kezelőasztal, a szürkésfekete befüstölt falak, a cserép-kályha, a polcok, ott oldalt, tele porral, iratokkal, amik már senkit sem érdekelnek, mégis kezükbe veszik néha, hogy zsiros és kormos lesz tőlük a tenyér.

Hogy is hívják? — töprengett. Nézett az átelleni asztalnál ülő férfire. — Ki ez? — Teljesen dermedt, idegen lett minden körülötte.

— Kisasszony, kisasszony kérem... — hallotta maga mellett. Az altiszt állt, kezében virággal, aranyozott fonott kosárban sokszínű virággal, meg egy rózsaszín szalagú dobozzal. Letette.

— Föntről küldik a kisasszonynak. — Aztán elment.

Kisasszony? Hm, ötven év és kisasszony. Összeszorította száját, hogy ne kiáltson.

Jöttek. Az a szembeni férfi is, fekete hullámos hajjal. — A Jenő — most eszébe jutott a neve.

Szorongatták a kezét, a nők megcsókoliák s mindebben részt vett ő, a gyűrű közepén álló, ott, mégis távolian nézve, akár a mozgóképet a vásznon. Sötétben, hátul, egy moziban, esőszagú pára és szoros emberi testek melege között.

Aztán újra a számoszlop, kezében írónnal, fölülről lassan egyenletes siklással le-lefelé a legkisebb jegyeknél:

— Nyolc, tíz, tizenhat, húsz... — mormolta, mint a gátnál a könnyű hullám. Megtörik. Nem, hiába nem tudja tovább.

Leteszi, most leteszi csendesen a ceruzát. Néz ki a szennyes ablakon. Mögötte felmorajlik a számológép. A kocsi ugrott — tudja, — a billentyűk zaját hallja s a kocsi még egyszer hangosan siklik, fémeset döng, megáll. Sok apró hang utána — most tisztáz — gondolja. Aztán újra csend.

Kopár faágak, nedvtől fényesek. Látja. Az eget is látja: szürke. Esett. A reggeli nap után beborult és esett. Keveset, olyan koraőszősen. Párás, nedves künn minden s ide is behallani: az autók tócsát fröcskölnek kinn, mikor elzúgnak.

Húsz, húsz — az alapja mindennek ez. Miért nem megy tovább, ahogy egyszer... s utána annyiszor tovább ment?

◦ Húsz éves volt. Ezért? Fiatal volt apus is. Negyvenegy, vagy több? Hány éve?... sok, nagyon sok.

Az apus. Igen, apus meghalt, akkor. Ő is itt dolgozott, itt ebben a hivatalban. Ő utána került ide, könyörületből vették fel, hogy éhen ne pusztuljon az anyjával.

Igen, ez a hivatal ilyen patriarchalis, ilyen egyszerűen jószívű. Utódok ülnek a helyekre, nem éppen ugyan oda, lejjebb természetesen, amelyet megérdemelnek. Kegye és végkielégítés, hála és belül csomózódó, enyhe undor.

III.

A hatalmas kosarú virágot, a rózsaszín szalagú bonbonos dobozzal együtt a kisasztalra tette, a fagyöngyös, függős állólámpa s egy könyv mellé.

— Óh, óh gyermekem — s letette az öregasszony a párolgó tálat az

asztalra, a vékony piroscsíkos konyharuhára. Aztán odament az ajándékhoz.

— Látod mégis csak... — mondta ellágyulva, aztán keményebben, érdeklődve — a lányok vették?... nahát igazán kedvesek. Hívd meg őket!

Felbontotta a szalagos dobozt. Motozott az apró csokoládék között. A szájába tett meg a zsebébe néhányat. A többit széttologatta, ami még benne maradt.

Evett, ahogy a munkáját végezte, megszabott időben s megszo-kottan. Simítást érzett a hátán s egy száj melegét koponyabőrén, a háján át. Nyelt erősen, hangosat gurgolt az étel nyeldekklőjén. Belevágott az éles késsel a húsba, hirtelen, rövid kis mozdulattal s ráhajolt a tányérra, egészen fölé. A szájába tett falat egybe ment le a torkán, rá-gatlan csomóban. Nyelte, gyötrőn, kíméletlenül.

Hallotta anyját kimenni a szobából s kinn dudorászni; most vizet enged a csapból s dudorászik, zümmög halkán.

— Nem, nem... — formálta szája ki, csak önmagának érthetően s reszketett.

Kapkodó mozdulatokkal szedte magára köpenyét, kalapját. Menés közben köszönt oda, becsapta az ajtót. Végre künn. A lépcsőkön le...

— Ne felejtsd, ne felejtsd a lányokat ma estére! — hallotta már egy emelettel lejjebb a mama hangját élesen utána kiáltani s a végén valami kuccanó vidámság vegyült belé.

Ujra csapódott fent az ajtó.

Kint nedvesen fénylett a járda, a hűvös párás lég nem engedte felszáradni. Most érezte az arcán, egész enyhén, ritkán szemerkél is.

Odatartotta pirult tüzes arcát a láthatatlanul hulló cseppcsekkéknek. Lázat, forró testén toluító hullámokat érzett végigáramlani. Hullámok, hullámok... s velük menni, tovább suhanni tudott volna. Lehúnyta szemét, így lépett néhányat.

— Nem birom... — kinyitotta tágra a szemét, megállt s nem tudta, hallotta-e, vagy mondta a szavakat.

A hivatal irányába vezető útról letért, a körút felé ment. Mesz-sziről megnézte a barna többemeletű épületet, a tér kopár fáin át. — Gyűlölöm! — ez élt benne s arcán, az összehúzott szemekben.

Belevegült a körüti járda széles forgatagába. Esőköpenyes férfiak siettek mellette el és nyűtt, felhajtottnyakú kabátban, kis táskával hónuk alatt a nők.

A kirakatok belülről csillogtak, a korai homályban, üvegjükön lassú lé csurgott. Sűrűbbé vált a csepegés. Autók surrantak el az út közepén, nedvesen, csillogó zománcsal.

Villamosra szállt, megállt a feljáró mellett a perronon. Előrehaj-lott, kidugta fejét a kocsik szelébe. Nem tudta, hova, merre megy, csak ment, vitette magát céltalanul. Megtelítődött a kocsi, a perron. Szorosan nekinyomták a vízszintes, síma rézfogóknak, a kocsi oldalának. Ruhából, esőtől nedves ruhából gőzös, hánytató szaggal telt meg a hely.

Egyszerre combjához simuló tenyeret érzett, köpenyen, ruhán ke-résztül. Érezte az idegen tenyeret, az ismeretlent, ahogy csúszik rajta,

a testén, ebben az egymásba préselt tömegben; bizalmasan s forrón tapadt hozzá.

Rettenve, bénán állt. Mozdulni sem bírt ebben az élő emberprésben. Tág szemmel nézett ki az üvegen át, a mellettük el-eltűnő bolttáblákat, kocsikat nem látta, semmit nem látott, csak a kezét érezte. A hatalmas, soha nem tapasztalt érzés úgy rohant rá, mint vadállat a prédára. Nekifeszítette testét a Perron oldalának, meghajolt, hogy megszabaduljon az érintéstől. Az még közelebb kúszott rá s jobban ölelte. Test lapult rá, hátára, köré, az idegen kar szorosán fogta, ölelte. Fordítani akarta a fejét, szólni hangosan, kíméletlenül, de száján csak torz, furcsa hang csuklott ki. Lehajtotta fejét, elernyed, valami forró terítőt érzett magán.

A villamos, síneiből szétfröcskölő vízsugár között, zajosan, csőrömpölvé robogott.

IV.

Hanyatt feküdt az ágyon, nyitott szemmel s nem tudta, hol van. Kába álomból ébredt. Nézett a homályba. Most vette csak észre a kívülről pillanatonként bevilanó éles fényt, ami megvilágította a tárgyakat. Utána újra homályba tűnt mind. S újra villant...

Neonfény! Valahonnan, de honnan s hol vagyok? — Félelemmel, tág szemmel, meredten nézett körül. Ismeretlen volt mindaz, ami itt körülvette.

Most ebben a pillanatban hallotta meg a fujtató, szuszogó hortyogást. Az újra bevilanó fényben oldalt mellette meglátta a másik ágyat is s benne a férfit, a *legelsőt*, ahogy féloldalt hevert, párnába mélyült fejjel, beesett szemgolyóval. Szája tátottan, a bevilanó fényben feketén üregesedett.

S felgyúlt benne az est, ami történt; mindenre tisztán emlékezett már. A villamosban arra a kényszerű ölelésre, majd az elhagyott kisutcákon át, mikor a férfi követte s a mögötte kopogó léptekre. Aztán ahogy beszélt, suttogott a fülébe, nem is tudja mit, mert nem volt fontos az s nem volt fontos az sem, ki volt... Nem látott, nem látott mást, semmit se látott, csak magát... Belül, benne valami történt, valami feszes burok széttört, ami olyan volt, mint a regula az intézetben valamikor... Most szétförött és kilépett belőle ő! Igen, ő, a harminc éven át, a húsz évtől ötvenig meghamisított, elvesztegetett, bebéklyózott énje! Kilépett belőle, abból, ami elzárta valahogy eddig, titokzatosan és kíméletlenül s most egyszerre olyan forró lett körülötte minden. Izzott, még a börtöne roncsolt darabjai is. Vakított s nem látott, nem láthatott mást tőle.

Futni, rohanni, száguldani szeretett volna ezzel a forró izzással... a kisutcák s a széles utak kandi szeme elől, hogy ne lássák azt, ami benne él, arcára kívül s villog szemeiben. Érezte, parázs az arca is, s a kisutcák süket csendje rémülettel döbönt belé.

Aztán a hely. A kupac fölé kinyúló üveges eresszel, rajta a lekopott, de még olvasható betűkkel a szálló neve. A Sünyi, lapos pillantású szobaasszony.

A folyosón, mikor jöttek a szoba felé, a falnak dőlt, mert elszédült,

igen, furcsán kerengeni kezdett vele minden, mintha berugott volna. S egyszerűre úgy érezte, nem lehet, nem bír továbbmenni. Meg kell fordulnia, vissza kell menni. Nem mehet, oda nem mehet be. Akkor újra suttogott a férfi neki és nem is látta őt, most sem emlékezik milyen volt. Nem, nem, pontosan nem tudná megmondani, akkor milyen volt. Csak most látta meg először, a neonfény villanásánál.

Felelni is akart neki akkor a suttogásra, hangosan, metszőn, de nem tudta mit mondjon, nem tudta, mire feleljen. A félelem megnémította.

Szédült és bevezette a férfi oda, abba a szobába, karonfogva. Aztán ráhullott minden. Érezte a férfi ügyetlen, reszkető kezét. Az izzó szavakat: gyönyörű vagy, gyönyörű vagy...

E pillanatban megmozdult és hirtelen felült. Sok éles apró fájást érzett magán, tűszúrásokként. Szisszent s bekapta foga közé alsó ajkát.

Hidegen nézett a homályba, az árnyak között kirajzolódó tárgyakra, figyelte testét, a lassan enyhülő tűszúrásos fájást s nem értette a korábbi lázat.

A szűk szoba meredő egyenes falai a fényben lila, piros és szürké, a homályban fekete... ez a hely, ez az idegen ember...

El kell menni, el kell menni, most, azonnal — ezt érezte, mert megfullad itt.

Lopva, lassan csúszott le az ágyról. Minden mozdulatára újra fáj a teste, újra érezte azokat az apró tűszúrásokat. Osszeharapott szájjal szedte magára holmiját. Az ajtót hangtalan nyitotta meg. Végig a folyosón lábujjhegyen ment le: A portásfülkéből egyensapkás férfi dugta ki fejét s megnézte szúrós tekintettel, gúnyosan.

Feltűrt köpenygalállal lépett ki az utcára. Előbb gyorsakat lépett, majd futni kezdett, aztán kifulladt s dobogó szívvel egy falnak dült. Nem tudta, mennyi lehet az idő. Az utca néptelen s jőzanító hideg volt. Az útkövek fénylettek még az esőtől, a szél néha végig fújt rajta hirtelen, gyors rohammal, meglóbálta a függőlámpákat s hűvösen simított végig arcán.

Hoya menjen? Az otthon úgy volt mögötte messze, alig felrémlőn, mintegy régen látott, elmerült, idegen világ. Nem is jutott eszébe, hogy oda is mehetne.

Megindult az utcákon, a görcsöskövű járdán. Látta az éj fémhűvösségű fényeit, érezte a testének nyomuló fagyos szelet. Mint a szenvtelen, metsző gondolat, úgy lett az éjjel, a szélel, a dolgokkal egyé.

Sose látta ilyen pőrén a várost s azt, amiben élt.

— Anya... — hangosan mondta ezt, bele a fekete sötétbe; nyugtoltan és érdesen.

Megállt s éberén figyelt a szó után.

Tudta, felelnie kell, válaszolnia kell erre a szóra valakinek, csak figyelnie kell erősen és hosszan. Biztosnak érezte magát, mert feloldódott valami benne s annak most hatalma van. Csak szólni kell, belekiáltani az éjbe, ebbe a szenttelen éjbe a szavakat, tagoltan és különkülön, aztán figyelni.

Látta és látta! Irgalmatlanul, élesen, ahogy a bombonos dobozban turkált, s eldugott belőle; mintha a harminc évét habzsolta volna

el ezzel a mozdulattal. Kemény előreugró vénasszony-állal, behorpadt ráncos ajakkal, falánkan és önzőn.

Harminc év! Istenem, harminc év. S ezalatt úgy állt előtte az anyja, mint egy irgalmatlan fal, mely mögött nem tudni mi van.

Es már elindult újra fáradtan, teherrel.

Pár perc múlva a folyóhoz ért. Letért az alsórakpartra s leült az egyik betonpillérré. Lábától lefelé lépcsők vezettek a vízbe, az éjtől szurokfekete vízbe.

Mit tett s miért tette vele s velük ezt a mama, ez az idegen asszony — most így tudott csak rágondolni. Idegen volt s gyűlölte őket, őt és apust. Nem kirobbanó szenvedéllyel, de lassú eltökéltséggel. Mi volt s ki volt ez a két ember, akiknek roncolt élete ma ilyen metsző élesen megmutatkozik?

Apus... apus! — sügta maga elé.

Elevenedve rajzolódtól elé szikár magas alakja, csontos arca, ahogy otthon örökké az asztal fölé görnyedten dolgozott, vagy ahogy bejött, az ajtót becsukva s félszegen megállt. Mindig úgy jött, mint egy távoli rokon, aki rosszkor érkezett. Mereven, zavartan, oldhatatlan feszültségben. Oh, hányszor futott így elé akkor, átölelve, szerette volna ilyenkor mondani neki, hangosan, biztatón: apus, engedjete el engem.

S miért volt az az eszelős féltés és aggályos szigor benne?

Ma délután biztosan tudta, érezte: apus megszökött. El innen és az életből. Mikor délután a lépcsőkön lefelé ment, mélyen benne is szándék maradt: megy ő is el, akár hova, ahogy apus.

Ma merte ezt így először. Lehullott róla a kényszer, amit ráfont az ötven év s az öregasszony savós, szigorú tekintete. Oh, a simításai, hogy félt tőlük, később csak borzongott, ha érezte. Hideg volt az és nyirkos.

Ma merte; s mi hozta ezt?

A kérdés körülfogta, mint a sötét.

Talán a kín, a vágy, a szeretet, a szerelem nélküli élet miatt? Az az eltikkadt életiz, amivé elszáritott körülötte mindent ő, a mama? Ma megtelítődött s szétfeszült, széttört mindent, ami fogva tartotta?

A férfire gondolt. Az *elsőre*. A rozoga, magas házra s már nem bánta.

Felugrott ültéből, összehúzott szemmel nézve el a víz fölött. Most olyan volt az arca, mint apjáé egy régi fiatalkori fényképen, ahol nappal szemben, kemény, összeszorított szájjal állt.

Tisztán, érthetően hallotta, de halkán s távolról: „...később végleg elmentem innen. Nem búcsúztam senkitől. Itt csak a haldoklók búcsúznak s csak halottat búcsúztatnak. Aki élő innen elmegy, az nem kerülhet örvénybe. Csak nem szabad elbúcsúzni.”

— Apus; apus — felelte s mint megbűvölt állat a tüzfényben, elindult a lépcsőn le...

*

Már nem is gyűrűzik, síma és érdektelen a felszín. A világ egy pillanatig eseten, némán hevert. Hangtalan várt valamire.

A partszegélyen a fák ágai halkán megmozdultak, egy levél megzörrent s lehullt. A folyó is csobbant: hajnalodott.

Gombkötő László

Tündér

Hős hegyek angyala! lebegve röpülsz az időben,
 homlokodon hajadat lengeti lassan a szél,
 felhők úsznak alattad, a fák suhogása, a lombok
 bánata sir, madarak szárnya alatt ver a szív,
 hol vagy távolodó! tovatűnsz a szelekben az égbolt
 lankás tájain át nyugtalanul menekülsz,
 csillagot ontanak ujjaid, ajkadon alszik az álom
 s zöld szemed árnyaiban ködlik a fátyolos ég...
 Vonj a szivedre, szeress! tündér vagy: ölelj, de hatálra,
 nézd, már fénylik a szám, engem is elkap a szél,
 gyilkolt eddig minden, a semmi legyen szeretőm már,
 lomb legyen én, fuvalom, viz, — a folyam gyönyörű,
 hab legyen én, támadva, enyészve örökkön örökké,
 tűz legyen én, lobogó, — nem szerető: szerelem,
 az leszek én, aki v a n, — nem a volt s nem a lesz, nem a múltó
 és nem az állandó, — nem, nem az egy: csak a más,
 csók leszek én, nem az ajk, — nem a test, csak a mámor: a lélek —
 szél, zivatar, zuhanás — légy te meder: patakod,
 légy te nap, éj leszek én, te virág, legyen én a te földed,
 hattyú, én a tavad, könny: a szemed leszek én...
 látod-e: sírlak, esengve csak egyre te hullsz a szememből,
 és te csak engem sírsz könnyed örök tükrőren.

RÓNAY GYÖRGY

Pöffeteg Hold

Mint vörös léggömb,
 oly puffadt, kerek volt;
 kidülledt, véres szemként
 jött föl akkor a Hold.
 Fáradt harcosok mind a Holdat lesték,
 anint vonszolta, vonta
 pöffeteg, fáradt testét,
 s véresre festve az estét
 naponta hordott millió
 gyilkot s döghalált, halomba!

Mi bénultan lapultunk sáros,
 gazdátlan partokon,
 s a réten át
 remegve lengett az iszony.
 Mert láttuk a félelem
 lobogó üstökét,
 s vad közöny szállt belénk,
 s a napra vak sötét.
 Robbanó aknák közt,
 tengernyi kín között
 vérrel mosdott a Hold,
 s jajjal törülközött ...

Mi bénultan lapultunk sáros,
 gazdátlan partokon,
 csak lélek élt
 már bennünk s az iszony,
 mert harcunkban nem láttunk semmi célt.
 1944.

SERES JÓZSEF

Z E N E

Uj operai horizont

II.

Láttuk, hogy egy műalkotás alapélményének, a költői vízióinak közvetítése annál egyszerűbb, minél közvetlenebb, rövidebb és gáttalanabb úton jut el az alkotótól a műélvezőig. Vagyis az átélés intenzitása fordított arányban áll a közbeiktatott interpretátorok számával. Az operai műforma első követelménye tehát, hogy a művészi irányítók számát a minimálisra csökkentsük. Az ideális végcél ezek szerint: egy interpretátor kezébe helyezni az akusztikai és az optikai megjelenítés irányítását. Ez az interpretátor pedig csak muzsikusként lehet, mert a zenébe ágyazott szavak együttes drámai tartalma csupán igaz művész-muzsikusként reinkarnálódik olyan erővel, hogy intenzív átélés útján magasabbrendű szintézisbe foglalhassa a műfaj sokfelé ágazó elemeit. Csupán színpadi és drámai érzékkel bíró muzsikusból válhatik ideális operainterpretátor.

Elsősorban tehát karmesterré kell képeznie magát ennek a muzsikusként. Zenekaroknál, operaházaknál eltöltött hosszú évek munkája szükséges, amíg főként vezényelő-technikája kialakul, amíg a hangszerek és az énekhang technikáját, lehetőségeit, hatóképességeit szuverén módon elsajátítja. Ezután kell élete legnagyobb áldozatát hoznia. Mert ahelyett, hogy kilépne a nyilvánosság elé és mint karmester learatná a hosszú évek munkájának gyümölcsét, aszkétikus lemondással újabb hosszú évekre el kell zárkóznia, elmerülnie új tanulmányokba.

Mindenekelőtt az emberi test mozgását kell megfigyelnie, elmélyednie a mozdulatok, gesztusok kifejezésében. Egy-egy gesztus milyen belső élménynek, érzésnek a látható megnyilvánulása, milyen lelki visszahatást kelt a szemlélőben egy-egy kézmozdulat, vagy pl. a fejnek egy bizonyos módon való elfordítása? Sokat tanulhat a nagy filmszínészekről, akiknek művészetük jórésztben a kifejező, egyszerű gesztusok szuggesztív hatóerején alapul. Nevelnie kell önmagát arra, hogy finom, szubtilis érzéshullámzásokat spontán, pusztán a gesztusok erejével fejezzen ki. Tanulmányoznia kell a test mozgásának különös, sokszor megmagyarázhatatlan titkait. Hogyan lehetséges az, hogy pl. a test állandó mozgással is a végtelen nyugalom érzését keltheti, míg viszont egy mozdulatlaná merévült test felzaklathatja a nézőt, a nyugtalanság és izgalom érzését keltve benne? A táncosok művészetének ősi, misztikus titkaiba kell behatolnia egészen a primitív népek mozgás-élményéig, ahol az anyag még nem nyert művészi formát, ahol az élmény, az extázis maradéktalanul lényegül át mozgássá.

Ezután további tanulmányok következnek: a színek és formák világa. Érzéki világunk domináló eleme a szín. Amerre nézünk, színek vesznek körül, színekre emlékszünk, színbenyomások keltenek bennünk derűs, vagy lehangozó érzéseket. Napfényben ragyogó színek felfokozzák életerésünket, ólmos szürkeség ellankasztja erőnket, mélabús, borongó hangulatot ébreszt. Oscar Wilde, akinek palettáján a szavak keverednek csodálatos színekké, biborszín vagyakról és mélyékek titkokról beszél. Színek, mindenütt színek! Érzéseknek, érzelmeknek, indulatoknak, vágyaknak mind-mind van színbeli kivetítésük. Természeti erők működnek itt, törvényszerűségek. Ezeket a törvényszerűségeket kell az interpretátornak kutatnia, felhasználásukat, gyakorlati alkalmazásukat megtanulnia. Nemcsak a színek, a formák és vonalak is keltenek bizonyosfokú visszahatást. Nem oly élenek és intenzívek, mint a színbenyomások, de a hatásuk kétségkívül lemérhető. Már maga a vonalrajz szimmetriája, vagy szabálytalansága nyugalom, vagy zavar érzését kelti, de ezen túlmenően finomabb lelki reakciók kiváltására is alkalmasak a formák és vonalak kifejezései.

Mind e titkoknak birtokában előléphet az interpretátor elvonultságából, magabizóan, erejének öntudatos biztonságával, kezében a fegyverekkel, amelyekkel, mint egy új művészi élmény mágusa, meg fogja hódítani a tömegeket.

Az interpretátor első feladata a kiválasztott műben elmélyülni, felidézni a drámai víziót, újraélni azokat az érzéseket és indulatokat, amelyek a komponistát fűtötték, amikor a szöveg szavakból formált emberébe zenéjével lüktető és lobogó életet lehelt. Az alkotó a *szöveg szavai* mögött átélt a cselekvő emberek ösztöneinek és indulatainak egymásrahatását, összeütközését és ezt az élményét öntötte muzsikába. Az interpretátornak tehát ugyancsak a szöveg szavai mögé kell hatolnia, a cselekvő emberi indulatokig. Ebben már segítséget jelent a készenálló zene, amely — mint valami erősítőcső a rádiókészülékben — a szavakba mélyen ágyazott, nehezen felderíthető és néha csak finoman, alig észrevehetően rezzenő lelki hullámzásokat felerősíti és elementáris erővel hozza a muzsikus-interpretátor tudatába.

Ez a folyamat bizonyos mértékig hasonló az alkotóéhoz, tehát az interpretátor sem folyamodhat spekulatív, analitikai módszerekhez, szabályokhoz. A közlőművész is csak a művészi alkotás útját választhatja, mely: megérzés, intuíció. Ez a tény egyúttal azt is magában foglalja, hogy nem kényszerítheti interpretációit egységes munkamódotus, sablonok keretébe, hanem minden egyes mű új, még soha meg nem oldott problémát kell, hogy nyújtson, szűz területet, melynek felkutatásában és megismerésében nem lehet más vezetője és irányítója, mint a művészi izlés, belátás és intuíció.

A következő feladat az átélt élményt kivetíteni és mint *fiziológiai impulzust* továbbítani a műélvezőhöz, aki azt *fiziológiai visszahatás* formájában (tehát kizárva minden gondolati elemet, ösztöntől-ösztönig kapcsolat útján) éli át. E kérdés egyik legnagyobb szakértője, Taióoi, a színpad és közönség kapcsolatának elemzésénél elveti ugyan a „physiologische Ansteckung“ módszert, de az operai műfaj, mely csupán akusztikai és optikai érzékszerveinken keresztül (tehát fiziológiai úton, a gondolati elemek teljes kikapcsolásával) fejti ki hatását, a felvevő élmény-regiszterének megfelelő húrjait is fiziológiai alapon kell rezonanciába hoznia.

Az interpretátornak tehát a benne újraélt élmény-anyagot ilyen fiziológiai impulzusokká kell átalakítania. Először a hanghatási impulzusok kialakítása van soron: az ének és zene kifejezését, dinamikáját, felépítését formálja meg. Majd az optikai impulzusok következnek: ugyanazoknak a drámai élményeknek egyidejű mozgás-, szín- és vonalbeli megjelenítését dolgozza ki.

Az interpretátor először az énekesekkel kezdi meg az énekrészek megformálását. Végig kell vezetnie őket is a belső élmény formáalakulásának útján. Tehát először magát az élményt (ösztönöket, érzelmeket, indulatokat) kell bennük felébresztenie és tudatossá tennie. Ecéből a legközvetlenebb átviteli módszerhez kell folyamodnia: a szavak, az énekrészek *szövegének* érzelmeiket megjelenítő, jelképes erejéhez. Az énekesekkel fel kell építenie az egész drámát *szövegben!* Így lesz tudatossá bennük az ábrázolandó *ember*, minden érzelmével, indulatával és lelki kapcsolatával a többi ábrázolt emberhez. Addig kell ezt a munkát folytatnia, míg az indulatok és érzelmeik egymásrahatásában lán-goló erővel élni kezd a dráma az énekesek *szövegi megjelenítésében*. Ekkor már minden szereplő olyan intenzív erővel fogja érezni az ábrázolandó ember jellemparancsolta érzelmi hullámzásait, hogy az adott énekmelódia kifejező-érzéki erejével azokat maradéktalanul kivetítheti.

A zenekarral ugyanezt a munkamódszert kell követnie. Mielőtt egy jelenet próbáit elkezdi, ismertetnie kell a muzsikussal a jelenet drámai tartalmát, az érzelmeiket, indulatokat, amelyeket a melódikus vonalak, hangzás-színek kifejeznek. Karmesteri gyakorlatában elsajátított és kipróbált módszereivel (ha a mozdulatok és akarat szuggesztíója nem elég, ismét a szavak megvilágító erejének segítségével kell folyamodnia) kényszerítse ki a zenekarból azt a kifejezési-intenzitást, amely a fiziológiai impulzus legfelső hatásfokának eléréséhez szükséges.

Ezek után hatalmas hatóerő van már az interpretátor kezében: az ének és zenekar egységes megjelenítésében elementáris erővel árad az akusztikai impulzus a hallgató felé!

Most az optikai impulzus megformálása következik, kezdve a gesztusok és mozgások megkomponálásán. Itt megint ugyanaz a munkamódszer, mint eddig: az interpretátornak a benne élő drámai, érzelmi tartalom gesztusbeli megjelenítését kell megmutatnia, átéreztetnie az énekesekkel. Meg kell találnia a jellem, érzelem és indulat, egyszerűen egy sokrétű lelki kép gesztus- és mozgásba illesztett jelképét és az énekes, aki most már nem szöveget énekel, hanem indulatokat, érzéseket szólaltat meg, örömmel érzi, hogy egy érzelem spontán kitörő gesztusával megtalált egységes hang-mozgásbeli megjelenítése milyen belső felszabadultsággal tölti el és ez mennyire megkönnyíti az intonációt is. A mai operaelőadásoknál az énekesek kifejezéstelen, semmitmondó kényszer-gesztusai, vagy esetleg az énekkel egyenesen ellentétes kifejezésű mozdulatai öntudatlan belső gátlást képeznek és sok esetben okozói a rossz hangvételek, intonációnak is.

Az interpretátor tehát gondosan válassza meg és rögzítse az énekes tudatába a kívánt gesztust, vigyázza, hogy az énekes *csak ezt* a gesztust és semmilyen mást ne alkalmazzon. Egy oda nem illő gesztus nemcsak csökkenti az egyidejű akusztikai impulzus erejét is, hanem — mint esetleg más tartalmi kifejezésnek jelképe — más érzelmi hurok rezonanciáját indítja meg a szemlélőben és így az akusztikai impulzust közömbösítheti. Az interpretátor ezek szerint valamennyi, akár a legkisebb gesztust is fixirozza le, *pantomimszerűen*. Perszè gondja legyen rá, hogy a gesztusok természetesen és harmónikusan kapcsolódjanak egymásba, kivéve az eseteket, ahol a drámai kifejezés tört, szaggatott gesztusokat sugall.

Ami az egész alak megmozdulását illeti, gondolnia kell arra, hogy ez a mozgás-dinamikának már egy intenzívebb foka, mely gondos előkészítést és fokozást kíván. (Mint ahogy a zeneinterpretációban sem lehet a *forte* alapdinamika, mert ebben az esetben a fokozások fél-skálája áll csak rendelkezésre *forte-től* fortissimo-ig, kimaradván a fokozási lehetőségek pianissimo-tól forte-ig.) Mozgás-dinamikában a gesztus a pianissimo és piano, az egész alak megmozdulása már forte!

A tömegek mozgatásáról szólva, a drámai megjelenítés alapelveit abban az értelemben kell alkalmazni, hogy a tömegek *indulatok egységes megjelenítői* legyenek, tehát az egyéni mozgások-egységes kifejezésére kell törekedni. All ez az elv akkor is, amikor pl. kavargó, kaotikus kifejezés érzékeltetésére a tömeget felbontjuk egyének sokaságára. Itt az egyéni mozgás-megoldásokat úgy kell megválasztani, hogy a minél változatosabb egyéni mozgás-impresziók együttevén a kavargás optikai impulzusát adják.

Végül az optikai impulzus leghatékonyabb momentumával, a színek-és vonalakkal kell foglalkoznia az interpretátornak. (Dekoráció, világítás, kosztüm.)

A színpad történetében a különböző dekorációs stílusok és megoldási-elveknek általában két főhibájuk volt: 1. öncélúan képszerűek voltak, azaz a néző figyelmét képhatásukkal túlságosan lekötötték. 2. Akár minden részletében aprólékosan ábrázolva, akár stílizáltan leegyszerűsítve, a *színhelyet*, vagy annak hangulatát éreztették.

Operainterpretációnk eddig kifejtett alapelvei magukban foglalják, hogy ezek a hibák itt gyökerestől kiküszöbölendők. A dekoráció, világítás, kosztüm csak része az egységes optikai impulzusnak, melynek nélkülöznie kell minden öncélúságot s kizárólag a drámai tartalom optikai megjelenítése lehet. Tehát a dekoratív elemek sem adhatnak mást, mint — Tairoff meghatározását alkalmazva — *szcenikai atmoszférát*, vagyis nem a színhely, hanem a drámai történet hangulatát kell felébreszteniük. A közönségnek a fiziológiai impulzusok alapján nem *látnia*, hanem *átélnie* kell a drámát.

A történet színhelyéből és a napszaktól, amikor a dráma lezajlik, az esetek legtöbbszörében úgyis szólva nem semmit se kell éreztetnünk. Mert ha a drámai tartalom pl.: a főhőst végtelen, érzéki fellobbanása egyik percről a másikra eltávolítja az őt szerető tisztát, szüzi lánytól, (Carmen) teljesen közömbös, hogy ez szóban, vagy szabadban, hajnalban, vagy délután történik-e.

A színeknek, vonalakkal és fényeknek ezt a lelki átváltozást kell kifejezniük. Természetesen nem azért, hogy összeállnak valami képszerű csodává. Ellenkezőleg! A vonalak és színeknek önálló életre kell ébredniük, bizarr formák jelennek meg a színpadon, melyeknek sem természetes, sem történeti értelmük

nincs, s csupán a maguk eredeti, egyéni optikai hatóerejével váltják ki a kívánt visszahatást. De még ezek a színek, vonalak, fények sem lehetnek öncélúak (mint korábbi példánkban a festmény külső színpompája), hanem ami lényeges, az a színek, fények és vonalak kombinációinak, változásainak *dramái valójára*. A zseniális P. Aravantinos egy díszletmegoldását idézem a színek drámai értékelésének illusztrálására. A Parsifal 3-ik felvonásában a „Karfreitagszauber“ jelenetben Parsifal hosszas bolyongások közben keresi az útát Amfortashoz. Az ifjú „reiner Tor“ helytállva az élet kísértéseivel szemben, megszerzi a szent lándzsát, mely egyedül lobbanthatja fel Amfortas életének kihunyó lángját. Némaságot fogadva, sötéten, magábamerülten, vakon a világ felé rója az útát, csak valami forró, magasztos részvét hajtja őt a Grál vára felé. Aravantinos színpadi képe a koratavaszi természet friss, napfényes boldogságának hangulatát érzékelteti, a színpad előrészétől a háttérig ferdén felfelé lejtő üde, zöld színű síkkal, mely a színpad háttérének horizontális középvonalánál egyesül a kép többi részét betöltő ragyogó égszín-kékkel. A metszési vonal közepén egyszerre — mintha dombtető mögül tűnne fel — egy fekete lándzsahegy jelent meg, utána lassan egy fekete sisak, majd fokozatosan emelkedik ki a megjelenő Parsifal végig feketében. Lassan jön előre, lefelé a ferde zöldszínű síkon. A természet boldog ragyogását érzékeltető üde színek és a közből kiemelkedő komor, fekete alak ellentéte spontán, fiziológiai hatás útján váltja ki a nézőben a jelenet drámai tartalmának élményét. Ez a példa világosan mutatja a dekorációk kénhatása helyett a drámai értékű színek, fények és vonalak elvét.

Önként következik az elmondottakból, hogy amint nemcsak a felvonás, hanem egy jelenet folyamán is változik a drámai kifejezés, nem állhatnak a színpadon huzamosabb ideig ugyanazon szín-, vonal- és fényimpulzusok, hanem a drámai kifejezés változásai szerint a vonal- és színhatásoknak állandóan változniuk kell.

Szólnunk kell még a színpad térbeosztásának módjáról is. A színpadot 3 dimenziós térnek kell felfognunk. Ezen a színpadon a mozgás (úgy a színlelmek, mint a testek mozgása) *körlátlan*. Nem engedhető, hogy az énekest a színpad alapsíkján kétdimenziós irányban való mozgásra korlátozzák, hanem ugyanolyan lehetőséget kell adnunk a vertikális irányú mozgásnak is. Éppen a vertikális irányú mozgásnak (mely a nézőtér minden pontjáról a legjobban követítható) jut nagy, dinamikus erő az optikai impulzusban. A színpad vertikális tagozása olyan optikai ritmus-hatást nyújt, mely az interpretálandó mű belső, drámai ritmusának megfelel, azaz hevesebb drámai kilengésekkel a vertikális tagozás jobban kilengő vonal-ritmusának kell együjtárnia.

Végül a jelmezekről szólva, azokat is bele kell illeszteni az általános optikai impulzus erőtenyezői közé. A jelmez soha se törekedjék történeti korhűsége, hanem viselője egyéniségének, uralkodó, jellegzetes vonásainak, indulatainak legyen kifejezője, színen és vonalban beleilleszkedve az egységes optikai hatás művészi szerkezetébe. Újszerű anyagok (fém, üveg, cellofán, foszforeszkáló anyagok) sok eredeti hatás lehetőségét rejtik magukban csak úgy, mint a részben lemeztelenített emberi test kifejező, drámai ereje.

Mindezeknek intenzív megérzése és alkalmazása egy olyan hatalmas erejű optikai impulzus lehetőségét adja az interpretátor kezébe, mely egyesítve az azonos élmény-alapból kiinduló és azonos élmény-reakciót kiváltó akusztikai impulzussal, extatikus erejű művészi hatást hivatott kiváltani a közönségből!

III.

Befejezésül még néhány gyakorlati megfontolást tartok szükségesnek megemlíteni.

Nyilvánvaló, hogy egy fent vázolt elvek alapján álló interpretáció nem illeszthető be mai játékrendszerű Operaház keretibe, amely akár egész éven át, akár csak pár hónapon keresztül minden este változó műsorral dolgozik. Egy ilyen interpretáció olyan hosszú előkészítést igényel, amilyent mai Operaház nem bocsájthat egyetlen produkció rendelkezésére. Ezért elképzelésem az, hogy ilyen nagygényű s a szokásoktól merőben eltérő operainterpretáció csak külön színházi produkció keretében valósítható meg. Valamely nagyvárosban külön erre a célra kibérelt színházban kerülhet ilyen előadás bemutatásra, erre a célra

összeválogatott művészszeméllyel, leginkább fiatal, operai rutinban még el nem romlott énekesekkel, kik hajlékonyak és fogékonyak a megkívánt feladatok fáradhatatlan és lelkes végrehajtására, egyéni sztár-becsvágyak nélkül, pusztán egy kollektív produkció sikerét tartva szem előtt. Az interpretátor ezekkel a fiatal erőikkel hosszú hónapokig készíti elő az előadást, nem bibenve addig, míg minden elképzelése maradéktalan megvalósítást nem nyert. Az előadást azután sorozatban kell játszani, míg érdeklődés mutatkozik, majd turné formájában a saját és idegen országok városaiban is bemutatni. Két-három ilyen előadással azután kontinensek közti, sőt világkörűli turnéra is lehet indulni, mint annak idején a meiningeni együttes, vagy később az orosz színpadi stíluskísérletek reprezentáns produkciói (Tairoff Művészszínháza, Meyerhold stb.). Amint az első produkciókban az énekes-személyzet megismeri és megszokja ezt a munkamódszert, a továbbiakban már összeszokott művész-együttes áll az interpretátor rendelkezésére, amellyel a további programm rövidebb idő alatt megvalósítható.

Természetesen nem mindegyik opera interpretálására alkalmasak ezek a művészi elvek. Csak a műfaj azon kimagasló remekei jöhetnek számításba, amelyekben a komponista nem öncélú énekszerepeket írt, hanem lélekben azonosulva a költővel, megtalálja a szöveg mögötti drámai élmény zenei kifejezését és ilyenformán a szöveg, zene és a színpad hatóelemeinek együttes varázsában éli át a drámát.

Wagner zenedrámái mindemellett mégsem lesznek alkalmasak ilyen irányú interpretációra, mert az ő „Gesamtkunstwerk“ elképzelése túlságosan a korabeli naturalista színpadi irány függvénye és a drámai tartalom nála úgy akusztikai, mint optikai szempontból a naturalisztikus színpadi stílus megjelenítési formáiba lényegült át.

E tanulmányban elmondott elméleti tétélekkel kapcsolatban külföldi operakarmesteri működésem folyamán többször volt alkalmam gyakorlati kipróbálásukra is kísérletet tenni, amikor valamely általam zeneileg előkészített produkciónál — a rendezővel egyetértve — egyes jelenetek színpadi megjelenítését is magam irányítottm. Az előadás után nagyon tanulságos volt a közönség egyes tagjainak véleménye, akik egyértelműleg úgy nyilatkoztak, hogy a szóbanforgó jelenetek alatt egyébként laza és könnyen megszakadó kapcsolatuk a színpaddal egyszerre — előtűnik nem teljesen érthető okból — szorosra vált és figyelmüket valami erő állandóan és intenzíven a színpadra irányította. Ezek a beszámolóik megerősítettek abban a meggyőződésemben, hogy a fenti elvek megalkuvás nélküli keresztülvitelével az operai műfaj igen bonyolult élmény-átviteli esetében is módunkban áll a drámai tartalmat töretlen intenzitással, lobogó erővel átéreztetni a szemlélővel.

Váradi László

Bartók és Kodály*

A magyar népzene a legújabb időkig olyan volt, mint egy elvarázsolt tiúndérkirálykisasszony. Hamupipóke sorban élt, úgy bánt vele a sors, mint a gonosz mostoha, irígyen és brutálisan záródott el előtte a boldogulás útja... Mindaz a formagazdagság, melódiabőség, ritmusváltozatosság, ami a magyar népzében évezredek óta felhalmozódott, veszendőben volt, kallódásnak indult. Valamikor a középkori krónikaíró megvetette a nép csacska meséit, miket, ha feljegyez, nagyobb értéket ör-

zött volna meg krónikájánál. Egy évezreden át nagyjában ugyanígy volt a népzennél és a népdallal. Létezését természetesnek, sőt szükségesnek tartották, mint akár a fű zöldelését, de megvetették vagy legalább is nem sokra becsülték. Ez elnyomott helyzetben mégis, mint súly alatt a pálma, csak nőtt, fejlődött, terebélyesült a zene, a dal, a néplelek gazdag televényéből. Fejlődött, terebélyesült, egészséges, gyönyörű virágokat termelt, s mégis gyökerére fejsze vetetett, pusztulás előtt állt. A múlt században meginduló társadalmi erjedés, a városiasodás folyamata letompította a népi élet eredeti színeit, a népköltészet elől elszívta a napfényt és a levegőt. S minden szépsége, lelki gaz-

* Június 8-án, a szegedi Dóm-téren rendezett Eneklő ifjúság hangversenyén elmondott bevezető.

dagsága ellenére lassan-lassan hervadásnak indult az elvarázsolt, szomorú sorús királykisasszony, a magyar népzene.

Varázslatot csak varázslók tudnak feloldani, mágusok, kiknek varázserejük van, van tehetségük, van igézetes lelkük, lángelméjük. Ez a csoda történt meg a magyar népzennel, a magyar népdallal. Száz esztendő óta már többé-kevésbé rendszeresen folyt a magyar népzene-kincsek összegyűjtése és megmentése. A gyűjtők azonban e kincsekben csupán érdekes egzotikumot láttak, népies furcsaságokat, melyek nem állíthatók az emberi lélek nagy zenei megnyilatkozásai mellé. A népi dallamokat olybá vették, mint a cifraszűrt. A cifraszűrben is gyönyörködtek, díszítésének naiv eredetiségét dicsérték, de mosolyogták is, nem tartották komoly ruhadarabnak. A népzenei motívumokat is dicsérték, de mosolyogták is, azt vélvén, hogy azok naivitásán és primitívségén már túlhaladt az idő.

Ezt a felfogást törte meg a két mágus, a két lángelme: Bartók és Kodály. Ők nem kívülről figyelték meg a népi énekeket, mert nekik megadatott az, hogy behelyezkedjenek azokba, hogy egyé váljanak azokkal. Mint eddig még sohasem, ők megértették népi zenének lényegét, s mikor megértették, végtelen távlat nyílt meg előttük, mint akik felfedeztek egy ismeretlen új világrészt. Feltárult előttük egy térbelileg Ázsia végtelenjébe nyúló zenekultúrának spirituálisan is végtelen élményanyaga, beláthatatlan formagazdagsága. Csak a primitívnek vélt formák látványát kellett fellebbenteni, s egyszerre ősi emberi élmények, az élet-halál, az emberlét mindennapi és egyben örök kérdései síriak kacagtak fel ebből a muzsikából. Az emberiség östörténetéből villantak itt meg zenei képek, mert ez az újonnan felfedezett ősi muzsika úgy zárt magába egy-egy ősi élményt, mint évezredes borostyánkő a beleévedt pillangót. De megvillantak itt képek a magyarság történetéből is, a magyarság évezredes sorsa, minden öröme-fájdalma beleévedt ebbe a muzsikába. Most kidrúilt; hogy a szegény, sok megpróbáltatást átvészelt nép, az elavult, korszerűtlen társadalmi viszonyok között élő elhagyott magyar nép megfejthetetlen titkok tudója és őriási értékű zenei kincsek birtoklója. Most Bartók és Kodály varázslata nyomán egész Európa s az egész világ előtt megmutatkozott ez a sok érték. Ilyenformán Bartók és Kodály varázslata nyomán nemcsak az elvarázsolt tündérkirálykis-

asszony jutott méltó helyére, jogos örökségébe, hanem — ha szűkebb körben is — a világ zeneértői előtt nagyobb megbecsülésre talált az eddig semmibevett, kultúrálatlannak, barbárnak vélelmezett magyar nép is.

A magyar nép zenekincseinek világ elé tárása egyszerre volt hazafias és tudományos tett, egyszerre volt szolgálata a műveltségnek, magyarságnak és az emberiségnek. De bármilyen nagy dolog is ez, mégiscsak egyik oldala Bartók és Kodály értékelésének. Nekik megadatott az eredeti alkotás öröme, győtelme és dicsősége, nekik megadatott, hogy önnön lelkük nem hamvadó maglyájából adjanak hevületet az általuk gerjesztett új magyar muzsikának. Eredetit akartak adni? Nem! Az igazi nagy tehetség sosem akar eredetit adni, de mindig eredetit ad önkéntelenül, ösztönösen. Nem a népzeneből merítettek. Anélkül is volt művészi mondanivalójuk; tehetségük volt a forrás. A népzene a művészi formanyelvet adta nekik, hogy azon gondolataikat kifejezzék. Petőfi és Arany annakidején a népköltészetben találta meg gondolataikhoz a kifejezési lehetőségeket, Bartók és Kodály a népzeneben, a népdalban.

Mindketten a népzene motívumait alkalmazták művészetükhöz, ugyanazon területről repültek el, de — hiszen ez természetes is — más-más régiókba értek. Bartók egyetemesen emberibb, nála szinte ősemberi sírámok jajdulnak fel a melódiaikban, de erről az egyetemes emberi magaslatról is tud mindig egy-egy tekintetet vetni a hazai rögre, a földre, ahonnan jött. Mikor az emberi lét örök lényegét foglalja zenei formába, néha még akkor is megelégszik a magyar népmesék, népballadák motívumaival. — Kodály viszont elsősorban magyar talajon áll, melódiáiban bennük sír, jajong az egész magyar történelem, a magyar mindennapi élet minden öröme, búja, szenvedése. Psalmus Hungaricusában, vagy Budavári Te Deum-ában az árva magyar sors, a tragikus magyar élet-érzés válik érzékelhetővé, zenei élménnyé. Hány Jánosában érzékelhetővé válik a magyar Don Quijote végzet, a magyar élet örök átka. De bármennyire is magyar rögből, néha látszólag szűk-körű magyar keretből nő ki Kodály muzsikája, mindig maradnak bennük szálak az egyetemes emberséggel való kapcsolatokra. Nem is lehet ez másként! Az igazi művészet sosem lehet annyira egyoldalúan nemzeti, hogy megfedlekkezzék a más nemzetekkel való testvéri érzés, az

Éneklő Ifjúság

egyetemes emberiség, a humánium kapcsolatáról, de sosem lehet annyira egyetlenesen emberi, nemzeteken felülálló, sors megfélemezések a nemzeti sorsról, sorsüldözött magyarságáról.

A művészet, ez a csodálatos növény, a valóságból szívja életeterejét, s életével, tényészetével maga is befolyásolja a valóságot. Talán sehol a világon nem volt szervezettebb kapcsolatban művészet és élet, mint a mi magyar glóbusunkon. És szinte azt is elmondhatjuk, hogy míg másutt inkább az irodalom, művészet haladt az élet nyomán, nálunk a művészet vonzotta maga után az életet. Petőfi azt írja, azon legyünk, hogy az irodalomban — tudniillik az irodalom tematikájában — a nép váljék uralkodóvá, mert ha itt a nép uralkodik, közel vagyunk ahhoz, hogy a politikában is a nép uralkodjék. A Tisza Kálmán-korszak árvalányhajás, színre-szemre való népdalkultuszában visszatükröződik a közjogi harcok színre-szemrevaló, de a népi érdekeket valójában elhanyagoló, semmibevevő politikája. Bartók és Kodály munkássága egyidőbe esik irodalmunk 'Ady-korával. S valóban, mikor Bartók és Kodály fölfedték és a világ elé tárták a magyar népdal halhatatlan értékeit, közel voltunk ahhoz, hogy végre a magyar nép ezeréves jussának, a magyar földnek birtokába jusson, hogy végre a politikában is a nép uralkodjék.

Ilyenformán vált Bartók és Kodály zenei munkássága nagyjelentőségű szociális tetté, ilyenformán váltak ók a magyar jövő serkentőivé. Mi a magyar jövő? Az ifjúság lelke. A zene történetében aligha van még alkotó géniusz, ki közelebb lenne az ifjúsághoz műveivel, művei szellemiségével, mint Kodály Zoltán. Ő dalaival, gyermekkórusaival valóban az ifjúság lényegét látta és szólatlatta meg, az ifjú lélekben forrongó erőt fogta be a dalok tüzes szekerébe. Az „Éneklő ifjúság“ nemcsak érdekes, de óriási horderejű jelenség is a zene történetében... Szeged ifjúsága, az éneklő ifjúság itt a Dóm-téren, Isten házának közelében ma egyszerre áldoz a hangok szárnyalásával az éneken megnyilatkozó csodálatos szellemi világnak, de egyszerre áldoz a magyar jövőnek, a Kodály dalokból kiáramló szociális és népi gondolatnak, demokratikus jövődönknek is.

Páti Ferenc

címen a Kodály-tanítványok magyar énekesrendje még 1934-ben mozgalmat indított abból a célból, hogy az iskolai énekkarok együttesen rendezzenek hangversenyeket Kodály-szellemű kórusművekkel, tömegkánonokkal. Biztak abban, hogy a magyar zene szépsége az ifjúság erejével párosulva csodára képes, az akkori koncertek kietlen és magyartalan levegőjében. Ez a csoda meg is történt. Az első Éneklő Ifjúság-hangversenyt 1934. tavaszán tartották meg a fővárosi iskolák énekkarai, amely valódi magyar „monstre“ hangverseny volt. Ezeröttszáz iskolásgyermek ajkán zendült fel az a zenei harmónia, melyben Kodály muzsikája és a magyar nép dala összeforrott klasszikus egységben a Josquinnek, Palestrinának, Lassusok zenéjével. Budapest példáját hamarosan követték a vidéki városok is. Szeged, már 1935-ben belekapcsolódott a mozgalmába s az Énekesrend: szegedi élharcosának: Szeghy Endrének kezdeményezésére ezerkétszáz tanuló közreműködésével, nagy kezdő sikerrel folyt le az első hangverseny. A mozgalom évről-évre országosan fejlődött, izmosodott s mind több és több város igyekezett elérni a csúcspontot: Kodályt éneklő ifjúsági koncerteken legnagyobb magyar zeneköltönket megszólaltatni.

Szegeden 1944. nyáralejére terveztek Kodály-hangversenyt, de már nem lehetett megtartani, jobb időkre kellett halasztani. Végre elérkezve ez is, ez év június 8-án, a Dóm-téren felvonult huszonnyolc szegedi iskola énekes népe, közöttük a kis tanyai magyarok lelkes gárdájával. Közel tízezer hallgató előtt, egymásután sorakoztak fel az általános iskolák, polgárik, ipariskolák, kereskedelmi középiskolák, gimnáziumok, tanító- és tanítónőképzők énekkarai, valamennyiük tudásuk legjavát adva, tiszta magyar levegőt árasztva. Frissen szárnyalt a magyar énekszó, a szívet-lelket gyönyörködtető Kodály-muzsika. Kiss Mária, Gálgy László, Keszléry Stefánia, Kartal József, Fábíán Gonzága, Veress László, Weber József, Szécsy József, Sey Margit. Bánhídi Ödön hivatott vezénylése alatt. Remekül hatott a színpompás mozdulatkórus is. A hangverseny fénypontja a Magyarokhoz című zárókánon volt, melyet háromezer gyerekajak zengett, a szegedi Kodály-hangverseny szervezőjének, rendezőjének,

megvalósítójának s fáradhatatlan irányítójának: Szeghy Endrének vezényletével. A hangverseny produkciójára a szegedi gyerekek zenei nevelése jó keze, „nagy kánion” világorraló hangjai tettek föl a koronát.

Emlékezetes, szép seregszemléje volt hogy a művészi magyar muzsika szol-
ez a koncert Szeged iskoláinak, melyek-
gátatában méltó követőik a ma szelle-
nek főigazgatója: dr. Páti Ferenc, büszke-
mének.

KÉPZŐMŰVÉSZET

KÉPZŐMŰVÉSZETI KIÁLLÍTÁS A SZEGEDI IPARI VÁSÁRON. Az ipari vásárral egybekötve nyílt meg a szegedi képzőművészek alkalmi kiállítása: nem a múzeumban mint eddig, de mégis olyan helyiségben, mely világitási viszonyainál fogva képek kiállítására eléggé megfelelő. Néhány szegedi iparos ajánlékozása folytán a művészek most parovánokhoz jutottak, s bár ezáltal még nem oldódott meg az önálló kiállító helyiség régóta vajúdo kérdése, de az első lépést jelentő a cél felé, mert a parovánokkal sikerült függetleníteni magukat a múzeumtól. Maga a kiállító helyiség alkalmas volt arra is, hogy a rendezés hangulatos miliőt tudjon teremteni. A képzőművészek igyekeztek jó munkákkal szerepelni. Sokan közülük újabb művek hiányában régebbi dolgaikat állították ki. Ennek egyik oka bizonyára az, hogy az utóbbi ítélesztendőben túlgyorsan követték egymást a kiállítások, s egyesek termékenységére nem tudott ezzel lépést tartani.

A kiállítás egyébként a szokott színvonalon mozog a szokott mondani-
valókkal, de ezt jólesik élvezni az új milióban is.

Vinkler László az arcképfestés egy érdekes problémáját veti fel, midőn ugyanazt a női arcot egy képen több nézetből ábrázolja és mindegyiken más és más pszichikai állapotot éreztet. A lélekelemzésnek ez a különleges módja magában véve is izgalmas. Ezek az állarc módjára kivágott arcok fűrészszerűen vannak összefűzve, s az egészet elszórtan körtefavirágok veszik körül. Mindezt valami lehelletszerűen finom, anyagtalán pikturán keresztül jelenik meg s a néző egyformán megérzi benne a látomást és a szimbolumot. Egy másik képe a „Műtermi jelenet“ a friss impresszió pompás lerögzítése, melyen az emberi alakok arcképszerű karakterisztikuma jól felismerhető. Erdélyi Mihály stílusérzékkel festett mesehangulatai kedvesek és finomak. Mellette Gábor Jenő „Mekülés“ című képe vonja magára a fi-

gyelmet mozgalmasságával, sáppadt, kísérteties színével és kompozíciójának érdekességével; fametszetei erőteljesek, telve élelenséggel és grafikai érzéssel. Dinnyés Ferenc pompásan izzó és vibráló impresszionista képei közül az „Erdélyi részlet“ az atmoszféra-ábrázolás remek példája. Kopasz Márta már más kiállításról ismert friss, színes temperái ebben a környezetben is tartják értékeiket. Vlasics Károly reális érzékkel festi utcarészleteit, melyek frissességükben, áptyolos tónusaikkal erőt és finomságot fejeznek ki. Újabb képei stílusosabbak és meglátásukban igazabbak, mint a régebbiek. Tápai Lajos sok festői érzéssel festette meg hazatérő paraszt házaspárját. Sz. Aino Hakulinen akvarelljei most is az ezüstszürkék hideg poézisét adják. Parobek Alajos „parasztleányai“ barokkos lendületű kompozíció. Dinnyés Jenő arcképei rajzbeli fejlődést és izmosodó formálódást mutatnak.

A szobrok a jelen kiállításon nagyobb számmal szerepelnek, mint eddig. Kár, hogy a legtöbb szobor telivilágítást kap és így sok plasztikai szépség elcsikkad rajtuk. Több, életnagyságnál nagyobb-méretű szobrot hozott Tápai Antal, de kisebb szobraiban (Vergődés 1 és 2), melyekben lelkiállapotot és feszültséget fejez ki, többet tud mondani. N. Kovács Mária majolikáiban finom, spiritualisztikus és gazdag képzelőereje mellett is fegyelmezetten stílusos. „Alföldi leány“ című aktján nagy kifejezőkészséggel jeleníti meg a bővérű, erős fizikumú parasztleányt; erőteljes formáit finoman elemzett gazdag plasztikával adja vissza. A mozdulat megkomponálása, tömegeinek néhány kifejező vonallal való rendezettsége tökéletes művészi hatást ad. Arányai monumentálisok és nagyméretbe kívánkoznak. „Alföldi anya“ című majolikája életszerű karakter figura. Egyéb, itt kiállított plasztikai művei is előkelő szobrászi kultúrára vallanak, s méltón utálnak az eddig elért nagy hazai és külföldi sikereire. Vigh Ferenc két művében a tömegek összha-

tására épített, klasszikus kiegyensúlyozottságra törekvő művészete a részletekben is jól iparkodik a márvány tömbszerűségéhez és felületi finomságaihoz. Mindkettő vonalaiban és tömegeiben szépen felépített kompozíció. Dinnyés Éva friss impresszionista technikával mintázott férfiszobra életteljes ábrázolás. Baranyai Károly stereometrikusan leegyszerűsített színezett gipszszobrocskái érdekes plasztikai megoldások.

Ezen a vásáron a művészettől elkülönülve megjelent a „műkereskedelem“ is, a kirakatokból unalomig ismert gicscseivel. Ezt a művészetre destruáló, a közözlésre erősen rontóhatású „iparágat“, melynek semmi kimutatható haszna nincs és kizárólag csak néhány

ember gazdagodását szolgálja, még a demokrácia kultúrpolitikája sem tudta eddig megszüntetni. Teljesen érthetetlen, hogy a vásár rendezősége helyet ad hasznos iparágak kiállításán olyan vállalkozásnak, amely, akárhogyan is tekintjük a dolgot, mégis csak a vásárló közönség képzőművészeti járatlanságából és fejletlen izléséből húzza a hasznot. Vagy természetes állapot az, hogy a komoly művésznek nyomorognia kell egész életén át, míg az ilyen vállalkozások hihetetlen haszon mellett dolgoznak? Olyan kérdés ez, melyet demokráciánknak előbb-utóbb gyökeresen rendeznie kell.

Dorogi Imre.

S Z I N H Á Z

Bevezetés a színháztudományba

II. A színháztudomány tárgya, ágai, alapelvei, alapfogalmak

Minden tudományos vizsgálat alfája a vizsgálandó tárgy pontos megjelölése, körülhatárolása. Mint arra már az előző fejezetben utaltam, ezt a kérdést többen is felvetették. A már többször is idézett Max Herrmann csak a hivatásos színésszel és színpaddal az úgynevezett „Berufsbühne“-vel foglalkozik. Az ő színháztudományi alapfogalma a művész, művészet és műalkotás. Herrmann óriási tévedése nyilvánvaló, ha csak egy pillantást vetünk a színház eredetére, ami egyszerre mágikus,- kultikus- és mimikus eredetű és ahol még mai értelemben vett művészettel nem találkozunk, de amelyek nélkül a színház metafizikai lényegét képtelenek volnánk megérteni. A színháztudomány nem korlátozhatja vizsgálódását csak a színházra, mint művészetre, mert a színház nemcsak művészet, hanem kulturális jelenség is egyben, sőt volt idő, amikor csak az, vagy főleg az volt. A színházzal, mint művészettel a színházesztétika foglalkozik, ez azonban, — amint azt később részletesen kifejtem — a színháztudománynak csak egyik ága és még, — erre is később térek rá — ez sem nélkülözheti a színház nem tisztán művészi sajátosságainak vizsgálatát. A színházat, — bár sok érintkező pontja és közös vonása van a többi művészettel — a többek között az különbözteti meg a többi művészettől, hogy a színjáték ösztöne és kiélése általánosabb, elemibb, emberi szükséglet és megnyilvánulásaiban jelentősebb, úgyhogy figyelemre érdemesebb. Sok titkos költő és zeneszerző szaladgál a világban, de művészi akaratuk nem jut olyan formában kifejezésre, hogy az az irodalomtörténezt, vagy a művészettörténezt különösképpen érdekelné. Nem így a színházban: A nép színjátékszerű szokásai, fejedelmek udvari szórakozásai, látványos felvonulások, sőt a vallások istentiszteletei mindmegannyi teátrális megnyilvánulása az emberiségnek, amelyek a művész-színház kialakulására nézve is magyarázatul szolgálnak, és amelyeket a színháztudósnak ismerni kell.

Egy másik német színháztudós, Artur Kutschler a müncheni színháztudományi-intézet volt professzora már a műkedvelő színházzal is foglalkozik, de mind a műkedvelő, mind pedig a hivatásos színházakat a mímuszra vezető vissza. Ez megint olyan egyoldalú álláspont, ami, — ha ezt fogadnánk el alapul — teljeesen hamis ered-

ményre vezetne és a jelenségek nagyrésztét kizárná vizsgálódása köréből. A színház eredetére vonatkozó kutatások ugyanis kétségtelenné tették, hogy a színház minden népnél és minden időben kettős eredetű: 1. mágikus-kultikus és 2. mimikus. A hivatásos színház két alaptípusát is csak úgy érthetjük meg, ha ezt a beigazolódott tényet elfogadjuk. A műkedvelő színházat pedig a mágikus eredet nélkül szintén képtelenek volnánk teljes mértékben megérteni.

Egy svájci színháztudós, Ottó Eberle járt legközelebb az igazsághoz, amikor kijelentette, hogy a színháztudománynak egyaránt foglalkoznia kell a hivatásos és a nem hivatásos színházzal. Ő csak abban tévedett, hogy a színház e két formája között lényeges különbséget látott, holott a kettőt egymástól inkább csak a tehetség foka és főleg a hivatással járó technikai tudás fölénye választja el.

A kérdés vázlatos történeti ismertetése után a színháztudomány tárgyát pontosabban körülírva a következőkben foglalhatjuk össze. A színház rendkívül bonyolult jelenség, ami: 1. esztétikai; 2. egyéni; 3. közösségi; 4. kultikus; 5. mimikus elemeket foglal magában. A színháztudománynak foglalkoznia kell minden megnyilvánulási formájával időben és térben.

Mielőtt részletesebb kifejtésére rátérnénk, szükségesnek tartom néhány alapfogalom tisztázását, annál is inkább, mert amint már említettem, ezen a téren még mindig nagy a zavar.

A színház szónak a legáltalánosabb jelentést adok és értem alatta nemcsak magát az épületet, a színdarabot, a díszletet, nézőteret, a közönséget, a színlapot, a színész játékát színjátékszerű népi szokásokat, színpadformát, színikritikát, egy szóval mindent, amit csak a színházzal kapcsolatban elképzelhetünk. Ennek megfelelően a színháztudomány szónak is a legáltalánosabb értelmet adok. A színháztudomány a színház tudományos vizsgálata (annak ismérveit az előző fejezetben ismertettem) gyűjtőfogalom, ami magában foglalja: 1. színház történetet; 2. színházesztétikát; 3. színházmetafizikát, mint a színháztudomány inkább elméleti ágait és 4. színházi jog; 5. színházi pedagógia; 6. színházpolitika, mint a színháztudomány inkább gyakorlati ágait.

Mielőtt a színháztudomány egyes ágait vizsgálnánk, szükségesnek tartom kifejteni azt a két alapelvet, amelyen színháztudományi rendszerem felépül. Ez a két alapelv a következő: 1. a színháztudomány az összes lehetséges szempontokat figyelembe veszi, a legszélesebb alapokra fektetve vizsgálja a színháznak nevezett művészi és kulturális jelenséget. Az eddig megjelent színháztudományi munkák egy része azért nem tudta a színház igazi mivoltát megmagyarázni, mert nem rendelkezett elég széles látókörrrel. Rendszerint a színháztudomány egyik ágát tette egyedüli és kizárólagos jellegű szemponttá és ennek alapján akart világosságot deríteni a rendkívül bonyolult kérdéskomplexumra. Voltak, akik azt hitték, hogy a szociológiai szempont egymaga elégséges arra, hogy a színház minden jelenségét megmagyarázza. Ezek nem vették tekintetbe, hogy a színház nemcsak kollektív jelenség, hanem kialakulásában

szerepe van az egyéniségnek is. Így aztán bizonyos jelenségeket vagy nem tudtak megmagyarázni, vagy hamis képet adtak róluk. Mások azt hitték, hogy elég, ha a színházat lélektani alapon vizsgálják, és mindent meg fognak érteni. Ismét mások az esztétikum-ból próbálták a színházat megmagyarázni, (Kjebüll—Petersen illúzió-teóriája), aztán voltak olyanok, (W. Fleming), akik a színház eredetéből próbálták metafizikai lényegét kihámozni. Mind-ezek a törekvések a szűk-látókörűség eredendő fogyatékoságát hordják magukban és részben egyoldalú képet, részben hibás következtetést és eredményt kaptak. Nem akarom itt részletekben is kimutatni ezeknek az egyoldalú elképzeléseknek és magyarázási kísérleteknek minden tévedését, elég, ha csak arra mutatok rá, hogy Kjebüll-Petersen a maga illúziós teóriájával olyan lélektanilag megcáfolható tételt állított fel, ami szerint a színházi néző műélvezete az illúzió és az illúzió megszakadásának állandó váltakozásából áll. De fölösleges is egyenként rámutatni ezeknek az egyoldalú beállításoknak a tévedéseire, logikailag teljesen világos, hogy egy jelenség lényegét, metafizikai voltát akkor tudom csak megismerni, ha a jelenség minden megnyilvánulási formáját vizsgálom a multban és a jelenben, tekintettel vagyok mind egyéni, mind pedig társas jellegére, művészi jellegét éppen úgy vizsgálat tárgyává teszem, mint kulturális szerepét, megnézem a vele kapcsolatban felmerülhető összes szempontokból és az ily módon kapott és a tárgyra vonatkozó ismeretanyagot egységes szempont alapján rendezem és keresem benne azt, ami a jelenség immanens része, az esetlegességeitől megfosztott jelenség metafizikai lényegét megadja.

A második alaptétel az, ami az ismeretanyagból rendszert csinál. Tudományos rendszer egységes szempont nélkül nem képzelhető el. A színháztudományban ez az egységes szempont: a színház szintetikus egysége. A szintetikus színház esztétikája például nem ismer öncélú színjátszást, rendezést, drámát. A szintetikus színház pedagógiája a színészt megtanítja arra, hogy partnerével játszon és játéka ne legyen öncélú, ihletét ne csak a szerepből merítse, hanem az egész műből. A szintetikus színház történetírója, tudja jól, hogy a mult színházáról csak akkor fog igazi képet kapni, ha a színész alkotásával párhuzamosan a rendező, a drámaíró munkáját is figyelembeveszi, sőt a közönséget is.

A *színháztudomány tárgya* ezek szerint: 1. a hivatásos művész színház; 2. műkedvelő színház; 3. primitívek színjáték-szerű szokásai; 4. teátrális szokások; 5. a mágikus színház; 6. mimikus színház; 7. bábszínház; 8. filmszínház.

Mielőtt ismertetném a színháztudomány egyes ágait még néhány színháztudományi alapfogalmat kell tisztázni. Minden tudományos vizsgálat első feladata a jelenség történeti multjának feltárása, és megismerése. A színháztudomány első ága: a színháztörténet. A *színháztörténet feladata*: elmúlt korok színházának rekonstruálása. Tehát nem az, amit a legutóbbi időnkig általában

a színháztörténeti munkák végeztek, hogy egyszerűen adatokat gyűjtöttek, hanem ezeknek az adatoknak az alapján elmúlt korok színházainak, — természetesen megfelelő adatok alapján való, — lehető legteljesebb fokú újraátélhetősége. (Hogy ez lehetséges-e és miként, arról később lesz szó.) Erre egyébként már Max Herrmann is rámutatott, amikor a színháztörténet feladatát abban jelölte meg, hogy: „a mult egyes színházi teljesítményeit, az előadást, minden részletével feleleveníteni“ (Forschungen zur deutschen Theatergeschichte des Mittelalters und der Renaissance, Einleitung 5.) A színháztörténet ezt a feladatot a színházi filológia segítségével éri el. Színházi filológiának nevezem azoknak a módszertani alapelveknek, törvényszerűségeknél és kutatási eszközöknek az összességét, amelyek segítségével a színháztörténet célját, elmúlt korok színházainak rekonstrukcióját eléri.

A színházesztétika a színházesztetikumot akarja megismerni, a színházzal, mint művészettel foglalkozik. Mint minden esztétika vizsgálja a színház alkotó művészeit, alkotásuk eredményét, a kész műalkotást és végül a közönség befogadó élményét.

A színházi pedagógia a leginkább gyakorlati vonatkozású ága a színháztudománynak. Feladata és működése kettős: 1. elméleti; 2. gyakorlati. Mint teoretikus disciplina azokat a módszertani elveket keresi, amelyek segítségével a színháznevelő a legnagyobb mértékben tudja a növendékekben kifejleszteni alkotó művészi munkájukhoz szükséges képességeket. Mind gyakorlati tevékenység a különféle állami és magán-színház művésznevelő iskolákban ezeket az elveket a gyakorlatban valósítja meg. (Színházpedagógiáról beszélek és nem színészpédagógiáról, ugyanis ma már rendező-képzés is folyik, a színházpedagógia a színház valamennyi alkotóművészenek képzésére irányuló tudomány és tevékenység.)

Végül minden tudományos vizsgálat a filozófiába torkollik. A színháztudomány filozófiai betetőződése: a színház metafizikája. Ez a színház igazi mivoltát, lényegét kutatja, az esetlegességeitől megfosztott, történelmi változásokban immanens belső lényét.

Sorra vettük a színháztudomány egyes ágainak rövid meghatározását. Részletesebb kifejtésükre később kerül sor. Most még néhány színháztudományi alapfogalmat tisztázunk, hogy később ne kelljen ezekre állandóan visszatérni. Egyelőre a következő alapfogalmakat határozzuk meg: 1. színjáték; 2. színjátékszerű jelenség; 3. színjátékszáz; 4. színjátékszáz szerű tevékenység; 5. mágiás színház; 6. mimikus színház. Sok kifejezést, mint: színész, rendező, stb. nem határozunk meg külön, mert a köztudat ezeket elég egyértelműen és határozottan fogja fel, egyes fogalmat pedig később határozunk meg, amikor először előfordulnak.

Színjáték alatt értem egy szellemi tartalomnak emberek által közösség előtt művészi hatáskeltés céljából történő érzékeltetését. Színjátékszerű jelenség alatt pedig egy szellemi tartalomnak nem mű-

vészi, hanem más egyéb (önerősítés, varázslás, gyógyítás) célból történő érzékeltetését. Ahol pedig se szellemi tartalom, sem kiegészítő cél nem szerepel, az lehet látványosság, de nem tartozik a színháztudomány keretébe. Ezzel a megkülönböztetéssel nem akarom a színjátékszerű jelenségek jelentőségét csökkenteni, — ezeknek az ismerete is fontos, — azért tartom mégis helyesnek ezt a megkülönböztetést, mert egyébként, — gondolok itt elsősorban a Hont-féle meghatározásra, — olyan tág elnevezést kapok, ami pontosan körülírható fogalmat már nem tartalmaz. Én tehát a színjáték és a látványosság közé még egy fogalmat és elnevezést iktatok, amit Hont a színjáték fogalmához csatolt, annyira kitágítva így a fogalom határait, hogy a végén meghatározásnak a körébe tartozó jelenségek óriási és változatos száma miatt már nem is tekinthető.

A színjátszás és a színjátszásszerű tevékenység közötti megkülönböztetését még kevésbé fogadhatjuk el. Hont meghatározása részben általánosságokban mozog, részben nem jól ragadja meg a lényegét, amikor azt mondja, hogy a színjátszásszerű tevékenységből hiányzik a színjátszás egyik, vagy másik jellemző vonása. A színjátszás jellemző vonásait ebben foglalja össze: „Felidéző, jelenítő, és érzékeltető megelevenítés”. Hont példákat nem hoz fel annak igazolására, hogy a színjátszásszerű tevékenységekből hiányzik a fentemlített színjátszói sajátosságok egyike, vagy másika. Nem is hozhat, mert előfordulhat olyan eset, hogy nem hiányzik egyik elem se és mégis mindenki rögtön érzi, hogy az nem színjátszás, csak színjátszásszerű tevékenység. Ilyen eset pl. az, amikor egy detektív szerepet játszik az életben. Felidézi magában az ábrázolandó alakot, megjeleníti, érzékeltetően megeleveníti. Az összes mozzanat előfordulhat tehát és mégis senki sem tartaná a detektív szerepjátszását színjátszásnak, azért, mert a színjátszáshoz hozzátartozik a művészi, vagy primitív fokon, az összínjátszásban a kultikus másvalóság érzése is.

A mágikus és mimikus színház fogalmát W. Flemming fejtette ki. A színház eredete eszerint kettős: mimikus és mágikus. A mimikus gyökér utánezásból áll, embertársaink kigúnyolásából (görög szatíriajáték, Fastnachtspiel.) A mimikus színház másik ismertető jele: a tudatosság. A mimikus színésznek eszébe se jut tárgyával azonosítania magát, egy másikat akar utánozni. A mimikus színész szerepet játszik, ténykedését önelvezés kíséri. Mindkettő, a mimus és a közönség ugyanazt akar, az élet terhéből megszabadulni. A mimus tudja azt, amit a többiek szeretnének. Mialatt a hatalmasat, a felettünk-állót, az ellenséget és az üldözöttet utánozzuk, hatalmunkba kerítjük és legyőzzük.

A színház mágikus gyökere transzfigurációt jelent. Az ember a mágikus színházban az isteni hír hordozója, közvetítő a valóságfeletti és a mindennapi között. Mágikus eredetű a görögök Dionisosz ünnepei, a táncoló dervisek extázisa, a középkor liturgikus játéka. Nem a színjátszói képesség a fontos, hanem az igazi belső elragadottság. Míg a mimikus inkább testi, a mágikus in-

kább lelki. A mimikus színház színésze és közönsége közötti kapcsolat közvetlen, emberi, földi, a mágikusnál mind a kettő istenhez kötött. Ennek a kettős gyökérnek felel meg ma a hivatásos és a laikus, műkedvelő színház.

Flemming a színész művészetében egyesíti a két principiumot. A két elem közül a színész egyéni adottságai és a műfaj szerint hol az egyik, hol a másik uralkodik. A bohózat főleg mimikát igényel, a passió-játék belső elragadtatást. A dráma tartalma mágikus élménymódot követel, az ábrázolási eszközök a mimikáé. A különbség a mágus és a színész tevékenysége között az, hogy a mágus tevékenységének a célja a magasabb lénytől való megszállottság volt, a színésznél ez a megszállottság tevékenysége kezdetén áll. Nála a tisztán mágikus megszállottság művészivé alakul. A mágikus színész alakítása egy belső, mély, művészi öskép után alakul, a mimikus egy kívülről adott mintát másol.

Amint látjuk, W. Flemming megállapítása nagy horderejű, mélyenszántó és finom meglátásai vannak, de túlságosan merevnek találok a kettőnek egymástól való elválasztását. Kétségtelenül nagy szogálatot tett a színháztudománynak a színház e két alapfogalmának a tisztázásával, de amint az ilyenkor már történni szokott, kissé túllőtt a célon. A valóságban ezek nem tiszta típusok, — így csak mint elvonás, absztrakció eredménye szerepelhetnek — hanem inkább arról van szó, hogy a mimikusban a mimikus, a mágikusban a mágikus jelleg a domináló, de mindkettőben van és volt valami mindig, a másikból is. Csak így érthető az, hogy a színművész mind a kettőt egyesíti magában. Aztán meg, ha alaposan szemügyre vesszük az elválasztó jegyeket, még azok között is találunk közös vonásokat. A mágikus színész istenhez kötöttsége és a mimikusnak az élet terhétől való szabadulni akarása között szintén van kapcsolat. Egyik a másiktól nem feltétlenül áll távol. Vagy legalább is lehetőség van a közeledésre. Még jobban szembetűnik ez, ha arra gondolunk, hogy a mimus, az állat, vagy ellenség utánzása által azt hatalmába akarja keríteni. Ez a mágikus tevékenységnek az alapja is, csak magasabb síkon. Aztán nemcsak a mimus tudta jobban a mesterségét, mint a közönség, hanem a mágus is nagyobb mimikai képességgel kellett, hogy rendelkezzen.

Miután így a továbbhaladáshoz legszükségesebb alapfogalmakat tisztáztuk, rátérek a színháztudomány egyes ágainak ismertetésére.

(III. fejezet következik.)

Kálmán László

Shakespeare „Vízkereszt”-je és Molière „A nők iskolája”-ja a pesti Nemzeti Színház vendégjátékában

Az ország első drámai együttesének vendégjátéka olyan kivételes művészi teljesítményt nyújtott, ami az együttes szereplését valóságos ünneppé avatta.

Shakespeare — „Vízkereszt”-je a csapongó jókedv, a játékos kötekedés, ingerkedés, a bor és a szerelem sokszínű kockáiból összeállított tarka és színpompás kaleidoszkop.

A rendezés a két forgószínpad, a szétnyíló háttér és függöny alkalmazásával tökéletesen megoldotta nehéz feladatát: a gyakori színváltást simán, zökkenő nélkül biztosítani. A technikai nehézség leküzdésével a rendezés egyben a mű hangulatát és lényegét is tökéletesen kifejezte. Major Tamás, mint rendező remekművet alkotott.

Nagyajtai Teréz jelmezei szerencsésen egyesítették magukban a korfestő erőt az egyénítéssel és a vígjátéki hangulattal.

Varga Mátyás perspektivikus háttérű, korhangulatot árasztó, a színpadteret ügyesen kihasználó, színpompás díszletei méltó keretet adtak a Shakespeare-i vígjáték szósziporkáinak.

Ezt a keretet tartalommal a kiváló színészegyüttes töltötte meg. Lendület, vérbeli színészkomédiázás keltette életre a Shakespeare-i szöveget és ragadta magával a közönséget. A fiúruhába öltözött Olivia szerepét, aki a szeretett férfi szerelmi követeként vetélytársnője szerelmét nyeri el, — Mészáros Ági alakította sok bájjal, kedvességgel, szívvel és kópésággal. Malvolio alakjából Balázs Samu pompás, mindvégig következetes és rendkívül hatásos figurát csinált. Böffen Tóbiás szerepében Tapolczai Gyula, Mária szerepében Olthy Magda igazi, bővérű renaissance figurát vitt a színpadra. Maklár Zoltán, Ungvári László, Gábor Miklós, Lukács Margit és a többiek, mind egy-egy jól sikerült alakítással járultak hozzá a sikerhez.

A klasszikusok örökifjúságát az mutatja legjobban, hogy minden kor és áramlat megtalálja benne a maga mondanivalóját. Molière „A nők iskolájá”-jában saját életének kínos epizódjától szabadult meg. „A nők iskolája” — bár itt-ott Arnolphe szerepe komolyabb érzések kiváltására is csábíthatna, Jacques Copeau szerint is, — vígjátéki stílust követel meg. A rendezés és a játéktípus ezt tökéletesen meg is valósította. A rendezés szerencsés módon, akciókkal töltötte ki a cselekményben sovány szöveget.

A színészi teljesítmény a három főszereplő: Arnolphe, Ágnes és Horace játékán nyugszik. Major Tamás Arnolphe szerepében — a Comédie Française hagyományának megfelelően, — a vígjátéki elemet domborította ki, ami meglehetősen nehéz feladatot rótt rá. Major Tamás tehetsége és rutinja ügyesen egyensúlyozott az álpátosz és a komoly hangulat Scillája és Charybdise között. Mészáros Ági a buta, de ösztönében józan Ágnes szerepében igen hatásos és meggyőző alakítást nyújtott. Gábor Miklós Horace szerepének lendületes megformázásában és a Comédie Française-re emlékeztető klasszikus szövegmondásával meggyőzhette a szegedi közönséget arról, hogy méltán „ugrott ki”. Maklár Zoltán bárgyú Alainja, Pártos Erzsébet Georgett-ja plasztikus színfoltokat vitt az előadásba.

Kálmán László

K Ö N Y V E K

JUHÁSZ GYULA VÁLOGATOTT VERSEI. (Szukits-kiadás, Szeged.)

Juhász Gyula költészete — és ezt őszinte örömmel állapíthatja meg az igazi irodalom és a magyar líra minden barátja — egyre megbecsültebb kincse a magyar szellembirodalomnak. Kereken tíz esztendő telt el a „szegedi remete“ halála óta és ez a világhírességekkel térhes évtized megérlette úgyszólván az egész magyar társadalomban annak a tudatát, hogy Juhász Gyula költészete milyen felbecsülhetetlen értéket jelent számunkra, az egyetemes magyarság számára. A költő meghalt, meggyőzött teste a szegedi öskert homokjában pihen, egyszerű fekete márványkereszt-alatt, de versei élőbbek, mint valaha. Egyre gyakrabban röppennek fel a rádió éterhullámain, egyre sűrűbben csendülnek fel a pódiumról és hirdetik a világ minden égtája felé az igazsággal, emberséggel egyesült igaz magyarságot.

A könyvnapot az idén igazi ünneppé az az ízlésesen kiállított könyvecske avatta, amely Juhász Gyula költészetének nagy gondnal kiválogatott darabjait köti gyönyörű bokréta alá és nyújtja át fejedelmi ajándékként a nagyközönségnek. A kiadó — Szukits László — kétségtelenül nagy szolgálatot tett a magyar literatúrának, amikor ezzel a kötéssel jelentkeztetett a magyar könyvpiacra, mert elérhetővé tette a magyar írás minden barátja számára Juhász Gyulát. És jó munkát végzett Ertsey Péter is, a kötetbe került versek összeválogatója, mert hibátlan és hiánytalan képet ad az olvasó kezébe Juhász Gyuláról. Nagy rajongással, a költő nagyságának kijáró tisztelettel és a lelkes tanítvány szeretetével válogatta ki azokat a verseket, amelyek Juhász Gyula költészetének különleges értékéről tanúskodnak. Ez a kis kötet híven megmutatja Juhász Gyulát, az annyiszor megcsúfolt magyarság, meggyalázott igazság, megalázott ember, a legszelidebb szomorúság és a legmélyebb fájdalom költőjét, aki leghalkabb szavában is forradalmár, reformátor volt, akinek hangjában a világ minden bánata sikoltott föl.

A kis kötet több, mint 150 verset foglal magában, valóban a legszebbeket és azokat, amelyek egy költői lélek fejlődésének, mélyülésének megrázóan érdekes vonalát mutatják. Külön értéke a kis könyvecskének, hogy hét eddig még kiadatlan és kevéssé ismert Juhász-verset is visszaállít a költő életművébe.

Magyar László

SÁRKÖZI GYÖRGY ÖSSZES VERSEI ÉS KISEBB MŰFORDÍTÁSAI. (Sarló-kiadás.)

Az út, melyet a költő az „Angyalok harcá“-tól, a világ dinamikus erőinek fiatalos lázában izzó átfogásától a „Mindhalálíg“ kissé fanyar, egyszerű és puritán lírájáig megtett, a költői világátélés útjának klasszikus példája. Illyés, Szabó Lőrinc, Fodor József, a Nyugat második lírikus nemzedékének leghalványabb s tán legérzelmesebb hangja és atitűdje az övé. Egy világnézeti sikről indult el Illyéssel: az emberi és szociális igazság s a magyar nép és szegény parasztság jogait kérte számon a költőtől. Csakhogy ő nem alulról indult, s nem születésével jegyezte el népét, hanem egy magasabb, szellemi szintézis markolta bele világképébe szocializmusát.

Összegyűjtött versei a valóság eredőjétől befele haladó spirituálisan értelmű költői világszemléletet mutatják. Hömpölygő hosszú sorai az ifjúság csodálatos természet-élményét ölelik magukba; a táj, s a tájalkotó elemek megleskésítése ez a líra. Nincs közvetítő közeg jelenség, világerők és költői befogadás között. Innen, a természet mély magabizolvasztásából bomlik ki az emberi világ szövevénye, mind sűrűbben, míg a „Hígy a csodában“ költője már a külső elemek igénybevétele nélkül jut el az emberi problémák egyenes fölfedéséig.

Sárközi lírájában az eszmei tisztultságon kívül az az érzékenység a legmegkapóbb, mely a mindennap megszokottá kopott képei mögött észreveszi és fölillantja a csak kevesek számára megmutakozó ünnepit és egyszerűt. Tudatosan a nehéz úttal, a szenvedést, vagy

talán inkább a mindenért való megszenvedést választja: problematikus költő. A feljes kiérettség fázisában az az elemezhetetlen hitel árad verseiből, mely a nagy költészet igazi fémjelzője: itt már minden, amit mond és ahogyan mondja, új értelemmel telik meg, s elmozdíthatatlan végső igazság kifejezőjévé válik.

A közvetlen halála előtt írt versek sorozata, a „Mindhalálig“ a természet, emberi lélek után a legvégső összefogó erő, a halál élményét ragadja meg. Reménytelenségükön túl van ezekben a versekben valami heroikus szembefeszülés az élmúlással. Torkot fojtogató túlfűtött-szerű sorok lobbannak föl a végső számolás pillanatában.

„Tartsátok lapjaim a fény felé
és lássátok meg rejtett vízjelét!“ —

hallik át hozzánk. Ez a végső egyszerűség, a formai ékítményeken rég túljutott, már csak élet-halál dolgairól szóló hang őrzi meg Sárközi Györgyöt. Lírája így, egészében, új értékelést igényel — s az egyes darabok együttesen revelációvá magasodva lépnek be a magyar költészetbe.

Vidor Miklós

CSORBA GYÖZŐ: SZABADULÁS.

Versék. (Batsányi Társaság kiadása.)

Igényes, könnyű sikerekre nem pályázó költő Csorba Győző. Nehezeveretű verseiből klasszikus iz. tömörség csendül. Ez évben Baumgarten-díjat kapott s úgy hiszem, hogy éppen ez a klasszikus tömörség az, ami erre érdemessé tette. Annál érdekesebb és megkapóbb ez a stílus, mert ugyanakkor, amikor hömpölygő, néha szinte lenyűgöző képgazdasággal kápráztat,

„A kényes-omlatag vidék remegve füstölög szét

S az íves láthatár merev szélébe ékelt és hasztalan szabadozók tavakból mohón hörpölgöt hosszú kortyokat a földre-hajló teknőforma ég-alj.“

ugyanakkor a könnyed, finom jelzők, lebegő képek, hasonlatok díszítik: „Kucorgó, gyáva kedvedet cikázó gyík hátára fektesd...! „az orra-éjtő árok föltekik...“ „az idétlen fegyelem zörgő pánccélján kivirágzik a ritka szabadság...“ „fátylas kedv“, „fátott szájú kémények“ stb.

A nyomasztó kód, mely különösen az utóbbi években megülte a költészetet, Csorba Győzőnél is megvan. Végig az egész kötetben érezzük ezt, de nála ér-

zünk már valami mást is. A költőben tudatosult ez a dekadens érzéskomplexum és szabadulni szeretne tőle. Szeretné lerázni magáról, mint kínzó bilincseket. Minden szebb versében ez a vágy a feszítő erő.

„A nap ketrecbe hull, ketrec rácsai várják a napot,
leroskad a híd, mely az este homályos partjairól
a hajnal tiszta ormaihoz vezet.“

Igen sok a megnevezhetetlen érzés Csorba Győző verseiben, amelyeket éppen az a szokatlan bizarrság érzékeltet, ami nemcsak egyes versszakokban, hanem néha egész versben jelentkezik (Naplójegyzet). A zengő sorok, hibátlan ritmus azonban bizonyítják, hogy élmény van mögöttük. Talán éppen a négy fal közé zárt élet, a kilátástalanság keserű élménye, amely alól szabadulni szeretne. A „Szabadulás“ c. versében olyan strófát találunk, amelyben sűrítetten benne van minden mondanivalója: érzésvilága, vágya, bizarr, majd hirtelen, bámulatosan finom képekben föloldódó képzelete.

„Nyitott tenyérre fekszik és megcsillan
[a kemény közöny,
halott mocsár-szag hömpölyög a röncs
[mező felett,
sudárló nyárfák töre szúr a légbre: ó,
[nincs enyhület!
S a szél egy ág hegyére ül, tollászkodik
[szégyenkezön-

Bár, mint előbb már említettem, a kötet alaphangja depressziós, mégis a föl-szabadulás és bátor élet után áhítózó hang, néhány versében már meglepően rátalál a keresett föl-szabadultságra is. Tud ostorozni. Van bíráló, feddő hangja a világ és társai fölött. A friss „Épigrammák“-ra és a „Három szonett“ c. versekre gondolok. Maró gúny s egyben védekezés, kiállás már ez a szürkeség, közöny és sötétenlátás ellen. Előhangja tán egy bátor, hitet sugárzó, élet-igenlő költészetnek.

Seres József

TAKÁTS GYULA: SE ÉG, SE FÖLD. Versék. (Egyetemi nyomda, 1947.)

Ha Takáts Gyula új verseskötetét végigolvastuk, utána úgy érezzük: még a hatodik kötet sem korona Takáts költészetén, de a „Se ég, se föld“-et a nagy kezdetnek is tekinthetjük még újabb horizontok felé. A költő nemhogy semmit

sem veszített frissességéből, de akkora benne a kezdeményezés lehetősége, hogy az állandó továbbjutás mellett újat adni is van ereje. Beszédesen bizonyít a kötet első és harmadik ciklusa. Az első, „Szirének tükre“ c. ciklus kilenc verse (Vizen, Egy kikötésre használt fűzifánál, Hol vagy? A vén bodzafa emlékeiből, Egy előkerült kártyapaklira, Aesculap, Vihar előtt, A gyümölcsfáimhoz, Ugy ragyog) ismét feljebbjutást jelent.

A „Vizen“ erősen cáfolni látszik azt a közhelyet, hogy a nagy versek kora lejárt, a többi nyolc pedig, egyrészt, már közel jár ahhoz, hogy a „Vizen“ testvér nélkül ne maradjon mástész, végre teljes határozottsággal hozzák ki a két klasszikus műfaj tisztáhangját: az ódáét és az elégiáét.

Elitta már a láb emléküket.
De visszajárnak ők, a régiek.
Eloldja láncait a karcsú hegy,
ki hajdanán volt tündöklő sziget.

Mint ringólápon, köztük lengek én.
Minden csillagszem fényes dárдавég,
s mint hajdanán a jó görög hajóst,
kísért e messze-vándorolt vidék.

Athenae iényes lándzsája kísért.
Az eltűnt táj s egy örök arc íve,
amely a tünde, égi honba leng
s hűnyő csillaggal lüktet a szíve.

(Egy kikötésre használt fűzifánál.)

Talán fölösleges is annyi meghatározás után megegyeztetni körülírni Takáts költészetét, hiszen az alaphang legújabb kötetében sem változott, bár első kötetének idilli hangja a „Se ég, se föld“ verseiben teltebb és gyógyító hanggá nemesül. A költő mindenkihez szól már és nem egyoldalúan, de úgy, hogy amilyen arányban fokozódik a költő igénye az egyre tökéletesebb iránt, olyan arányban lesz lírája a kevésbéé vájt-fülűek számára is mindinkább megközelíthető. Érdekes probléma ez s ha a nyitját igyekszünk megtalálni, a magyarázat talán ez lehet: Takáts Gyulának nincsen ú, n. „külön, költői világa“, egy ég alatt él megénekelteivel — nem modelleknek látja őket, akiket az örök költői versenyben meg kell énekelnie. Önmagához viszonyítottan egyenlőértékűeknek tudja őket, mindent s mindenkit a maga helyén: egészségesen érzi meg a különbséget az én és a világ arányai között s ez adja meg költeményeinek élmény szempontjából is a hitelességet, teljes lírájának pedig az erős stabilitást.

A „Thamyris árnya“ c. ciklust a „Hold és hárs“ c. kötet egyenes folytatásának is lehet tekinteni; a benne összefogott versek egyformán bírják a legutóbbi kötet összes erényeit, azonban amilyen szembetűnő a fejlődés a „Hold és hárs“hoz mérve az első sorozat verseiben, a második ciklusban ez nem annyira észlelhető. Mégis, e sorozat néhány verse (Icarus a költőhöz, Egy vers előtt, Jákob létráján, Hajnal előtt, Egy költő kőasztalánál) az átlagtól annyira eltér az angyaliból átváltott ünnepélyes, férfias hangjával s ezáltal annyira az átlag fölé emelkedik, hogy önkéntelenül is felvetődik a kérdés: vajjon Takáts a természetes fejlődésben elért új hangot nem tudja-e majd a férfiszónál is átütőbb, prófétikus, arkangyali hanggá erősíteni? Új verseiben még közelebb hozza egymáshoz a földet s az eget s nem mint ellenségeket, de testvéreként állanak egymással szemközt — az érzékelhető és a nem-érezhető között nála már régebben meg van a harmónia és ezzel magyarázható az is, hogy a háború sem tudott törést okozni lírájában és Illyés mellett talán ő volt a legelső, aki felismerte a költő új hivatását és megszólaltatta (inkább ösztönösen, mint tudatosan) verseiben a gyógyító hangot.

Mindezek ellenére érezhető, hogy a kötetben komoly értékek a két szárnynon, az első és harmadik sorozatban csoportosulnak és a súlypont nem a középpontban helyezkedik el.

Igazi meglepetést a „Tépett kórus“ c. sorozat okozott. Ebben, a költőnek a háború utolsó idejében írott versei vannak összegyűjtve az elborulástól az első eszmélésig. Jellege szerint, bár egymástól teljesen különálló írásokból tevődik össze, lírai naplónak tekinthető és értéken és időszzerűségben alig marad el Illyés „Egy év“ e mögött. Illyés Gyula kötetéről megjelenése óta már többszörösen bebizonyosodott, hogy jóval több, mint dokumentum. Takáts „Tépett kórus“-áról, bár az idő még nem tehetette reá félmélet, talán elmondhatjuk ugyanezt. Ugyanis, a művészet örök eszközeivel oly eredményesen sikerült konzerválnia az utolsó forduló benyomásait, hogy e betűkbe merevített érzések a távoli évek olvasójának is primer élményt nyújthatnak majd.

Az összes fokozatokon végigvezet bennünket a költő az első megsejtésétől a végső döbbenetig és még azon túl is, a megújulásiágig:

Valaki járkál a határban,
ki nem nyughat a halálban.
Vagy talán lehet, maga az élet
most keres magának fészket?

(Nyugtalan éj)

Az ölj az egyetlen szabály!
És hősök mind a gladiátorok?
Az emberiség, úgy rohan,
mint éhes farkas, bömbölő torok,
egymást zabálva boldogan.

(A kakuk-madárhoz)

A legátétetőbben eddig talán neki si-
került a háború eszelős hiábavalóságát
megénekelni:

Vidám hegedű szól a fák alatt
és hallgatja a sok legény.
Arcukat jóságosra keni át
a csendes vasárnap fény.

A minden-mindegy arcukon Jelig, de
mint zsarnok gépben a kerék
és kar, úgy ugranak, ha bög a jel
s értük könnyez a szép vidék...

Az erdők, fák s a vakoló homok
siratja jó, dolgos kezük,
amint a szántón hajrázva rohan
szép barnaképi ezredük.

(Magyarok)

Ugyanígy, a mindenkit elrabló örület-
ről sem valami elvont, apokaliptikus lá-
tomást írt meg, hanem egy halkabb
s éppen ezért jóval élőbb, hitetőbb ké-
pet.

A végső infernóról pedig, a kivert-
ségről, a rémült menekülésről is majd-
nem szelíden tud szólni:

Mint hajdanán, fogadd be néped
bivályfullasztó, barna lép.
Csikásztanyáid zsuppjai alatt
elülni készül a család.

Elülni készül, hej, de most hová?
Jégsíptól zeng a nádsövény
s a téli szél, mint haltépő madár
ott őrzöng cirmos üstökén.

(Országúton)

Végül elhallgat az ágyúszó és a köl-
tőben rá, visszhangként, megszólal a
zsoltár. Most sem visszafelé, a sírokba
néz, már a jövőre gondol:

Ágyútlan váraink, vén iskolák,
ti vagytok szárnyai jövőnknek!

Mint hajdúk hajdanán, sáncok ölen,
szorítva kardjuk s bibliájuk,
úgy légy nekünk tudás, szívünkrenőtt
szabadonválasztott királyunk.

(Iskolám falára)

Itt ér véget a napló és az egész kö-
tet és úgy érezzük, hogy aki most le-
teszi e könyvet, még sokszor kinyújtja
érte a kezét, újra, meg újra.

Darázs Endre

KÖVESDI LÁSZLÓ: JÉGKORSZAK.
(Tiszatáj kiadása, Szeged, 1947.) A hu-
szonkétéves Kövesdinek már jelentékeny
költői multja van: két pozsonyi kötet. Az
elsőt, a „Fény nélkül“ címűt a Toidy-
kör adta ki 1944-ben, a második „Ketten
az Istennel“ cím alatt 1945-ben jelent
meg. Mindkét kötet még diákkori ver-
seket is tartalmaz, szinte fölényes ver-
stani tudással, ami annak ellenére is
meglepő, hogy az ifjú költő Babits Mi-
hályt választotta mesterül. Virtuóz haj-
lama és készsége magától értetődően az
idei könyvnapra kihozott kötetében sem
hagyta cserben, bár az itt-ott egyszerű-
södni látszik. Ösztönös erényt és öntu-
datos érdemet látunk benne: a higgadás
örvendetes jelét. Kövesdi változatosan
hangszerelt lírája hol komor gondolatok
hordozója (U. Gy. halálára, Vádbeszéd),
hol mitológiai képek elevenítője (Herak-
les keresi a tovatűnt Hylast, Daphnidos
Algea), hol a világháború rémségeit ja-
jongja megrázó erővel (Az élet halála,
Pandora szelencéje), hol „a tűnt boldog
idők felzokogó izét“ sirja vissza (Táj-
kép csata után, Gyermekek), hol népi
és mondai nedűt csorgat a szavak töm-
lőjébe (Román, Küssanna), hol szándé-
koltan botladozó rímekkel idézi Fran-
ciscus Apáti ódon zamatát (Feddő ének).

Kövesdi László a fiatal költőnemzedék
egyik legsokoldalúbban művelt és leg-
belsőbb kényszerrel verselő tagja. Van
komoly mondanivalója és ezt gondosan
csiszolt formákba önti. Soha sem pon-
gyola, legtöbbször tömörségre törek-
szik. Soha sem alél bágyadtta, sok-
szor az erő és a lendület töretlen
kedvét buzogtatja. Soha sem súly-
lyed reménytelenségbe, minduntalan
bizakodva úszik a hit és a szeretet zöl-
delő szigetei felé. Soha sem öltözködik
kopott melódiák fakult gunyájába, gyak-
ran óklasszikai dallamok örök zenéjét
muzsikálja. Magyarság, emberség és a
szociális gondolat szentháromsága fém-
jelzi és hevíti költői elhivatottságát. Min-
dent lemérve és értékelve, Kövesdi Lász-

lónak nemcsak szabad, ennél többhöz van joga: istenadta tehetsége szerint kötelessége is énekelni.

Márky Imre

TÖRÖK SÁNDOR: TITOKZATOS UTAZÁSOK. (Révai könyvtár. 8. sz.)

Az irodalmi igényű könnyed és romantikus próza egyik leghivatottabb képviselője élő irodalmunkban, Török Sándor. A két jelző, rögtön leszögezzük nem annyira a témák kidolgozására, mint inkább írójuk magatartására vonatkozik. Am most megjelent könyvében valami újat mégis találtunk. Tragikus sorsok megjelenítésével s a környezet drámai aláfestésével nagyobb feladatra vállalkozott Török Sándor. És ezt a feladatot is biztos kézzel oldotta meg. Bár könyve sokhelyt súlyos mondanivalót tár fel, mi mégsem félünk, mert írónk kedvesen fogja a kezünket s közben lebilincselően mesél. Városokról, szerelemről, a szomorú, embertelen sorsban szenvedő áldozatokról, akiknek életét megdöbbentő hitelességgel s részvéttel rajzolja. Gyűlölet még sincs benne a gyűlölködőkkel szemben. Egy lélekzetre olvastuk el Török Sándor legújabb könyvét, s nyugodtan mondhatjuk: nem csalódtunk benne.

ILLYÉS GYULA: SZEMBENÉZVE. Versek. (Révai könyvtár. 10. sz.)

Végre kezünkbe került a letűnt korral bátran szembenéző, sőt szembe szálló legkiválóbb élő költőnk háború alatt, tehát a legvadabb korszak idejében írodott verseinek gyűjteménye. Illyés Gyula megmutatta, hogy a nép igazi költője az, akinek szíve akkor is csak népéért dobog, ha tüzes korona vár rá. A „Külön világban“ elvonultan élt költő, egyszerre kilép magányából, ha rajongott népe életére törnek. Kell-e ennél nagyobb érdem az igazi nagy költőnek? Jól emlékszünk még, amikor 1943-ban a terror kellős közepén a rosszemlékű nyilas sajtóvezér a nép áruclójának nevezte Illyés Gyulát. S a nép fia ekkor írta meg legbátrabb s talán legszebb versét, melyből nem lehet nem idézni:

„Ütessenek a trónusodra
másat akkor se mondhatok.
Egy új Isten szörny csipkebokra
az a trón, ha izzik s lobog.

Egyre az ige zeng belőle,
Kíáltsa most az én jajom
a mélyben lakó hatalom
üzenetét e dőre földre.

Dadogni fogok s tán zokognék;
élő jövőm van: gyermekem!
Halálíg igaz az legyen,
mit ma dalolva mondhatok még.

Abban az iszonyatos hőben
remeghetek s vacoghatok,
vissza semmit se vonhatok:
zengőn, oly messze szállt belőlem.“

Méltó válasz volt e vers a kornak. Költői és emberi teljesítménynek is felülmulhatalan. A nép „áruclójából“ ez a csodálatos hitvallás szakadt fel, népe mellett. A „Szembenézve“ ezen túlmenően új fejlődési fokát is jelenti Illyés Gyula lírájának. Ha lehet ezt mondani, formaművészete e versekben, szinte teljesen hibátlan. Nagy műgond mutatkozik a versek mindegyikénél s a komoly, kissé fanyar férfi líra, mely eddig jellemezte Illyést, mintha derűsebb és édesebb ízű volna.

Illyés Gyula új köteté egyik legkiemelkedőbb teljesítménye az elmúlt évtized magyar költészetének.

SZERB ANTAL: MADELON, AZ EB. (Révai könyvtár. 7. sz.)

Mindig különös érdeklődéssel fordultunk az „eszt’i-ku“ vagy tudós szépirodalmi működése felé. Őszintén szólva, kevés kivétellel alig akadt még e kísérletezők közül néhány, akiben nem kellett szükségképpen csalódnunk. Szerb Antal talán az első ezen a téren, akinek csodálatos szelleme ebben a számára voltaképpen idegen műfajban is irodalmi értéket alkotott. Posthumus könyvét nem kellett kételkedve kezünkbe venni, hisz előző ilyen irányú műveiből, különösen az „Utazás és holdvilág“ óta ismerjük benne a biztos kezű prózaírórt. Legfeljebb, örömmünk volt teljes, amikor a „Madelon az eb“ nyolc klasszikus ízü novelláit elolvastuk. Meglepő meseszövésiük, itt-ott lírizáló hangjuk, meghökkentő fordulatokkal tarkítva, a stílusművészet pompás ötvözetébe ágyazva, ha lehet még jobban meggyőzött bennünket írójuk fölényes művészetéről. Milyen kár, hogy ilyen fiatalon s hozzá nem méltó körülmények között hagyott itt bennünket. S mily szégyenletes, hogy egy buta kultúraellenes, sőt két korszak áldozata ő. Csak forgatjuk a kötetet s legszívesebben kétszer, háromszor is elolvassánk a bűbajos-novella remekeket, melyek elé Szentkuthy Miklós írt elmélyülő, okos tanulmányt.

MÁRAI SÁNDOR: EURÓPA FL-RABLÁSA. (Révai könyvtár, 9. sz.)

Spengler baljóslatú próféciója úgy látszik, félelmetes közelségben rémlik előttünk. Az európai kultúra évezredek tartó pillére szánalmasan inog. A pusztító háború gyors egymásutánja, éhség és nyomor, jó talaj e feltételezés számára. Valami hiányzik Európából, s az európaiakból: a hit. Vajjon beteljesülés ez és megmásíthatatlan törvény, vagy csak a megkínzott kultúremler pánik-szerű ijedeleme? Márai ezt a kérdést fesszegeti. Kötetének lapjain megmutatja a reménytelen Európát, bár észrevehetően felcsillan valami optimizmus is sorai közt. Talán mégsem veszett el minden ezen a földrészén s benne a kis magyar társadalom is remélhet, ha egy utolsó kísérletet tesz, műveltségének igazi átélésére és nevelőire hallgat.

Márai elragadó hangja ebből a könyvből is kiárad, a legkultúraltabb magyar író, kinek otthona Európa, szűkebb hazájából lázas kíváncsisággal keresi fel gazdag ifjúságának élményt sugárzó színhelyeit. Viszontlátjuk vele együtt Páris, Rómát, Milánót s a tarka svájci tájakat. Találkozunk a hetvenhárom éves Colette készülő könyvével, az író halálfélelmével Luganóban. Marshall hadijelentésével és Formiánál a tengerrel. De a díszletek és álarcok mögött mindig ott rejtezőik a finom szomorúság és bölcs megértés. Ha így kellett lenni, nincs siratni valója Európának. Ha nem, akkor talán még segíthetünk. Nekünk magyaroknak legyen biztató az író befejező vallomása, ki vándorútrjáról hazatérve, így beszél: „Hoztam haza növekvő szolidaritást rongyosságunk iránt, s a tudatot, hogy rongyainkban sem vagyunk olyan utolsó emberek, mint az utolsó években itthon már hinni kellett.“

Őszi Zoltán
BARABÁS TIBOR: EGY NÉP NEVELŐI. (Új Idők, 1947.)

Mai szellemi életünk fontos feladata, hogy multunk haladó értelmű hagyományait meglevenítse, ismertté és tudatossá tegye a most formálódó új közvéleményben. Bizonyos, hogy a hagyományok helyes megvilágítása nagymértékben könnyíti a jövő helyes útjának felismerését és megteremtheti a haladás kedvét az értelmiségnek abban a rétegében is, melyben a reakció, a fasizmus éveinek átélése megmerevítette vagy éppen megölte a nagyobb távlatú tájékozódás készségét. Barabás Tibor tanulmányainak célja megleveníteni, a mához kapcsolni a haladó értékű hagyományokat.

Jelentőségük ebben mutatkozik meg elsősorban. A magyar nép nevelői, akikről a tanulmányok szólnak: Apáczai Cseri, Misztótfalusi, Hajnóczy, Wesselényi Miklós, Bölöni Farkas, Kölcsey, Bajza, Madách, Péterfy, József Attila. Két-három kivétellel csupa olyan alakja a multnak, aki a „művelt nagyközönség“ tudatában pusztán csak nevével ússza a halhatatlanságot, pedig valamennyiük működésének, küzdelmének értelme túlnyújt saját kora határan.

„Kölcseyt, Madáchot, József Attilát kivéve szellemi világunk második hegyvonulatáról szólok“ — írja Barabás Tibor könyvének előszavában. Az irodalomtörténeti érdeklődés ritkán közeledik az alapos kutatás igyekezetével ehhez a második hegyvonulathoz. Pedig kultúránk felépítésében nagyobb szerepe és hatása volt Apáczainak, Bölöni Farkasnak, Péterfynek és a többieknek, mint ahogyan azt a multat kiemelkedő nagyságok szerint mérő visszatekintés megmutathatja. A szellem hatalmas erejű alkotói mögött, akik örök és minden korban egyforma érvényű tanításal közvetlen hatású sarkalói a fejlődésnek, a haladás erőskezü építői dolgoznak vagy buknak el. Hatásuk bezáródik saját korukba, tanításukon, emberi tragédiájukon átlép az idő. Barabás Tibor tanulmányainak másik érdeme, hogy igyekszik felkutatni egy-egy életműnek és a hozzátartozó emberi magatartásnak azokat a rejtett erőforrásait, amelyeknek feltárása eredeti tartalmában eleveníti meg a kort, s benne leglényegesebb értelme szerint eleveníti meg az alkotó embert.

Az írói szándékról beszéltünk eddig, melyből Barabás tanulmányai megszülettek, s ezt a szándékot érdemesnek, ma nagyon is jelentősnek kell tekintelnünk. Ahogyan a szándék megvalósult, ahogyan a kultúránk megújítását segítő tervből mű lett, annak az egész kötetben egyformán érvényesülő eredménye az, hogy csak népünk mai küzdelmének legsúlyosabb problémáit átélő író találhatja meg a mult maradandó, eleven ábrázolásának módját, mutathatja fel a mult ma is fontos tanulságait. „Felémelni irodalmunkat a nép nagy kérdéseihez, egy lépés előre azoknak megoldása felé“, — írja Barabás egyhelyt. Tanulmányai kibővítik a tanulságot: a nép nagy kérdéseit a szellemi élet folyamatoságában elhelyezni könnyítés a helyes tájékozódás felé.

A tanulmányok teljes értékelése érdekében szólni kell az írói szándékon,

a szándék megvalósításának általános érdemén túl a megírás kisebb, de sokszor erősen zavaró hibáiról. Néhány tanulmány belső rendezetlensége miatt néha úgy tűnik fel, hogy az író sokszor inkább megragadták, az egész probléma nem eléggé összeüggésbe fogott részei, s így maga a tanulmány sem emelheti fel az egész problémát. Egyik oka ennek, hogy az író nem választja külön tanulmányaiban a sajátosságosan életrajzi elemeket, az eszmei, történeti elemektől, hanem az előadás folyamatosságát hol egyik, hol a másik elem előléptetésével szabja meg. Ahogy ez a hiba az írói készségben jelentkezik, azt röviden a részletek pártosának nevezhetnénk. (Aki például nem ismeri eléggé a tanulmányhoz tartozó életrajzi adatokat, nehezen követheti az előadást a Misztótfalusirol szóló írásban. Másfelől mentes ettől a hibától a Wesselényi-esszé.)

Következményeként tűnhetik fel ennek a módszerbeli kiforratlanságnak, hogy Barabás Tibor gyakran kételkedik a megválasztott szó kifejező erejében, — s néha joggal kételkedik. A József Attila tanulmányban — mely sajnálatosan a legkevésbé sikerült — egyszerű-egyszer a közhelyességig vagy a kínosan ható fogalmazásig fokozódik a kifejező erő hiánya. (Két idézet: „A Mama minden bizonynal a legszebb versei közé tartozik, — „Jolán, Etus cukorkát árultak, vagy ébredező leányságuk érzelmeiben botladoztak.“)

Kívánatos lett volna, hogy Barabás Tibor ne csak azok számára írta volna tanulmányait, akiről az ábrázolt korra vonatkozóan bizonyos már meglévő ismereteket feltételez, hanem azok számára is, akik alapjában ismeretlenül állanak a történelemmel szemben. Olcsó, kevésbé tudományos feladat ez ma? Ellenkezőleg, a legmagasabb, mert a leg-sürgősebb! (Például az Apáczai tanulmányban a presbiterianizmus és independentizmus bővebb megmagyarázása. Mit jeleznek ezek a fogalmak az egyházkormányzati jelentőségen túl a magyar fejlődésben?)

E bíráló szavakkal nem kívántuk csökkenteni a tanulmányok jelentőségét, inkább csak azért beszéltünk róluk, hogy Barabás Tibor következő írásaiban kevésbé forduljanak elő. A magyar kult sok értékét kell még a meghamisítások, a közöny rétegei alól feltárni, s Barabás Tiborra itt fontos feladatok várnak.

Dr. DÁNYI KÁROLY: NAGY FERFIK ÉLETÜK ALKONYÁN (Rákóczi, Széchenyi, Kossuth), Szeged, 1947.

Minden idők emberének megvan az a törekvése, hogy a mult nagy embereit a saját arcképére formálja. Holmi lírai magatartással ez lehetséges is bizonyos fokig, azonban a klasszikus lélek minden megnyilatkozásában örökké csak az marad, ami volt. Dányi Károly a tárgyi-lagos történetirő attitude-jével fordul a három „nagy“ felé azzal a tisztá szándékkal, hogy a vívódó magyar lélek reménytelen reményét, „csak azért is“—ét, határtalan kétségbeesését mutassa be az élet alkonyán az eddig ismeretlen adatok alapján.

Legmegrázóbb Széchenyi önemésztő életének kétségbeesett jalkiáltása. Dányi Károly igazi történetirői készséggel rajzolja meg a „legnagyobb magyar“ utolsó napjait. Itt tudjuk meg, hogy Széchenyi miért szerette Petőfi „Örült“—jét, aki csak azért „Örült“, mert egy nép minden erényét és hibáját volt képes jelkében hordozni. Itt tudjuk meg a „turini remete“ igazi állásfoglalását az 1867-es kiegyezéssel szemben. Kossuth mintha Kemény Zsigmond egy regény alakja lenne, aki végzetében hordozza népek végzetét századokon át. Dányi Károly értekezésével jó szolgálatot tett a mai történelem-tanításnak is. Nevelőink sok haszonnal forgathatják.

Musztát István

MOLDVAY GYÖZŐ: MAGAM KÖRÜL. Versek. (Misztótfalusi).

Moldvay Győző neve már nem ismeretlen írói körökben. A Délszigetben megjelent versei komoly reményekre jogosítottak vele szemben. Most megjelent verseskötete ezt a várakozást igazolta. Minden fiatal költő nem lehet se Petőfi, se Rimbaud. A velük szemben felállított követelményeknek szigorúaknak kell ugyan lenni, de nem túlzottnak. Moldvay Győző versei sem a beért költő versei még, de van mondanivalója, van állásfoglalása az étellel szemben és van tehetsége megmondani azt, amit érez és akar. Témaskalaja már meglepően széles, bár inkább a részleteket látja még szívesebben, a mindenséghez való viszonyuk nélkül. Hangja tiszta, nyelvé érzi, hogy a nép nyelvét ismeri, formakézelése szinte biztosnak mondható.

Moldvay Győző verseskötete egy komoly tehetségnek biztos ígérete.

Czibor János

Madácsy László

ÉGLY ANTAL: A BOLDOG PATIKUS. (Új Idők Irodalmi Intézet, Bp.).

Átlagon felüli kvalitásai révén figyelemreméltó új név biztató regénye. Három férfi szerelme rajzik egy asszony körül. Az első szerelem: a hősnő, leánykori álmait színezi, majd később — egészen rövid időre — a megalázó házassági iga sóvárgott lerázásának menekülésszerű reménységét is megcsillantja. A második szerelem: az állandóan csak „birtokbavevő“ férj egyoldalú szerelme, amely Anna megalkuvással kötött házasságát egyre mélyebbülő mártíromsággá kezdi keseríteni. A harmadik szerelem: egy rajongó ifjú anyáskodóan fogadott és érzékekelettinek szánt szerelme, amely a mindenki által erősnek és okosnak tartott asszonyt végül is villámlásnyi lobbanás viharos szédületébe sodorja. A katonai szolgálatra behívott fiatalember (helyileg és időbelileg szinte tökéletesen esélytelen) légítamadós halála után „a boldog patikus“ felgyulladt felesége összeomlással fenyegető vergődések árán hitvesi és (küszöbnálló) anyósi kötelességeinek önfeláldozó tudatára ébred.

A harmadfélszáz lapot magában foglaló regény fordulatos meseszövése alkalmas az érdeklődés ébrentartására, bár retrospektív ismétlései miatt némi terjengősség enyhe vádjá alól a szerző nem vonhatja ki magát. A szórakoztatóan élvezetes olvasmány hol simán perdülő, hol lendületesen hullámozó stílusát előnyösen tarkítják az előszeretettel használt és életes természetességgel tellített hasonlatok.

„A boldog patikus“ után méltán remélhetjük, hogy első, könnyebb fajsúlyú regényét bizonyára rokonszenvvel fogadó olvasóközönségét a hivatottan indult és a regényírás mesterségbeli ügyességeire már is rátapintó Égly Antal súlyosabb veretű alkotásokkal fogja még gazdagítani.

ELSA TRIOLET: MÍLYEN KÁR VOLT... A háttér: a francia összeomlás. Színhely: Nizza. A hősnő: egy, a német előnyomulás elől menekült asszony. Az éhezés és a hideg közelítő árnyai leselkednek rá. Újába botlik egy rejtélyes és „sötét figura“, aki vén is, siket is, gyanús is, gazdag is. Inyenc falatokhoz juttatja és egy visszas kölcsönügyletet bonyolít le vele. Kedvesét hősi halálttnak hiszi. Az újság híre Tony haláláról tévedésnek bizonyul. Régi

eleganciája kopni és fakulni kezd. Híres szépségének (inkább képzelt) hervadására döbben. Úgy érzi, hogy rongyolódó és töredező teste, ez a korábban bővös és csodált test „nem ajándék többé, amit Tony-nak oda lehet adni.“ Önmagában való kételkedésének problémáját szándékosan, vagy véletlenül a gáz oldja meg. A groteszk és „szutykos“ öregember névjegyével „a világ legszebb asszonyának“ küldött virágkosarat a küldőnc a kopogtatásra fel nem nyílt ajtó elé helyezi. „Gyengéd és vidám“ jácintjai már csak egy halálba menekült végzetesen szerelmes asszony számára illatozhattak. A kisregény terjedelmi és szerkezeti medrébe ágyazott novella az asszonyi őszinteség áradó lírájának nemes tüzeben foszforeszkál és költői finomságok csillogó aranyzárai szövik azt át. „Elza szeméi“, a költőférfi; Aragon által megénekelt szemek nemcsak látnak és figyelnek, de a töprengő vívódásokat és a tragikus befejezés mélyen megindító motívumát pontosan és pompásan meg is rajzolják. Havas Endre fordítása könnyed gördülésű és simlékony alkalmazkodású.

*

ANTON CSEHOV: A FÉRJ. A világirodalmi rangot viselő nagy orosz író igéző erényeivel ékesek ezek a novellák. „A férj“ derűs-borús hangulata, „A két ellenség“ és a „Tífusz“ drámai feszültsége, „A védtelen teremtés“ fa nyar humora: a hasonlíthatatlan emberismerő félelmetes megfigyelő képességét és tündöklően mestéri írásművészetét revelálják. A fordító: Kiss Dezső elismerésre méltó munkát végzett.

*

HELTAI JENŐ: SZERELEM ÉS VIDÉKE. Mesék, legendák, példázatok stb. ezek a többnyire kurtára szabott, mérészróptű ötletek és csiklandó történetkék: Heltai sok évtized óta megtapsolt irodalmi ötvösművészetének szivárványos remekei. A leghatalmasabb, a legragyogóbb érzések és a legalpáríbb, legionákabb helyzetek fölött is gúnyosan és bölcsen mosolyog. Bölcs mosolya: megértő és megbocsátó humorának aranyló verőfénye. Gúnyos mosolya: boncoló és diagnosztizáló szarkazmusának villogó töre. A „Néma levente“ költője ezekben a kápráztató apróságokban is igaz költő.

*

BARABÁS TIBOR: SZERELMEM ESZTI. A fájdalmas közelmúlt aktuális témaköréből merített élmény-novellák alapszöveve: a negyvenes évek zsidó nyomorgatottjainak kálváriás vesszőfutása, minden emberi méltóság szégyenletes és levezekeltetlen megcsúfolása. Barabás Tibor arányos mérték-tartással komponál és becsületos nyúltsággal beszél. Nem túloz, de nem is szépít. Nem hívós, de nem is gyűlölködő. Fegyelmezett tárgyilagossága realizmusának és hitelének egyaránt javára válik.

Az előnyösen ismert Cserépfalvi könyvkiadó cég a Barabás Tibor-szerkesztette „Kiskönyvtár“ fentismertetett, valamint az ezeken kívül már megjelent és az ezután megjelenő 4—4 íves, izlésesen színezett füzetkéket a régi „Modern könyvtár“ szellemi örökébe szánta. A patinás és tiszta irodalom külföldi előkelőit és hazai jeleseit bizonyára széles hullámverésű sikerrel fogja népszerűsíteni.

Márky Imre

VIDOR MIKLÓS: HATÁRON. (Versek). Officina.

A „negyedik nemzedék“ egyik legbiztosabb hangú költője jelentkezik új kötetével. A fiatal, húszgynéhány éves költő, — ezt rögtön látjuk — magán viseli e nemzedék legjobb tulajdonságait. A biztos hangszerelés, a művészi formatökély és az érett gondolkodás, ezek legfőbb erőnei a máris kész nemzedéknek. Ady és Babits, Illyés és Szabó Lőrinc, Weöres és Takáts Gyula után nem is lehet ez másképpen. E fiatalok oly gazdag örökséggel indultak^o útnak, annyi biztatást kaptak tőlük, hogy magasba ívelő útjuk csak a beavatatlanok előtt hihetetlen.

Vidor Miklós kötetében minden hagyomány és nemes érték fellelhető, de subtilis lelkén különösképpen egyéni színekkel tarkította, hímmezte elődeinek hangját. Lírája olyan tiszta, zengő férfilíra, a sorok végén a rímek oly határozottan csengenek, mint kiforrott kész költőnél. És valóban Vidor Miklós új köteté csalhatatlan jele az útkeresés végének. Schol egy dissonancia, sehol egy törés. Az ellentétek állandó jelenléte még szilárdabbá teszik sorait. Hasonlatai pontosan illeszkednek helyükre. „Látvány“ című verséből elég az első szak:

A sűrű szálú est felett
álomban lépked a vidék,
holt templomtornyok kéklenek,
a holdon szikrát vet a jég.

A versek szerencsésen mentve vannak az ellágyuló, tétova érzésektől. Szerelmi verseiben érezzük ezt legelőnyösebben. Legyen példa a „Préda“ című verséből:

Halálra szánva védekezz!
A perc nem válogat,
Növő veszélyem része lesz,
Ki nem tágit utat —
Irdatlan egymagam vagyok
És nem több általad —
Lélekzetvisszafojtva fogy
A végső pillanat...

Ne kelljen elpusztítsalak
S úgy vesszek el, veled!
Ne várd, míg a forró harag
Sikolt föl ellened
S mindenre érzéketlenül
Fogadva a halált,
Hullóban temet el kihült
Reményei alá.

Ugyanilyen nemes páthosú s még sejtelmesebb és meghökkenőbb verse a: „Poklot ölel, ki helyettem öled mélyére alászáll.“ Ez utóbbi versében a merész hasonlatok, a fojtott és szélesen áramló sorok felejtethetlenné teszik az érzékletes hangulatot bennünk. Ezen túlmenően az egész kötetet át valami tiszta és férfias szomorúság, megfejthetetlen borongás lebeg. Túlságosan közel van hozzá a halott s nem hisz könnyen a földi dolgokban sem. Analízis helyett megint csak jobb „Januári elégia“ című verséből idéznünk:

Nem kegyeletlen, de kegyetlen
önmagamhoz is rossz vagyok.
Mint a lámpát üres teremben,
úgy oltom ki a tegnapot —
és mindegy, mit éltem, nem éltem,
mit mondana a félelem,
nincsen emlék, hogy elkísérjen,
nincs pillanat, mely egy velem.

Amit elhagytam, elsötétül.
Egy másik élet volt? — Lehet.
S tán egyetlenegy menedékiül
választja ezt az éneket,
amint búcsúzik, visszanézne
— s mint a menekülő mögött,
összecsap az éj s a vidékre
szítálva ráborul a köd.

Néha szimbólikus képei épp azért oly megkapók, mert a döbbenetes valóságból születtek. Legkedvesebbje, aki már halott, csak élve él előtte. Nem tudja elhinni és nem is akarja tudomásul venni az elmulását. „Temető“ című versében ezért a legkedvesebb halottért hadakozik a Sorssal s inkább hiszi, hogy ő is meghalt Vele, semmint vállalná s érzéskeltetné hiányát:

... temető lettél, haldokolva,
megölted a tiédet...

Hasonló vívódást látunk a Szerb Antal emlékére írott „Tűnődő“ című versben is. Címadó költeménye méltóan illik az egész kötet elejére. Mellette a „Távolodó barát“ bölcs, józan csattanója s a „Rézmetszet“ zárt, egységes hangulata méltóan csatlakozik legjobb versei sorához.

Formaművészete hangsúlyozottan hibátlan s talán innen néhány klasszikus szerkezetű versének kifogástalan vonalvezetése.

Az érett, komoly hang, mely új verseinek alapanyaga, a kötet epilógusában méltóan befejezést nyer. Itt már az ön-titok, a megfejtethetlen személyiség villódzó kérdéseit dobja belénk:

Emelkedő s hulló zászlók között
magam — s végképp magam — talány,
[titok...

— Sugár leszek az évek mélyülő barlang sötétjén, hogy visszhangtalan sziklák között meglegjem a szabad eget kitérő rést, a túlnanít — s ahonnan egykor vétetett a lélek, a nap forró szívére visszarántsa.

Íme a „negyedik nemzedék“ egyik legtisztább alakja! Mit mondhatunk még a 24 éves költőről? Őszintén kívánjuk, hogy haladjon önálló útján s kerülő nélkül érjen el oda, ahol a kivételes tehetségek határát lépi át.

KOVAI LŐRINC: TÚZKEHELY.
(Szikra-kiadás).

A nagytehetségű, fiatal marxista regényíró, újabb alkotással gazdagította irodalmunkat. Ha végig tekintünk a Földönfutók óta megrett útján, nyugodtan állíthatjuk, hogy e ritka tehetségű írónk teljesítményei témájuknál és kidolgozásuknál fogva is egyre ívelőbb pályát mutatnak. A Vadvíz, Igazság és a Föld, kenyér, szabadság után történelmi regényben dolgozza fel Kovai Lőrinc a husziták harcait. A regény kiállás is s a

forradalmár író otthonosan érzi magát e nagyszerű témában. A hősök, mártírok, a forradalom esettjei ritkán szólanak meg ilyen mehökkentően közvetlen hangon s erővel. A kor festése, a jellemek ábrázolása és a stílus különös előnyére válik. Szélesen hömpölygő sorainak sodra magával ragadja az olvasót, több mint hatszáz oldalon keresztül. A vallásháborút úgy érzékelteti, mint az elnyomottak, a kisemnízetek élet-halál harcát.

A cselekmény izgalmas, fordulatokban bővelkedő és világos okfejtésű. E regényben semmi pöz nincs és sehol nem érezzük a zavaró történelmi hamisításokat, Kovai biztos keze nem hagy bennünk csalódást eziránt. Voityét, az inas gyermeket, aki szembe szegül mesterével az elmúlt kor történetével tudjuk azonosítani. Ezért olyan megnyerő a személye. De ugyanennyire megszerettük Jarmilat és Jurifét, kik származásuk ellenére a dolgozók igaz ügyéhez csatlakoztak és nem lettek árulók. És legyen példa Prokop, aki holtig gyűlölte az elnyomókat.

Kovai a vérbefojtott lázadás legszebb himnuszát írta meg. Az elnyomott cseh névtelen milliók szenvedése és tanítása Kovai kétkötetes hatalmas regényében felejtethetetlenül él tovább lelkünkben.

BÖLÖNI GYÖRGY: AZ IGAZI ADY.
(Szikra kiadás.)

A könyvtárat kitevő Ady-irodalom halmazát végre olyan könyvvel egészítette ki a szerző, melyben szépítés és kártevő, meddő rajongás helyett Bölöni György úgy ír Ady Endréről, olyan tárgyilagossággal, ahogyan még talán senki előtte nem írt. Lehet, hogy az igazság néha fájó, de Ady Endre minden igazságot kibír. Kellert ez az igazság, a valóság egyszerű ábrázolásával, hisz Ady Endrét halála óta annyi felé sajtótitották ki.

Bölöni György évtizedeken keresztül benső barátságban élt a költővel és már az iskola padjától nyomon követhette a költőt. A legmélyebb betekintést azonban Ady párisi életébe nyerünk. Emellett számos ismeretlen adatot tudunk meg a költő életéből Bölöni György könyvéből.

A könyv maga már 1934-ben megjelent Párisban, de természetesen itteni kiadására gondolni sem lehetett akkoriban, hisz úgy a szerző, mint a könyv ellensége volt az akkori bűnös korszaknak. Pedig a tárgyilagos, elfogulatlan beállítást senki sem oldotta meg

olyan következetesen, mint éppen Bölöni György. Nagy érdeme neki, hogy végre a sokféle hazug beállítást sikerül megcáfolnia s eloszlatnia. Hatvány nyomán kialakult hiedelmet, mely Adyt az uralmon levő feudális osztály képviselőjeként mutatja. Az úgynevezett „úri-gőg” nem sajátja a költőnek. Tulajdonképpen „a kicsorduló paraszti dölyfzsenis keveréke”. Ady nem árulja el az osztályát, mert nem tagja annak. Származása inkább szembe állítja az uralkodó réteggel s a kicsúszott talajú parasztság joggal érezheti őt harsos képviselőjének.

A költő párisi életének minden titka, minden eddig ismeretlen részlete feltárul előttünk. Mennyi ismeretlen esemény, mennyi meghökkentő, eddig homályban maradt részlet! Különösen a Lédával kapcsolatos oldalak hatnak a meglepetés erejével.

Nagyon ideje volt e könyv megjelenésének! Most ismertük meg azt az Ady Endrét, aki bátran vallotta: A kapitalista civilizáció nem non plus kultúra.”

Köszönjük Bölönyi Györgynek, hogy végre megmutatta Ady igazi arcát, mely a kisemmizett, elnyomott milliók védelmében szól s harcol haláláig. Jól mondja a szerző, könyve végén: „Soha nem foglalhatja le őt a mindenkori uralkodó osztály, mert velük szemben örökké el-lenség, lázadó marad.”

Őszi Zoltán

IVO ANDRICS: HÍD A DRINÁN.
(Szikra-kiadás).

„Balkáni állapotok” — szokták mondani, ha az elmaradottságot, a kulturátlanságot akarják jellemezni. Legtöbbször persze a fitymáló kritikusként fogalmazzák a Balkán igazi állapotairól. A balkáni országok technikai civilizáció tekintetében valóban hátrább állanak Európa, Ázsia és Amerika sok országánál, de a Balkánon lakó népek sajátos lelki kultúrája bizonyly sokkal tisztább, magasabb, emberibb emez országok leg-többjénél.

A hozzánk, magyarokhoz közeli, de mégis alig ismert ezerarcú balkáni világ életét pergeti elénk ez a regény, amely írójának mélyszéles bölcsessége, ragyogó tolla, nemes humanizmusa és forró szabadságszeretete miatt méltán nyerte el a Jugoszláv Állami Nagydíjat. A „vérado” elhurcolt szerb janicsár-fiúból hírneves török hadvezérré vált főúr által közel fél évezreddel ezelőtt épült Drina-híd áll a regény középvoná-lán. A híd körül csoportosul az emberek, családok, Bosznia szerb, török, zsidó la-

kóinak sorsa, vágyai, multja és jelene, — a Balkán egész története. A regénynek a magyar történelemmel is számos összefüggése van, mint ahogy a török megszállás idején és a két világháború körül a balkán világa igen közel állott Magyarországhoz.

Ivo Andrics regénye méltó lenne arra, hogy minden magyar népkönyvtárat ellássanak egy-egy példányával. Megragadón szép írás, de hézagpótló is. A velünk szomszédos Jugoszlávia megismerésében még nagy szerepe lehet. Ebből a regényből könnyen megérthetjük, miért küzdöttek Jugoszlávia népei oly csodálatraméltó hősiességgel a német betolakodók ellen a második világháborúban és hogyan kovácsolhatta össze ez a küzdelem a soknyelvű balkáni népeket a mai Jugoszlávia egyre izmosodó államlközösségébe.

Ivo Andrics 1942-ben, a német megszállás idején írta meg ezt az értékes, szerkezetében eisörangú, stílusában élvezetes regényt. Bosznia egy eldugott sarkában állott a regény „hőse”, a híd, ide csoportosítja az író nemcsak a híd körül élő népek négy száz éves multját, de a mi korunk nagy problémáit is. A hidat a németek 1944-ben felrobbantották; ezzel véget ért a regény is, de a regény olvasója választ kap sok problémára és gazdagabb lesz egy nagy irodalmi élménnyel. Ez a könyv a multból merít és a jövőbe mutat a művészet legnemesebb eszközeivel.

Kovács Mihály

DEZSÉNYI BÉLA: MAGYARORSZÁG ÉS SVÁJC. (Hazánk és a nagyvilág. VI. — Tekei Pál Tudományos Intézet kiadása).

A szent-galleni kalanddal kezdődött... Ha logika volt a történelemben, háborúk, fegyvercsörgés zaja, majd ágyúk dübörgése és bombák robbanása kísérne végig az egész könyvön. Milyen jó, hogy az emberi történelmet az emberi logikánál jóval magasabbrendű erő irányítja. Békés kereskedők, reformátorok, írók és tudósok, a kultúra egyéb munkásai jelentik a magyar-svájci kapcsolatok folytonosságát. Ez a folytonosság hol erőteljesebb, hol kevésbé erőteljes, de az adatok mögött lappangó lényegét is meg-látni. kiolvasni tudók számára állandó biztatás a középkortól kezdve mind a mai napig. Két szabadságszerető nép testvéri ölelkezése olvasható le Dezsényi Béla könyvének lapjairól. Ha elgondolkozunk rajta, akkor legfőljebb azon kell

elgondolkozunk: — véletlen-e, hogy a háborúk dúlásától agyonkínzott Magyarország kulturára éhes fiai mindig megkapták a segítséget Európa békeszige-tétől, Svájctól? Nem azt akarjuk ezzel a kérdéssel mondani, hogy Svájc nem se-gített máson is, — különösen a leg-újabb időkben — ugyanolyan készség-gel, mint rajtunk. De rajtunk is segített, őszinte, igaz barátunk maradt a törté-nelem folyamán. Ami a fő, Magyar-ország és Svájc kapcsolatait illetőleg: az együttműködés, a baráti kapcsolatok tiszta örömpoharába ürömcepp alig-alig vegyült; ha csak nem számítjuk annak azt a néhány megjelent újság-cikket, mely már a modern időkben szólt kedvezőtlenül, vagy ellenszenvvel rólunk: — nyilván tájékoztatanságból vagy ellenséges sugalmazásra. Van-e még országa Európának, amellyel ily za-vartalanul érintkezhetünk minden fejünk fölött elzúgott vihar ellenére az évszázadok folyamán?

E könyv első nagy érdeme: bátorítja a közelmúlt eseményei következtében el-esett és tétova magyar lelket. Ha sokat is veszítettünk éppen külföldi hírnevünk szempontjából, van egy ország, a sza-badságnak és békének immár klasszikus hazája, amely szeret, becsül és ha szük-ségünk van rá, segít is rajtunk.

De rögtön elmondhatjuk a szor-gosan összegyűjtött és tiszteletre-méltó pontossággal, tárgyilagossággal közölt adatsor második nagy tanulságát is; — nincs miért szégyenkeznünk. Ha a sok háború, baj és szenvedés miatt el-elmaradtunk is az anyagi fejlődésben, a civilizációban, egy-egy nyugodtabb korszakban, vagy egy-egy kiemelkedőbb ember személyében ott áll a svájci mel-lett egyenrangú munkatársként a ma-gyar lélek. Nemcsak César de Saussure Rákóczi-csodálatára gondolunk itt, ha-nem például a Voltaire-rel vitázó Teleki József-re, Gessner idilljeit fordító Kazin-czyra, Szemere Bertalanra, a politikusra és oly sok más nagy hazánkfíjára. Ami nagyjainkat Svájcba vitte és viszi ma is, nem más, mint a szabadság szeretete. Ha a magyar és a svájci szellem köze-ledeft egymáshoz, majdnem mindig azt kereste, amit nyilván meg is talált a másik félben: a szabadság mérhetetlen és fékezhetetlen szeretetét.

Dezsényi Béla könyvének „Tegnap és ma” című utolsó fejezete a mai vá-daskodások élő cáfolata. Nem akarjuk részletezni azt, amit a második vilá-glágháború alatt szövődött magyar-svájci

kapcsolatokról mond; de mindaz, amit mond, a napnál fényesebben bizonyítja, hogy a magyar szellem sohasem a rab-szolgatartás, hanem a függetlenség szel-leme volt.

S mindezt nem csillogó elmélettel, nem görögütözes frázisokkal tálalja eli-bénk a szerző, hanem minden pátoasz nélkül, az adatok szerény — úgy is mondhatnók, hogy halkszavú, csöndes — felsorolásával. Én még nem olvastam könyvet, amelyben a szerző ily szeré-nyen, szinte személytelenné válva bújít el adatai mögő s amelyik ennek ellenére mégis ennyire érdekfeszítő olvasmány.

Pontos és lelkiismeretes adatközlés, tények közlése: — jobb fegyver a ma-gyar ügy védelmében, mint a szónokias pátoasz. Ma már a tények menthetik meg hírünket a világban. Ez Dezsényi Béla könyvének, harmadik, úgy hisszük, min-den magyar szellemi munkást elgondol-koztató nagy tanulsága.

Sziklay László

VAJTHÓ LÁSZLÓ: BESSENYEI.
(Dante.)

Az első írókozmodipoliánk s újkori irodalmunk elindítója pontosan 200 évvel ezelőtt született. Erre az alkalomra írta meg rövid de alapos élettörténetét a kitűnő irodalombúvár-tanár, Vajthó László.

Eddig ismeretlen részek is feltáru-lnak a homályból, Bessenyei kalandos, titokzatos életéből. Mindenesetre deta-gadhatatlan tény, — bármennyire is ta-gadták eddig, — hogy Bessenyei való-ban szembenállt korával, annak feudá-lis kormányzati rendszerével. S külö-nös, de irodalomtörténetileg ismert tény, hogy a parasztot ő nevezi — méltóságosnak. Sajnálja őket s együtt érez velük, amikor a súlyos adót kirójják rájuk.

„Ti vagytok a nemességnek, király-ságnak, főpapságnak szülői és örökös tárházai, mindezen méltóságok tibelöle-tek származnak, ti vagytok az atyák, mi csak fiak maradunk tőletek.”

Kell ennél jobb bizonyíték parasztsá-gunk, magyarságunk iránti rajongása mellett? Bessenyei volt az első, aki iro-dalmunkban az elnyomott-paraszti réteg felemeléséért szállt síkra.

S ha azt nézzük, hogy milyen kö-zelebbről Bessenyei magyarsága, íme: „Az emberiség, tudomány, annyira össze-hozott bennünket a világnak e részén, hogy mikor hazát, hazafiúságot emle-getnek, Európát értsd rajta!” S ugyan-csak tőle ered a következő kinyilatkoz-

tatás: „A világ a hazám, az emberi nemzet a nemzetségem.“ Vajjon mit jelent e magatartás lesűritve? Jól mondja Vajthó, hogy egyfajta sovíniszta kozmopolitást jelent.

Természetes, hogy e rendkívüli szellemnek sokat kellett gyötrődnie. A körével való szembenállás, eszméinek küzdelmes terjesztése meglátszik művein. Valami vígasztalan, alig leplezett csalódottság vezeti végig írásainak hangulatát. Élete vége felé már mindent megtagad. Senkivel nem érintkezik, s konfások, juhászok között érzi csak jól ma-

gát. Ha jobbágygyerekek veszik körül. Később már csak könyvei közt található, komor gondolatok közben. „Annnyira megszoktam már a magányosságot, hogy az emberek közt való ügyelgés halálos unalmamra lenne.“

Vajthó Lászlónak hálás lehet irodalomtörténetünk, hogy ismét kiásott és rendszerezett egy félig-ismeretlen komplexumot a magyar irodalomban. S nem túlzás, ha azt állítjuk: soha nem tehetette volna ezt alkalmasabb pillanatban, mint ma..

Bán Attila

ORSZÁGOS VISZHANGOT KELTETT

a júniusi számunkban közölt

BIBÓ ISTVÁN:

Értelmiség és szakszerűség

c. tanulmány, mely különnyomatban most jelent meg a TISZATÁJ FÜZETEK sorozatában.

Fenti művet különösen az egyetemi és középiskolai tanárság és ifjúság figyelmébe ajánljuk. A haladószellemű értelmiség fontos útmutatója!

Ára 2 forint. Kapható kiadóhivatalunkban és a szegedi könyvkereskedésekben.

SZEGEDVIDÉKI MŰSZAKI,

TERMELŐ, BESZERZŐ ÉS ÉRTÉKESÍTŐ SZÖVETKEZET

SZEGED, Kárász-utca 5.

Telefon: 3-08

Műszerész és villanyszerelő tagjai részére forgalomba hoz: kerékpárokat, gumikat, alkatrészeket, villamosági anyagokat.

Előfizetőink és olvasóink figyelmébe!

A TISZATÁJ kiadóhivatala ezúton kéri hátralékban levő előfizetőit és példányonkénti vásárlóit, hogy a hátralékos díjakat e szám kézhezvételekor együttesen küldjék be a mellékelt csekklapon, mert megjelenésünk nagymértékben az ő pontosságunktól függ.

A TISZATÁJ a magyar vidék egyetlen univerzális havi folyóirata s szeretnénk hinni, hogy előfizetőink és olvasóink méltányolják azt a roppant erőfeszítést és áldozatvállalást, amit kiadóhivatalunk a megjelenés biztosításáért folytat. Kérünk mindenkit, aki lapunknak barátja, hogy ismerősei körében minél hathatósabban hívja fel a figyelmet folyóiratunkra.

Tisztelettel: a TISZATÁJ kiadóhivatala.

ITT A SZÉCSY RUHA!

Szeged és környéke legnagyobb, legolcsóbb és legjobban felszerelt kész női- és leánykabátok, férfi-, fiú-, gyermek felsőruhák nagy raktára

Szécsy Ruhaáruház, Szeged

Nagy Jenő (Csekonics) utca 4.

A Szegedi Háziipari Munkások Termelő- és Értékesítő Szövetkezete

tagjai kenderszőnyegetek, táskákat, csuhé alátéteket, házcipőket, mackókat, háztartási felszereléseket, művészi rongyszőnyegetek készítenek. — Bérmunkát is vállalnak.

Szíves támogatást kérünk!

GSCHWINDT

FÉLE

AQUA VITAE

*

NAGYKŐRÖSI
BARACKPÁLINKA

*

NAGYKŐRÖSI
ÓBORPÁRLAT

*

KONZERVEK

*

ÉLESZTŐ

változatlan minőségben

Pajitóns